

ՏԱՃԱՏ Ծ. ՎՐԴ. ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԿԸ ԼՈՒՍԱԴՈՐԷ...
(The Armenian Church Enlightens)

**Հրատարակութիւն Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդութեան
Պըրպէնք**

2023

ՄՐՏԻ ԽՕՍՔ

Մեզի համար հոգեկան ուրախություն է հրատարակութեան յանձնել Յոզչն. Տաճատ Ծ. Վրդ. Եարտըմեանին այս նոր աշխատանքը, որ կը կրէ «**Հայ Եկեղեցին կը լուսաւորէ...**» խորագիրը:

Գրքին խորագիրը արդէն կը մատնանշէ աշխատանքի հիմնական ուղղությունը եւ նպատակը:

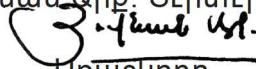
Եւ իսկապէս, հատորը կը ներկայացնէ Քրիստոնէական Հաւատքին եւ Եկեղեցւոյ Առաքելութեան վերաբերող օգտաշատ նիւթեր՝ բոլորն ալ այժմեական, Եկեղեցին կը լուսաւորէ իր հաւատացեալները, անոնց հոգին ու միտքը՝ ճիշտ ըմբռնելու Եկեղեցւոյ Կրօնական Առաքելութիւնը եւ անոր նպատակը:

Մեծապէս կը գնահատենք սիրելի Հայր Սուրբը, որ նոր մերձեցումով կը լուսաբանէ եւ կ'ամրացնէ մեր Քրիստոնէական Հաւատքին արմատները եւ ընթերցողը կ'առաջնորդէ անելի խոր ծանօթացումներու եւ ապրումներու:

Ամէն հաւատացեալ պետք է միշտ մտաբերէ Պօղոս Առաքեալին հաւատքի հաստատումը, որ «**Կենդանի Աստուծոյ Եկեղեցին ճշմարտութեան սիւնն է եւ խարիսխը**» (Ա. Տիմոթէոս Գ. 15), այսինքն՝ Եկեղեցին մեր Հաւատքին փարոսն է:

Մեզի կը մնայ «ապրիլ» այդ Հաւատքը եւ անոր լուսաւոր Խորհուրդը:

Յովնան Արք. Տերտրեան

Առաջնորդ

Միացեալ Նահանգներու
Արեւմտեան Թեմին

**ԱՂՕԹԵԼ
ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԴԵՏ ԸԼԼԱԼՈՒ
ԿԱՍ
ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԴԵՏ ԱՊՐԵԼՈՒ**

Յիսուս, իր կեանքի ընթացքին մեծ կարեւորութիւն տուաւ ԱՂՕԹԵՔԻՆ:

Ղուկաս Աւետարանիչի վկայութեան համաձայն, Յիսուս ամէն Շաբաթ օր սովորութիւն ունէր ժողովարան երթալու եւ աղօթելու (Ղուկաս Դ. 16 եւ 2. 6): Սակայն, Յիսուս չբաւարարուեցաւ միայն «ծիսական աղօթք»ի ականդութեամբ եւ գործադրութեամբ: Աւետարանները կը վկայեն, որ Յիսուս նաեւ առանձին եւ առանձնութեան մէջ կ'աղօթէր **«երկար ժամեր»** (Մարկոս Ա. 35 եւ 2. 46), նոյնիսկ **«ամբողջական գիշերներ»** (Ղուկաս 2. 12):

Դանիէլ Մարգարէի մասին վկայութիւն կայ, որ ան **«Օրը երեք անգամ ծունկի կու գար աղօթելու եւ Աստուած փառաւորելու, ինչպէս սովոր էր»** (Դանիէլ 2. 11): Աստուածավախ բոլոր հրեաները սովորութիւն ունէին այդպէս ընելու եւ աղօթելու: Յիսուսի Առաքեալներն ալ **«Միշտ տաճար կը գտնուէին եւ Աստուած կը գովաբանէին»** (Ղուկաս ԻԴ. 52-53):

Առաքեալները եւ աշակերտները աղօթքի սովորութիւնը աւելիով իւրացուցին իրենց աստուածային Վարդապետին՝ Յիսուսի կեանքի օրինակէն եւ ուսուցումներուն թելադրանքով եւ ազդեցութեամբ: Յիսուս կը յաճախէր նաեւ իր ժամանակի ժողովարանները: Ղուկաս Աւետարանիչ կ'ըսէ թէ Յիսուս **«Շաբաթ օր մտաւ ժողովարան, ինչպէս սովոր էր»** (Ղուկաս Դ. 16): Յիսուս կը պատկանէր հաւատացեալ հրեայ ընտանիքի մը, որ հաւատարիմ էր ժողովուրդի ծիսական ականդորութիւններուն եւ Յիսուս Ինքն ալ յարգեց աղօթելու այդ սովորութիւնը: Բայց, Յիսուս չէր գոհանար

միայն «ծիսական աղօթքներով»: Ան կ'աղօթեր նաեւ առանձին եւ կը թելադրեր նաեւ առանձին աղօթել.- **«Երբ ուզես աղօթել՝ մտիր սենեակդ, փակե՛ դուռդ եւ աղօթե՛ Զօրդ ծածուկ եւ քու Զայրդ, որ կը տեսնէ ծածուկ՝ պիտի վարձատրէ քեզ»** (Մատթեոս 2. 6):

Յիսուս կ'ըսէ, որ **«Միշտ պետք է աղօթել»** (Ղուկաս ԺԸ. 1) եւ կատարուած աղօթքը լսելի է Աստուծոյ.- **«Երբ մեկը Աստուածապաշտ է եւ Աստուծոյ կամքը կը կատարէ՝ Աստուած մտիկ կ'ընէ»** (Յովհաննէս Թ. 31), իսկ աղօթքին արդիւնքը հետեւեալն է.- **«Ձեր երկնաւոր Զայրը՝ բարիքներ պիտի տայ անոնց, որ կը խնդրեն իրմէ»** (Ղուկաս ԺԱ. 13):

Յիսուս իր Առաքեալներուն շեշտեց նաեւ Աղօթքին կարեւորութիւնը: Օրուան իր քարոզչական կեանքի յոգնութենէն ետք, Ան կ'առանձնանար աղօթելու համար (Ղուկաս Ե. 16 եւ 2. 12):

Յիսուս իր Առաքեալներուն սորվեցուց «Զայր մեր» Աղօթքը, որուն մէջ խտացուած է մարդու յարաբերութիւնը Աստուծոյ եւ ընկերոջ հետ:

Մեռած Ղազարոսին յարութիւն տալէ առաջ, Յիսուս յուզիչ աղօթք մը ըրաւ, ցոյց տալու համար աղօթքին կարեւորութիւնը եւ զօրութիւնը (Յովհաննէս ԺԱ. 41-42):

«Վերջին Ընթրիք»ին, Յիսուս երկար աղօթք մը ուղղեց իր Զօր: Նախ աղօթեց իր անձին համար (Յովհաննէս ԺԷ. 1-5), ապա Առաքեալներուն համար (6-19), բոլոր հաւատացեալներուն համար (20-23), ինչպէս նաեւ Սիրոյ եւ Միութեան ջերմ խնդրանք մը ուղղեց Զօր (24-26) եւ կը փակեց իր աղօթքը:

Յիսուս Աղօթքով է, որ իր հոգին աւանդեց Խաչին վրայ ըսելով.- «Զա՛յր, հոգիս ձեռքերուդ մէջ կ'աւանդեմ» (Ղուկաս ԻԳ. 46):

Աւետարանէն եկած Աղօթքի եւ Աղօթելու այս բոլոր ուսուցումները ուղղուած են բոլոր քրիստոնէսներուն, այսինքն՝ բոլոր անոնց՝ որոնք Յիսուսի կը հաւատան եւ Անոր կը հետեւին, այսինքն՝ անոնց

որ Զրիստոնեական հոգիով կարելորություն պետք է տան եւ ժամանակ տրամադրեն աղօթելու:

Զրիստոնեայ հաւատացեալները, բացի Կիրակ-նօրեայ Սբ. Պատարագներէն եւ մեր բարեպաշտա-կան հաւաքներէն, պետք է ապահովենք մեր անձնա-կան լռութեան ժամանակը եւ միջավայրը՝ նուիրուելու համար Աստուածաշունչ Մատեանի ընթերցանութեան, խորհրդածութեան, խոկումի եւ անձնական աղօթքի: Միշտ նկատի պետք է ունենանք, որ մեր անձնական Աղօթքի ժամանակ կամ **«Երբ Եկեղեցի կը մտնենք աղօթելու՝ պետք է հաւատանք, որ Աստուծոյ դիմաց կը գտնուինք՝ ինչպէս հրեշտակները»** (ՍԲ. ՆԵՐՍԵՍ ԼԱՍԲԲՈՆԱՅԻ, Մեկնութիւն Խորհրդոյ Պատարագին, Վենետիկ, 1847, էջ 126):

Յիսուս Զրիստոսի հաւատացողներս պարտաւոր ենք միշտ յիշել եւ վերյիշել, որ քրիստոնեական մեր կեանքէն ներս, Աղօթքի կեդրոնականութիւնը եւ անհրաժեշտութիւնը մեծ նշանակութիւն եւ կարելորու-թիւն ունէր Յիսուսի համար եւ ուրեմն, մեծ կարելո-րութիւն պետք է ունենայ նաեւ մեզի համար, ամէն մէկ Զրիստոնեայ անհատի համար:

12 Առաքեալներուն ընտրութիւնը Յիսուսի կողմէ կատարուեցաւ **«Որպէսզի Իրեն հետ ըլլան»** (Մարկոս Գ. 14): **«Աստուծոյ հետ ըլլալու»** այս արտայայտութի-ւնները կը գտնենք Աստուածաշունչ Մատեանի էջե-րուն մէջ, օրինակ՝ Եսայի Մարգարէի Գիրքին մէջ «Էմ-մանուել»ը (= «Աստուած մեզի հետ», գլ. Է. 14), Սաղ-մոսներուն մէջ (օրինակ՝ Սաղմոս 73 [72], 23) եւ Աւե-տարաններուն մէջ (Մարկոս Բ. 19: Ղուկաս ԻԲ. 26-30: Յովհաննէս Ը. 29, ԺԴ. 9, ԺԵ. 27, ԺԶ. 4 եւ 32, ԺԷ. 12 եւ 24, եւայլն):

«Աստուծոյ հետ ըլլալ» բանաձեւը միշտ կ'արտա-յայտէ «Տիրոջ հետ մարդոց «միութիւնը» եւ «մտեր-մութիւնը».- Տերը մեզի հետ եւ մենք՝ Տիրոջ հետ: Տիրոջ հետ ըլլալու փափաքը բանալին է՝ հասկնալու համար այս իրականութիւնը: Յիսուս ըսաւ.- **«Ճատ փափաքե-**

ցայ այս Չատիկը ձեզի հետ ուտել» (Ղուկաս ԻԲ. 14, Մատթեոս ԻԶ. 29):

Ուրեմն, Զրիստոսի հաւատացող բոլոր հաւատացեալները Հաւատքի եւ Սիրոյ գօրութեամբ պետք են ժամանակ տրամադրել եւ սիրով լեցուն Աղօթել կամ «Աստուծոյ հետ ըլլալ», ապա թէ ոչ, կրօնքէ հեռացած մարդկութեան մէջ՝ Տէր Զրիստոսի անունին տրուելիք վկայութիւնը կը գրկուի ու կը դատարկուի Աստուծոյ հետ մտերմութենէն, որովհետեւ մեզի տրուած **«Ամէն բարիք եւ ամէն պարգեւ Աստուծմէ կը բխի»** (Սուրբ Պատարագ):

«Յարատեւ աղօթելով պատգամենք եւ վկայենք մեր հաւատքին համեմատ» կը յանձնարարէ Պօղոս Առաքեալ (Հռոմայեցի ԺԲ. 6 եւ 12):

ԽԱՈՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ անոր Հաւատագեալներու մտահոգութիւններէն ծագած այս զգայուն նիւթը կը պարտադրուինք արժածել՝ որոշ լուսաբանութիւններ կատարելու, հաւատագեալներուն մէջ համոզում խորացնելու՝ կարելիին չափ խուսափելու համար «Խառն Ամուսնութիւններ»էն:

Համաշխարհայնացումի (անգլ. globalization) ներկայ ժամանակաշրջանին, «Խառն Ամուսնութիւններու» պարագան բաւական ցայտուն երեւոյթ դարձած է Հայ Սփիւռքի բազմամշակոյթ (անգլ. multicultural) հասարակութիւններուն մէջ (նկատի ունինք Միջին Արեւելք, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ, Գանատա, Եւրոպա եւ Ռուսաստան)՝ որուն հետեւանքով Հայ Եկեղեցւոյ մէջ լուրջ մտահոգութիւններ յառաջացած են: Այդ մտահոգութիւններուն առիթ տուողը ո՛չ միայն «Հայկական Ինքնութիւնը», «Ազգային Աւանդութիւնները եւ Մշակոյթ»ը պահպանելու հարցն է, այլ երբեմն նաեւ «կրօնքի հարց», երբ մէկ կամ միւս կողմը կ'ուզէ ոչ-քրիստոնեայի մը հետ ամուսնանալ (հրեայի կամ մահմետականի հետ):

Հարցը իսկապէս լուրջ է եւ մտահոգիչ:

Ընդունելով հանդերձ օտարներու մէջ «Խառն Ամուսնութիւններու» տարածուած պարագան, մենք կ'ուզենք անդրադառնալ միայն մեր Հայ Համայնքներէն ներս յայտնուած երեւոյթի մասին: Անշուշտ թէ «Խառն ամուսնութիւններու» մէջ կան «Երջանիկ» նկատուած ամուսնութիւններ: Բայց մեր խօսքը այդ մասին չէ: Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ Հաւատագեալներուն մտահոգութիւնը ծնունդ առած է «Հայ Զրիստոնեայ»ին եւ «Հայ Ազգային ու Մշակութային Ինքնութիւնը» պահպանելու գիտակցութենէն եւ մտավախութենէն:

Ըսինք թե «Խառն Ամուսնություններու» հարցը զգայուն նիւթ մըն է, սակայն Եկեղեցին եւ Հաւատացեալները դարմաններ կը փնտռեն այս հարցը եթէ ո՛չ արմատապէս լուծելու, գոնէ մասամբ անոր առաջըը առնելու:

Մեր քանի մը անդրադարձումները այդ նպատակը կը հետապնդեն:

Ամենքս ալ լաւատեղեակ ենք թէ «Խառն Ամուսնությունները» տոկոսային իմաստով շատ բարձրացած են մեր բոլոր Հայ համայնքներէն ներս: Միացեալ Նահանգներու մէջ, օրինակ, վիճակագրությունները ցոյց կու տան թէ «Խառն Ամուսնությունները» հասած են 80 առ հարիւրի, ինչ որ բաւական ցնցիչ է եւ մտահոգիչ:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին եւ Հաւատացեալներու մեծ զանգուած մը լրջօրէն մտահոգ են այս երեւոյթով: Եթէ «Խառն Ամուսնություններու» հոսանքը այսպէս շարունակուի՝ շատ տխուր վախճանի մը կ'առաջնորդուին մեր մտահոգությունները: Այս երեւոյթին դիմաց, ընտանիքները, ծնողները եւ նորահաս սերունդները պէտք չէ գտնուին այսքան անգիտակից եւ այսքան անտարբեր:

Ի՞նչ են արդեօք պատճառները մեր համայնքներուն մէջ արագ աճող այս անբաղձալի երեւոյթին:

Տիրող ընդհանուր իրավիճակը աչքի առջեւ ունենալով, մատնանիշ կ'ընենք հետեւեալ քանի մը լուրջ պատճառները, որոնք «Խառն Ամուսնություններ» ստեղծելու ազդեցութիւն ունին:

1) Ծնողներու հեղինակութեան բացակայութիւնը

Այսօրուան ծնողները կը թուին շատ անելի նուազ պահաջկոտ եւ հակած են թոյլատու կեցուածք ունենալու իրենց զաւակներու որոշումին հանդէպ: «Հայ Ընտանիք»-ին ազդեցութիւնը անկում կ'ապրի, եթէ

ծնողները քրիստոնեական, ազգային, ընկերային եւ մշակութային արժեքներ եւ արժեչափեր չեն կրնար փոխանցել իրենց գաւակներուն:

2) Քրիստոնեական Կրօնքի եւ Ինքնութեան տկարացում

Ընդհանրապէս, Յայ Լոր սերունդը բաւարար տեղեկութիւն չունի Քրիստոնեական Կրօնքի լուրջ արժեքներուն եւ Յայ Եկեղեցւոյ կրօնական ու բարոյական (moral) սկզբունքներու մասին: Այս անտեղեակութեան պատճառը պէտք է փնտռել գաւակներու փոքր տարիքէն «Քրիստոնեական դաստիարակութեան» պակասին մէջ: Անոնց մէջ կը պակսի Քրիստոնեական Կրօնքին կրօնական դաստիարակութիւնը: Համաշխարհային այսօրուան խառնածին մշակոյթը Լոր տեսակի սերունդ խմորած է, որ ամբողջութեամբ կը տարբերի հիւներէն: Այս կացութիւնը, բնականաբար, Լոր սերունդի գիտակցութեան եւ ինքնութեան վրայ ժխտական ազդեցութիւն ունի, որուն հետեւանքով այսօր սերունդ մը հասած է, որ կրնայ կոչուիլ «անտարբեր» եւ զուրկ Քրիստոնեութեան կրօնական արժեքներէն եւ բարոյական հասկացողութիւններէն, ինչպէս նաեւ անհետաքրքիր կեցուածք մը՝ «ազգային» արժեքներուն, Յայ Առաքելական Եկեղեցւոյ դերին եւ անոր կրօնական ժառանգութեան հանդէպ (heritage):

3) Համաշխարհային Մշակոյթի Ժխտական հոգին

Ներկայիս, մարդկութիւնը զարմանալի ազատախոհութեամբ (free-thinking) կ'ապրի «սանձարձակ» ընկալումներով կեանք մը՝ լեցուն հաճոյքի, վայելքի տեսակներով եւ ունի ազատօրէն իր կեանքը տնօրինելու տեսակետ եւ համոզում: Այսօրուան մարդկային ընկերութիւնը չի՛ նպաստեր ո՛չ «ազգութիւն» եւ «ազգային» հասկացողութիւններուն, ո՛չ «ազգային

հնքնութիւն», ո՛չ ալ ունի «Յայ Եկեղեցւոյ» հոգեւոր-կրօնական ու բարոյական (moral) դերի եւ առաքելութեան ըմբռնում: Մեզի պէս հարուստ ասանդութիւններ եւ արժէքներ ունեցող «Քրիստոնեայ» ժողովուրդ մը, այսպիսի ժամանակակից մթնոլորտի մէջ, կը դժուարի շնչել, կը դժուարի «Խառն Ամուսնութիւններու» դէմ պատուար կանգնել:

4) Արեւմտեան Երկիրներու խառնարանը

Նոր ժամանակներու ընկերաքաղաքական աննպաստ պայմաններուն հետեւանքով՝ Եւրոպական եւ Ամերիկեան երկիրներ հաստատուած Յայ ընտանիքները իրենք գիրենք գտած են «խառնարան»ի մը մէջ, որ չի՛ նպաստեր իրենց ազգային նկարագրին եւ հոգիի բնականոն պահպանումին եւ աճումին: Յարմարելու համար ընկերային նոր միջավայրերուն եւ պայմաններուն, ծնողները եւ իրենց զաւակները բնականօրէն անհրաժեշտ կը գտնեն կամ կը պարտադրուին մոռնալ իրենց ասանդական Եկեղեցին, տոհմիկ մշակոյթը, Ազգային Ինքնութիւնը եւ ազգային եւ ընտանեկան ասանդութիւնները: Անոնց համար յաճախ դժուար է «ազգային» մտահոգութիւնները նկատի առնել: Արեւմտեան երկիրներու ընկերային եւ մշակութային խառնարանները՝ «Ինքնութիւն» ունեցող խմբաւորումները կը դարձնեն ուղեկորոյս եւ բնականօրէն կ'առաջնորդեն «Խառն Ամուսնութիւններու»:

Պայքարը մարդկային սիրոյ եւ ազգային գաղափարականի միջեւ է:

«Խառն Ամուսնութիւններուն» հիմնական պատճառները եւ վնասները նկատի առնելէ յետոյ, մեզի կը մնայ այս անբաղձալի կացութիւնը «դարմանելու» մասին խորհիլ: Անշուշտ, չափազանց դժուար է կա-

ցութիւնը փոխել, բայց ո՛չ բոլորովին անհնար: **«Յայ Կրօնական թէ Ազգային Ինքնութիւնը»** ապահովելու համար կան դրական եւ գործնական քայլեր:

Կ'առաջարկենք հետեւեալ ուղիները եւ դարմանները:

Ա) «Յայ» Ընտանիք

«Խառն Ամուսնութիւնները» չեն ապահովեր «Յայ-կական ինքնութիւնը», ո՛չ ալ ազգային գիտակցութիւնը: «Յայ ըլլալու» գիտակցութիւնը եւ ինքնութիւնը կը ստեղծուին ու կ'աճին Յայ Ընտանիքի կեանքէն ներս եւ Յայկական մթնոլորտի մէջ:

Ինչու՞ չենք մտածեր Յայ Ընտանիքի քրիստոնէական, հոգեւոր, բարոյական եւ ազգային արժէքները իւրացնելու, պահպանելու եւ ապրելու մասին ...: Կասկած չկայ թէ «Խառն Ամուսնութիւններով»՝ Յայ Ընտանիքը, Յայ Ինքնութիւնը եւ անոնց արժէքները, ուղղակի կամ անուղղակի վնասներ կը կրեն: Պէտք է գիտակցիլ, որ «Խառն Ամուսնութեան» մէջ՝ քրիստոնէական եւ Ազգային մտածելակերպի, գործելակերպի եւ ապրելակերպի պատճառով չեն պահպանուիր այն արժէքները, որոնք ներկայ են Յայ Ընտանիքներէն ներս: Այսպիսի ամուսնութիւններու մէջ, ընդհանրապէս, դուռ կը բացուի այնպիսի վիճակներու, որոնք խորթ են Յայ Ընտանիքի մեր հասկացողութեան:

Հարկ է գգոյշ ըլլալ:

Բ) «Յայ» Առաքելական Եկեղեցի

եւ

«Յայ Ինքնութիւն»

Յայ Առաքելական Եկեղեցին, իր առաքելութեան ընդհանուր ծիրին մէջ, իր Շաբաթօրեայ եւ Կիրակ-նօրեայ Դպրոցներով, ունի նաեւ լուրջ պարտակա-նութիւն մը՝ զբաղելու նոր սերունդի քրիստոնէական

եւ ազգային դաստիարակութեամբ: Ամէն Եկեղեցի կամ Ծուխ ունի իր Շաբաթօրեայ եւ Կիրակնօրեայ Դպրոցները: Ասոնց կողքին, գոյութիւն ունին նաեւ Հայկական առողջ ճամբարներ (camp): Հայ Առաքելական Եկեղեցին նոր սերունդին աստիճանաբար կը սորվեցնէ Քրիստոնէական ու մարդկային առողջ սկզբունքներ եւ արժէքներ, կը սորվեցնէ ապրիլ իբր Քրիստոնեայ, իբր քաղաքակիրթ մարդ եւ Հայ, կը սորվեցնէ նաեւ կազմել Հայկական ընտիր Ընտանիք: Շաբաթօրեայ եւ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու, ինչպէս նաեւ ճամբարներու մէջ, նոր սերունդը առիթ կ'ունենայ Հայկական մթնոլորտի մէջ իրարու հանդիպելու եւ ծանօթանալու, ինչպէս նաեւ հաղորդուելու Հայ Մշակոյթին ընձեռած բազմաթիւ բարիքներուն եւ առաւելութիւններուն: Եկեղեցւոյ հովանիին տակ գործող այս միջավայրերը կենսական դեր կրնան խաղալ սերունդներու մտածելակերպը փոխելու, անոնց մէջ քրիստոնէական եւ ազգային գիտակցութիւն սերմանելու, նկարագիր կազմաւորելու եւ առողջ համոզումներ ձեւաւորելու:

Հայը միաժամանակ ունի «Քրիստոնեայ Ինքնութիւն» եւ «Հայկական Ինքնութիւն»: «Ինքնութիւնը» մարդ անհատին «ԻՆՔՆԱԾԱՆԱԶՈՒՄ»ն է: Ինքնութիւնը կապուած է կրօնքին, ցեղին, մշակոյթին, լեզուին, քաղաքակրթութեան եւ Հայրենիքին: «Ինքնութիւնը ունի նաեւ «միացնող» հզօր ոյժ:

Ամուսնական-ընկերային ներկայ տագնապները, դժբախտաբար, ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կապուած են «ինքնութեան», որուն հետեւանքով՝ «Խառն ամուսնութիւններ»ուն մէջ «երկու տարբեր ինքնութիւններու» յառաջացուցած բախումները շարք մը տագնապներու աղբիւր կը դառնան:

Հետեւաբար, անհրաժեշտ է կառչիլ մեր «Քրիստոնեայ Ինքնութիւնը» եւ «Հայ Ինքնութիւնը» կազմող տարրերուն (elements) եւ արժէքներուն (values):

**Գ) «Հայկական» Դպրոցներ, Վարժարաններ
Եւ
«Հայեցի» Դաստիարակութիւն**

«Խառն Ամուսնութիւններ»ը սուազեցնելու միջոցներէն մէկը պէտք է նկատել նաեւ Հայկական ամենօրեայ Դպրոցները կամ Վարժարաները եւ անոնց Դաստիարակութիւնը: Այսպիսի կրթարաններուն նպատակը ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ նոր սերունդներու միտքին եւ հոգիին մէջ սերմանել քրիստոնեական, մարդկային, բարոյական եւ ազգային առողջ սկզբունքներ՝ անոնց ապագայ կեանքին անհատական թէ ընտանեկան ուղին լուսաւորելու եւ Ազգային Ինքնութեան եւ Պատկանելիութեան գիտակցութիւնը զարգացնելու, ապահովելու, միաժամանակ հարստացնելով նաեւ քրիստոնեական հաւատքէն բխող բարիքներով: Այս կրթական մթնոլորտին մէջ կրնան սկսիլ նաեւ ընկերընկերուհիներ ճանչնալու եւ ապագային Հայ Ընտանիք կազմելու երազները հետապնդելու առիթները: Պէտք է լաւ խորհիլ Հայ Կրթական Հաստատութիւններու օգտակար դերակատարութեան եւ արժեքի մասին: Եկեղեցի, Դպրոց կամ Վարժարան ու նաեւ Հայերէն Լեզու՝ մեր Հայկական Ինքնութեան հաստատուն խարիսխները կը նկատուին:

**Դ) Համալսարանական միջավայր
Եւ
Ընկերային ու Մշակութային Հայ Կեդրոններ**

Ծանօթ է մեզի թէ երիտասարդ-երիտասարդուհիները իրենց ամուսնական որոշումները ընդհանրապէս կ'առնեն համալսարանական տարիներուն: Հոն է որ բարեկամական կապեր եւ յարաբերութիւններ կը հաստատուին: Լաւ պիտի ըլլար, որ Համալսարաններ յաճախող Հայ սերունդները, իրենց ուսումներու ընթացքին ունենան նաեւ **Հայ Գաղութային**

Կեանք: Երբ «Յայ Գաղութային կեանք» կ'ըսենք՝ կը հասկնանք մեր ընկերային եւ մշակութային Կազմակերպութիւնները եւ անոնց Կեդրոնները՝ իրենց «Յայկական» ծրագիրներով եւ գործունեութեամբ: Այսպիսի կազմակերպութիւններ իսկապէս դրական մեծ դեր եւ ազդեցութիւն կրնան ունենալ երիտասարդներու վրայ: Այս միջավայրերուն մէջ ալ մեծ կարելիութիւններ կան իրարու ծանօթանալու եւ ամուսնական կեանքին հասնելու:

«Խառն Ամուսնութիւններու» սպառնալիքը իսկապէս լուրջ հարց մըն է մեր ժողովուրդին համար: Արմատական լուծումներ չկան, բայց կան միջոցներ՝ որոշ չափով անոնց առաջքը առնելու: Սփիւռքի գաղութներուն մէջ Զրիստոնէական եւ Յայկական Ինքնութիւններու պահպանումը կամ «Յայապահպանումը» եւ «Յայ Ընտանիք» հասկացողութիւնները պետք է գտնեն իրենց «ապահով» ուղին եւ կեանքը:

Փափաքելի է, որ ծնողներ եւ գաւազներ, հաւատքով, գիտակցութեամբ եւ միախորհուրդ աշխատին այս երազը առողջ ձեւով իրականացնելու համար:

ՈՒՒՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

**«Այնտեղ կ'երթան բոլորը իբր Ուխտաւոր՝
Տիրոջ անունին բարձրացնելու
անլռելի օրհնութիւններ»**

(Սաղմոս ՃԻԱ. 4)

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՈՒՒՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

«Ուխտի երթալ»ը կամ «Ուխտագնացութիւն»ը կրօնական-բարեպաշտական նպատակով կատարուած այցելութիւն մըն է դէպի Զրիստոնեական Սրբավայրերը: Այս այցելութիւնը «հոգեւոր» այցելութիւն մըն է դէպի այս կամ այդ Սուրբին ապրած վայրը, մարտիրոսի կամ նահատակի մը թաղուած տեղը եւ կամ եկեղեցական ու վանական այն կեդրոնները, ուր կը պահուին այս կամ այդ սուրբին մասունքները:

Ուխտագնացութեան գաղափարը, Զրիստոնեական աշխարհի մէջ, շատ հին կրօնական ավանդութիւն մըն է, որ ուժեղ տարածում գտած է Դ. դարէն ետք, երբ Հռոմայեցի Կոստանդիանոս Կայսրը քրիստոնեայ դարձաւ, ազատութիւն շնորհեց Զրիստոնեութեան եւ իր մայրը՝ Հեղինէ Թագուհին, 326 թուականին պաշտօնապէս այցելութեան գացած է Երուսաղէմ՝ Յիսուսի ապրած վայրերը տեսնելու:

Զրիստոնեայ բոլոր եկեղեցիները, Հայ, Յոյն, Ասորի, Ղպտի եւ Լատին-Հռոմեադաւան ժողովուրդները, դարերու ընթացքին ունեցած են իրենց յատուկ Ուխտատեղիները, ուր այս կամ այդ Սուրբին մասունքները մեծ յարգանքով եւ երկիրդածութեամբ կը պահուէին եւ պաշտօնապէս կը մեծարուէին հաւատքով եւ բարեպաշտութեամբ:

Դարերու ընթացքին, բացի Երուսաղէմէն, ուր Յիսուս ապրած էր, հրաշքներ գործած, չարչարուած, խաչի վրայ արիւն թափած, մեռած եւ յարութիւն առած էր (Քրիստոնէութեան մեծագոյն Սրբավայրը), Նոյն տեսակի Ուխտագնացութիւններ կազմակերպուած են Նաեւ դէպի Քրիստոնէական Կեանքին կապուած որոշ քաղաքներ, դէպի Անտիոք, Եփեսոս, Յռոմ, Բիւզանդիոն (Կոստանդնուպոլիս), որոնք Քրիստոնէական Հաւատքի կեդրոններ դարձեր էին, ուր կը պահուէին բազմաթիւ Սուրբերու նշխարներ: Ի վերջոյ, հաւատացեալը կը փափաքի այցելել այդ վայրերը, ուր Տէր Յիսուս կամ Իր Առաքեալները եւ կամ մարտիրոսները եւ Սուրբերը ապրեր են...:

Այս իմաստով, Միջին Դարերուն, Քրիստոնէայ աշխարհի մէջ Ուխտագնացութիւնները հասած են մեծ չափերու:

1915ի Հայկական Յեղասպանութենէն առաջ, Դ. դարէն սկսեալ, Արեւմտեան Հայաստանի մէջ, Հայերս ունեցած ենք 2500 աւելի մեծ ու փոքր Վանքեր եւ հազարաւոր եկեղեցիներ եւ ամէն մէկը ունէր Սուրբի մը կամ Սուրբերու մասունքներ: Այս իմաստով, ամէն մէկ Վանք կամ Եկեղեցին ունէր իր Ուխտագնացութեան Օրը, ընդհանրապէս եկեղեցիներու անուանակոչութեան օրը, երբ հաւատացեալներ (երբեմն օրեր տեւող) Ուխտագնացութիւններ կը կազմակերպէին դէպի այդ սիրուած Ուխտատեղիները: Կը կատարուէին Սբ. Պատարագներ, պաշտամունքային արարողութիւններ, աղօթքներ, հսկումներ, մատաղներ եւ նուերներ կու տային Վանքերուն կամ Եկեղեցիներուն: Այդ առիթներով կը կազմակերպուէին Նաեւ ժողովրդական տօնակատարութիւններ եւ խրախճանքներ ալ: Կ'օրհնուէին ողջերը, կ'օրհնուէին Նաեւ ննջեցեալները: Այսպէս է որ տեղի կ'ունենար Երկնքին եւ երկրին հաշտութիւնը, Աստուծոյ եւ հաւատացեալ մարդուն մերձեցումը: Հայաստանի Ուխտատեղիները եւ հոնկէ երկինք բարձրացած աղօթքները կը բաւէին մեր հաւա-

տացեալ ժողովուրդի հոգին պահելու խաղաղ եւ Աստուծոյ սիրոյն մէջ...:

ՈՒՆՏԱԳՆԱՅՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

Քրիստոնէական կեանքին մէջ, Ուխտագնացութիւնները հինէն ի վեր կատարուած են զուտ **«կրօնական եւ բարեպաշտական»** նպատակներով: «Ուխտի երթալ» կը նշանակէր այցելութեան երթալ Քրիստոնէական գանազան Կեդրոններ, այսինքն.-

- Չանազան «Սուրբ» քաղաքներ (օրինակ՝ Երուսաղէմ, Յռոմ),
- Չանազան Եկեղեցիներ (օրինակ՝ Սբ. Էջմիածին, Երուսաղէմի Յիսուսի Սբ. Յարութեան Տաճար),
- Չանազան Վանքեր (օրինակ՝ Խոր Վիրապ, Այրիվանք),
եւ այս բոլորը կը կատարուէր.-
- Հաւատքի բաղձանք մը իրականացնելու,
- Բարի ուխտ մը կատարելու,
- Աղօթքի նուիրուելու,
- Ապաշխարելու եւ մոմ վարելու,
- Աստուծմէ գերբնական օգնութիւն խնդրելու,
- Սուրբի մը բարեխօսութեան դիմելու,
- Հոգեկան ոյժ եւ մխիթարութիւն ստանալու,
- Ներքին խաղաղութիւն գտնելու,
- Ֆիզիքական բժշկութիւն եւ գործերու յաջողութիւն խնդրելու,
- Ծանր հոգերէ կազդուրուելու,
- Աստուծոյ մասնայատուկ երախտագիտութիւն կամ շնորհակալութիւն յայտնելու,
- Նուէր կամ նուիրատուութիւն կատարելու, եւայլն, եւայլն:

Հին օրերու հաւատացեալ Ուխտաւորները այս բոլորը կը կատարէին խոր գիտակցութեամբ, հաւատքով, երկիւղածութեամբ, պահեցողութեամբ, ինքնաքննութեամբ, կրօնական ապրումներով լեցուն եւ աղօթքներու ընկերակցութեամբ, մինչեւ իսկ հիւանդներ տանելով հետերնին, այդ վանքերուն կամ եկեղեցիներուն մէջ ներկայ գտնուելով եւ մասնակցելով ծիսական-աղօթական արարողութիւններուն:

Ուխտագնացութիւնները նաեւ առիթներ էին մօտէն ծանօթանալու այս կամ այդ Սրբատեղիներու պատմութեան, տեղեակ դառնալու անոնց կրօնական եւ հոգեւոր մշակոյթին, Սուրբերու կեանքին եւ աղօթքով երկրպագութիւն ընելու անոնց մասունքներուն:

Ուխտաւորները հեգեկան մեծ բաւարարութեամբ կը վերադառնային իրենց քաղաքները, իրենց տուները:

**Ո՞Վ Է ՈՒՒՏԱՒՈՐԸ
ԵՒ
ԻՆՉՈՐ՞ «ՈՒՒՏ ԸՆԵԼ»
ԿԱՍ
«ԲԱՐԻ ԳՈՐԾ ԿԱՏԱՐԵԼ»**

Երբ Զրիստոնեական Ուխտագնացության մասին կը խօսինք, պետք է գիտնալ. -

- Ի՞նչ է «Ուխտ»ը (յատուկ նպատակով կատարուած «խոստումը»),
- Ի՞նչ է Ուխտի Վայրը կամ Ուխտատեղին (Ուխտավայր, Սրբավայր, Սրբատեղի),
- Ո՞վ է Ուխտաւորը եւ
- Ի՞նչ են Ուխտաւորին հոգեւոր պարտականութիւնները:

Զրիստոնեական մտածողութեան մէջ ըմբռնուած է թէ «Զրիստոնեան» կամ Հաւատացեալը այս աշխարհի վրայ պանդուխտ մըն է (emigrant), ուղեւոր մըն է, ու՛ր ալ ապրի: Պանդուխտ մը, այո՛, բայց երկինքէն ինկած հրեշտակ մը՝ որ երկինքը կ'երագէ, Աստուծոյ ներկայութիւնը կը փնտռէ, Աստուծոյ երագովը կ'ապրի: «Ուխտը» մարդս Աստուծոյ կ'ողակէ, մարդուս հոգիին ներքին լոյս եւ յոյս կը բերէ եւ Տէր Յիսուս Զրիստոսի հանդէպ իր հաւատքը եւ վստահութիւնը կ'արտայայտէ:

«Ուխտաւոր»ը հաւատացեալ անձ մըն է, որ հաւատքի եւ հոգեկան ցանկութեամբ, երկիւղածութեամբ եւ հոգեւոր տրամադրութիւններով «Ուխտագնացութիւն» կը կատարէ, «Ուխտի կ'երթայ», «Ուխտ մը կը կատարէ», այսինքն՝ Աստուծոյ նուիրուած բարի գործ մը կամ գործեր կը խոստանայ կատարել եւ կամ Աստուծոյ մէկ Սուրբին բարեխօսութեան դիմելով՝

Աստուծմէ կ'ակնկալէ հոգիի ու կեանքի օրհնութիւններ, բարիքներ, շնորհքներ:

Հիմնականօրէն ասիկա՛ է «Քրիստոնեական Ուխտագնացութեան» կրօնական նշանակութիւնը եւ բովանդակութիւնը:

Կրօնական այս արտայայտութիւնները շատ կարելոր են՝ լաւ հասկնալու համար Քրիստոնեական Ուխտագնացութեան հոգեւոր նշանակութիւնը, որովհետեւ Ուխտագնացութիւնը ցոյց կու տայ հաւատացեալ մարդուն հաւատքի կեցուածքը, գործը եւ Աստուծոյ հետ ունեցած անոր յարաբերութիւնը:

«ԼՈՒՍԵՂՐԱՅՐ»

ԵՒ

«ԼՈՒՍՔՈՅՐ»

Հայ ժողովուրդին մեջ բարի ամանդութիւն մը գոյութիւն ունէր, որուն համաձայն, Ուխտաւորները, Ուխտագնացութեան երթալէ առաջ, եկեղեցի կ'երթային, Յոգեւոր Հովիւին կը ներկանային, եւ Սբ. Պատարագի ակարտին՝ միասնաբար կ'աղօթէին եւ Պատարագիչ եկեղեցականը օրհնութիւններ կը փոխանցեր իր շուրջառը տարածելով ուխտաւորներուն վրայ: Հաւատացեալները, Աստուծոյ օրհնութիւնը ստանալէն յետոյ, կը մեկնէին իրենց Ուխտագնացութեան: Ուխտագնացութենէն վերադարձին, դարձեալ կու գային եկեղեցի, դարձեալ աղօթք կը կատարուէր, փառք կու տային եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէին Աստուծոյ իրենց կատարած «Հոգեւոր Լոյսի» Ուխտագնացութեան համար: Ուխտի գացող եւ վերադարձող այդ Ուխտաւոր հաւատացեալները կը կոչուէին «Լուսեղբայր» եւ «Լուսքոյր»:

**ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՆՔ
ՄԵՌԵԼՆԵՐՈՒ «ՄԱՐՄՆԱԽՈՐ» ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ
«ՅԱԻՏԵՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ»ԻՆ
(ՀԱՒԱՏՔԻ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ)**

**«Ա՛խ, եթե մեկը իմ սրտին նետեր
նոր յոյսերի փայլ»**

(ՎԱՅԱՆ ՏԵՐԵԱՆ,
Բաևաստեղծութիւններ,
Երեւան, 1982, էջ 28)

ՄԱՐԴՈՒՄ ԿԵԱՆՔԸ ԿԱՐՃԱՏԵՒ Է

Մարդկային կեանքի ամենէն ծանր, ճնշող երեւոյթը ՄԱՅՆ Է: Երեւոյթ մը, որ հիմերը կը ցնցէ մարդու ֆիզիքական կեանքին եւ վերջ կը դնէ անոր նիւթական-ֆիզիքական գոյութեան: Մահը իրականութիւն մըն է, որուն դիմաց կը գտնուի մարդս: Հարցուցէ՛ք բժիշկներուն թէ «ի՞նչ է մահը», անոնք եթէ քրիստոս Յիսուսի չեն հաւատար, պիտի տան տարբեր-տարբեր բացատրութիւններ (ես անձնապէս շատերու հարցուցած եմ այս մասին): Մարդու նիւթական կամ ֆիզիքական կեանքը կարճ շունչ մըն է, ինչպէս Աստուածաշունչն ալ կ'ըսէ: Իսկապէս, կեանքը շատ կարճ է երկար բարակ մտածելու, բայց գիտնալու եւք, որ անոր վրայ Աստուած իր կնիքը դրած է:

Մարդ ո՛րքան տարիքը կ'առնէ, ա՛յնքան յստակ կը դառնայ, որ սիրելիւ եւ սիրուիլը ամենէն կարելոր իրականութիւններն են կեանքին: Բայց ի՞նչ կարելի է ընել, երբ կեանք մը ամբողջ, որ մթերքը եղած է մեր

մարդկային հոգեմտաւոր ապրումներուն, մահով այլեւս ֆիզիքապէս կը դադրի:

Մահուան իրականութեան դիմաց, Դաւիթ Մարգարէն Աստուծոյ կ'ուղղէ իր խօսքը.- **«Յոյց տուր ինծի, Տէ՛ր, իմ վախճանս. որքա՛ն պիտի ըլլայ տեւողութիւնը կեանքիս, գիտնամ թէ որքա՛ն վաղանցուկ եմ ես...: Լոկ շունչ մըն է մարդուս գոյութիւնը»** (Սաղմոս 37 (38), 7 եւ 13):

Իսկ Սողոմոն իմաստուն կ'ըսէ.- **«Մահուան օրը ծննդեան օրէն անելի լաւ է»** (Ժողովող Է. 2), քանի որ անկէ ետք՝ ֆիզիքական ցաւեր եւ նեղութիւններ պիտի չունենայ մարդս:

Աստուածաշունչ Մատեանը կ'ըսէ.- Ո՛վ մարդ, յիշէ՛, որ **«Պանդուխտ»** ես երկրի վրայ (Սաղմոս 118 (119), 19): **«Բոլոր անոնք, որ հաւատքով մեռան, ... օտար եւ պանդուխտ են այս աշխարհի մէջ»** (Եբրայեցի ԺԱ. 13): Իսկ Սուրբ մը կը թելադրէ մարդ արարածին. Ո՛վ մարդ, յիշէ՛ **«Վախճանդ»**, որպէսզի յաւիտեան չմեղանչես: Աստուածաշունչը կ'ըսէ նաեւ թէ կեանքը խոտի կամ ծաղիկի մը կը նմանի՝ առաւօտ կը բացուի եւ երեկոյեան կը թառամի (Սաղմոս 103 (102), 15 եւ Յոբ ԺԴ. 2):

Ճիշտ է, մեր ֆիզիքական կեանքը կարճ է, բայց պէտք է նկատի ունենանք, որ մարդս կազմուած է ՄԱՐՄԻՆՈՎ եւ ՅՈԳԻՈՎ: Մարմինը նիւթ է, եսթակայ է փճացումի, բայց հոգին աննիւթ է, չի՛ մեռնիր, ԱՆՄԱՅ է:

Այո՛, իբր մարդ արարած, մահուան դիմաց **«...Ես կը տխրիմ, երբ կը մտածեմ, որ մահով պիտի քանդուի մարմնիս եւ զգայարանքներուս տաճարը՝ տաճարը հոգիիս...: Դուն ներկայ եղար, Տէ՛ր, եւ հսկեցիր իմ տաճարիս շինութեան: ... Այն ատեն միայն Դուն Քեզ արժանի ըրիր տաճարի դռներն ներս մտնելու, երբ տեսար, որ գեղեցիկ է:**

Երբ ներս մտար տաճարէն, զգացի, որ արեւը իմ մէջս կը ցաթեր եւ իմ մէջ կը մարեր: Իմ մէջս ստուերներն իսկ մտածումի չափական ձեւեր կը ստանային

եւ ես զգացի, Տէ՛ր, Քու միւռնոտ մատը իմ ճակատին:
... Աստուած իմ տաճարիս մէջն է:

... Ես կը տխրիմ, Տէ՛ր, որովհետեւ գիտեմ, որ օր մը պիտի փլի (մարմնիս) տաճարը...: Գիտեմ, որ Դուն պիտի հեռանաս, Տէ՛ր, երբ մարած է իմ տաճարիս կանթեղը...: Բայց ինչու՞ այս տխրութիւնը, Տէ՛ր, չե՞ որ Դուն ահաւոր ոչինչէն ստեղծեցիր այսքա՛ն գեղեցկութիւն եւ կեանքը ըրիր այսքա՛ն գեղեցիկ» (ՀԱՄԱՍՏԵՂ, Աղօթարան, Երեւան, 2017, էջ 20-22):

... Իմ օրհասի վերջին շունչիս մէջ Քու Շունչը կայ, Տէ՛ր: Պահելու համար իմ քաջութիւնս մահուան դեմ՝ Դուն եւս կու գաս ինծի հետ գերեզմանին մէջ փակուելու: Երբ իմ բարեկամներս գլխիկոր հեռանան հողաթումբէս եւ մտնեն իրենց առօրեայ հոգերուն մէջ, արդեօք պիտի գիտնա՞ն, որ ինծի, իմ աշխարհին եւ իմ երկնքին հետ Քեզ ալ թաղեցին: Ես կ'աղօթեմ արեւին բացուած նարկիզներուն պէս, որովհետեւ իմ երագներս, որ Քեզի կը ձգտին, հզօր են, որովհետեւ Քու Յաւիտենականութեան Շունչը կայ եւ հրեշտակներու թելերուն բախումը» (ՀԱՄԱՍՏԵՂ, Աղօթարան, նշ. աշխտ., էջ 9-10):

Մեզի կը մնայ յիշել, որ մարդուս գերագոյն ճակատագիրը Աստուած է: Յիշել Յիսուս Զրիստոսը եւ Անոր քաջութիւն, մխիթարութիւն եւ յոյս տուող աստուածային Խօսքերը եւ Խոստումները, որ կատարեց Ան իրեն հաւատացողներուն:

ԿԸ ԽՕՍԻ ՅԻՍՈՒՍ ԶՐԻՍՏՈՍ **(«Նոր Կեանք»ի մը խոստումը)**

Յովհաննէս Առաքեալ, որ Յիսուսի հետ ապրեցաւ, իր ականջներով լսեց Յիսուսի աստուածային Խօսքերը, որոնք Լոյս են մարդոց կեանքին եւ կը լուսաւորեն ամբողջ ընթացքը մարդկային կեանքին, իր գրած Աւետարանին մէջ արձանագրած է նաեւ Յիսուսի ա՛յն Խօսքերը եւ Խոստումները, որոնք սերտ

կապ ունին մարդոց **«Մահուան եւ Յարութեան»** հետ: Յիսուս բացայայտ խօսքերով խոստացաւ **«Յարութիւն տալ»** եւ **«Յաւիտենական Կեանք տալ»** իրեն հաւատացողներուն:

«Յաւիտենական Կեանք» բացատրութեամբ կը հասկցուի **«Աստուծոյ ներկայութեան»** եւ **«Աստուծոյ հետ»** ապրուած ՄԱՃՅՈՒՆ, ՏԵԻԱԿԱՆ կեանք մը, այսինքն՝ մասնակցութիւն Աստուծոյ **«աստուածային կեանք»**ին:

Ահաւասիկ Յիսուս Բրիստոսի աստուածային խօսքերը.-

. **«Աստուած այնքա՛ն սիրեց աշխարհը, որ մինչեւ անգամ իր Միածին Որդին տուաւ (Յիսուսը), որպէսզի ո՛վ որ հաւատայ Անոր՝ չկորսուի այլ Յաւիտենական Կեանքը ընդունի»** (Աւետարան Յովհաննեսի Գ. 16):

. **«Ո՛վ որ հաւատայ Որդիին (Յիսուսի)՝ Յաւիտենական Կեանքը ունի»** (Յովհաննես Գ. 36):

. **«Ո՛վ որ իմ խօսքս լսէ եւ հաւատայ, այնպիսին Յաւիտենական Կեանքը կ'ընդունի եւ չ'ենթարկուի որտաստանի, այլ մահէն դէպի կեանք կը փոխադրուի»** (Յովհաննես Ե. 24):

. Յիսուս կ'ըսէ.- **«Պիտի գայ ժամանակը, երբ բոլոր անոնք, որ գերեզմաններու մէջ են՝ պիտի լսեն Մարդու Որդիին (Յիսուս Բրիստոսի) ձայնը եւ դուրս պիտի ելլեն գերեզմաններէն, անոնք, որ բարի գործ ըրած են՝ կեանքի յարութեան համար, իսկ անոնք, որ չար գործած են՝ դատապարտութեան համար»** (Յովհաննես Ե. 27-29):

. **«Ես եկայ, որպէսզի մարդիկ կեանք ունենան եւ առատօրէն ունենան»** (Յովհաննես. 2. 47 եւ Ժ. 10):

. **«Ո՛վ որ ինծի կը հաւատայ՝ պիտի չմեռնի յաւիտեան»** (Յովհաննես ԺԱ. 26):

. «Ո՛վ որ ինձի հաւատայ... Եւ Յարութիւն պիտի տամ անոր» (Յովհաննէս 2. 40):

. «Ե՛ս եմ Յարութիւն եւ Կեանք, ո՛վ որ ինձի հաւատայ, նոյնիսկ եթէ մեռնի՝ պիտի ապրի: Ո՛վ որ ինձի հաւատայ՝ պիտի չմեռնի յաւիտեան» (Յովհաննէս ԺԱ. 25-26):

. «Ես կ'երթամ եւ ձեզի համար տեղ կը պատրաստեմ, դարձեալ կու գամ եւ ձեզ քովս կ'առնեմ, որպէսզի ուր որ ես եմ՝ դուք ալ հոն ըլլաք» (Յովհաննէս ԺԴ. 3):

. Մեռելներէն յարութիւն առնողները «Յրեշտակներու նման են» (Մատթէոս ԻԲ., 30):

Յիսուս այս Խօսքերը մեծ նշանակութիւն եւ կարեւորութիւն պէտք է ունենան մեզի համար, որովհետեւ մարդացած Յիսուս Բրիստոսի մէջ կը գտնուի **«Աստուածային բնութեան ամբողջ լիութիւնը»** (Կողոսացի Ա. 19), այսինքն՝ Բրիստոս **«Աստուծոյ զօրութիւնն է եւ Աստուծոյ իմաստութիւնը...»** (Ա. Կորնթացի Ա. 24): Ուրիշ խօսքով, Յիսուս **«Բրիստոս անտեսանելի Աստուծոյ պատկերն է»** (Բ. Կորնթացի Դ. 4):

Յիսուս Բրիստոսնեական Հաւատքին խարիսխն է եւ մահուան յաղթելու զօրութիւնը...:

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ՈՒ ԿԸ ՎԿԱՅԵՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԵՒ ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐԸ

. Յովհաննէս Առաքեալ, նկատի ունենալով Յիսուս Բրիստոսի աստուածային անձը, անոր աստուածային Խօսքերը եւ խոստումները Իրեն հաւատացողներուն, կը յիշէ իր ունեցած մէկ տեսիլքը.- **«Երկինքէն ձայն մը լսեցի, որ կ'ըսէր. Ահաւասիկ Աստուծոյ բնակութիւնը մարդոց միջեւ է...: Անոնց աչքերէն ամէն**

արցունք պիտի սրբէ. այլեւս ո՛չ մահ գոյութիւն պիտի ունենայ, ո՛չ սուգ, ո՛չ ողբ, ո՛չ ցաւ եւ ո՛չ ալ յոգնութիւն, ՈՐՈՎՅԵՏԵՒ ... ԱՄԵՆ ԻՆՉ ՆՈՐ ՊԻՏԻ ԴԱՐՁՆԵՄ» (Յայտնութիւն ԻԱ. 3-5):

. «Աստուած ինքն է, որ այս փոխակերպումին կը պատրաստէ եւ որպէս գրաւական տուած Իր Հոգին» (Բ. Կորնթացի Ե. 5):

. «Ինչպէս Ադամէն ծնածները բոլորն ալ կը մեռնին, այնպէս ալ Քրիստոսէ ծնածները բոլորն ալ պիտի կենդանանան» (Ա. Կորնթացի ԺԵ. 22):

. «Ինչպէ՞ս յարութիւն կ'առնեն մեռելները կամ ի՞նչ մարմինով պիտի գան: ... Աստուած այդ հատիկին մարմին կու տայ, ինչպէս որ ինքը կը կամենայ» (Ա. Կորնթացի ԺԵ. 35-38):

Առաքեալին կարելոր սկատումը ա՛յն է, որ Աստուած ամէն մարդու կու տայ անոր սեփական մարմինը (its own body): Ամբողջ ստեղծագործութիւնը եւ մանաւանդ մարդու «Յարութիւնը» կախում ունի Աստուծոյ «աստուածային ստեղծագործական զօրութենէն» (creativity power):

. «Գիտենք թէ հողեղէն այս տունը, որ մեր մարմին է եւ որուն մէջ կը բնակինք, պիտի քայքայուի (մահով), բայց երկնքի մէջ ունինք ունինք Աստուծոյ կողմէ պատրաստուած անձեռագործ եւ յաւիտենական մարմին մը՝ իբր տուն» (Բ. Կորնթացի Ե. 1):

. «Գիտենք թէ Աստուած, որ Տէր Յիսուսի յարութիւն տուաւ, Յիսուսի հետ մեզի ալ յարութիւն պիտի տայ» (Բ. Կորնթացի Դ. 14):

. «Մարմինը հող կը դրուի եղծանելի վիճակով եւ յարութիւն կ'առնէ՝ անեղծ.

հող կը դրուի անարգ եւ
 յարութիւն կ'առնէ՝ փառաւոր.
 հող կը դրուի տկար
 եւ յարութիւն կ'առնէ՝ զօրաւոր.
 հող կը դրուի իբր շնչաւոր մարմին
 եւ յարութիւն կ'առնէ իբր հոգեւոր մարմին» (Ա.
 Կորնթացի ԺԵ. տե՛ս 35-58):

. «Մենք կենդանի Աստուծոյ տաճարն ենք...» (Բ.
 Կորնթացի 2. 16):

. «Եթէ մեռնիմ, ինձի համար շահ է, որովհետեւ
 Տիրոջ հետ պիտի ըլլամ..., որովհետեւ ինձի համար
 կեանքը Քրիստոս է...: Կը ցանկամ այս կեանքէն ելլել
 (մեռնիլ) եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ, ինչ որ գերազան-
 ցօրէն անելի նախընտրելի է» (Փիլիպպեցի Ա. 21-23):

. «Կը սպասենք որ գայ մեր Փրկիչը՝ Տեր Յիսուս
 Քրիստոսը, որ մեր մահկանացու մարմինները պիտի
 կերպարանափոխէ եւ իր Մարմնին պէս փառաւոր
 պիտի դարձնէ իր զօրութեամբ» (Փիլիպպեցի Գ. 21):

. «Մի՛ տրտմիք ուրիշներուն պէս, որոնք ո՛րեւ
 յոյս չունին: Որովհետեւ, եթէ կը հաւատանք թէ Յի-
 սուս մեռաւ եւ յարութիւն առաւ, նոյնպէս կը հաւա-
 տանք թէ Աստուած Յիսուսի ձեռքով եւ Անոր հետ
 կրկին կեանքի պիտի բերէ անոնք՝ որ Անոր հաւա-
 տացին եւ մեռան» (Ա. Թեսաղոնիկեցի Դ. 13-14):

. «Միակ փափաքս է՝ ճանչնալ Քրիստոսը եւ անոր
 յարութեան զօրութիւնը եւ մասնակից դառնալ անոր
 չարչարանքներուն (նեղութիւններուն), անոր մահուան
 օրինակը իմ վրաս առնելով, որպէսզի ե՛ս ալ արժանի
 ըլլամ մեռելներէն յարութիւն առնելու» (Փիլիպպեցի
 Գ. 10-11):

. «Աբրահամ հաւատաց Աստուծոյ, որ կը կենդանացնէ մեռելներէն» (Յոմայեցի Դ. 17):

. «Յիսուս Քրիստոսի Յոգին զիս ազատեց մեղքի եւ մահուան ենթակայութենէն» (Յոմայեցի Ը. 2):

. «Եթէ Քրիստոս ձեր մէջ է, թէեւ ձեր մարմինները պիտի մեռնին, որովհետեւ մեղանչեցիք, սակայն Սուրբ Յոգին դարձեալ կեանք պիտի տայ ձեզի...: Եթէ Աստուծոյ Յոգին ձեր մէջ կը բնակի, Աստուած, որ մեռելներէն յարութիւն տուաւ Յիսուս Քրիստոսի, իր Յոգիին միջոցով, որ ձեր մէջ կը բնակի, պիտի կենդանացնէ ձեւէ ձեր մահկանացու մարմինները» (Յոմայեցի Ը. 9-11):

. «Ե՛ս, Պօղոս, Աստուծոյ ծառան եւ Յիսուս Քրիստոսի Առաքեալը, կանչուած եմ Աստուծոյ ընտրեալները բերելու հաւատքի եւ ճշմարտութեան ճանաչումին, ա՛յն ճշմարտութեան, որ աստուածպաշտութեամբ կը գտնուի, որպէսզի Յաւիտենական Կեանքի Յոյսը ունենան» (Տիմոս Ա. 1):

. «Աստուած, մեր Փրկիչին՝ Յիսուս Քրիստոսի միջոցով, իր Սուրբ Յոգին առատօրէն մեր վրայ թափեց, որպէսզի Քրիստոսի շնորհքով արդարացած՝ ծառանգե՛նք Յաւիտենական Կեանքը, որուն կը յուսանք» (Տիմոս Գ. 6-7):

Յիսուսի եւ Անոր Առաքեալներուն խօսքերը մեզ կ'առաջնորդեն մէկ Եզրակացութեան.- Ուղղափառ Եկեղեցին կը հաւատայ մեռելներու «ՄԱՐՄԱՌՐ Յարութեան»: Իսկ «Յաւիտենական Կեանք» կը նշանակէ «Ամմահութիւն»:

**ԿԸ ԽՕՍԻ ԵՉԵԿԻԷԼ ՄԱՐԳԱՐԵՆ
(Տեսիլք Եզեկիել Մարգարեի)**

. «Տիրոջ ձեռքը իմ վրաս եղաւ եւ Տէրը զիս հոգիով հանեց եւ դաշտի մը մէջ դրաւ: Դաշտը լեցուն էր մարդկային ոսկորներով: Չիս անոնց շուրջ պտըղացուց: Անոնք դաշտի երեսին շատ էին եւ չորցած:

Տէրը ըսաւ ինծի.- Մարդու որդի, այս ոսկորները կրնա՞ն կենդանանալ: Ըսի. ո՛վ Տէր, Աստուած, դու՛ն գիտես: Ինծի ըսաւ.- Այս ոսկորներուն վրայ մարգարեութիւն ըրէ՛ եւ ըսէ՛ անոնց. Չորցած ոսկորներ, Տիրոջ Խօսքը լսեցէ՛ք: Այսպէս կ'ըսէ Տէր Աստուած այս ոսկորներուն.- Ահա Ես ձեր մէջ հոգի պիտի դնեմ եւ պիտի կենդանանաք, ձեր վրայ շիղեր պիտի դնեմ եւ ձեզ միսով պիտի պատեմ, ձեզ մորթով պիտի ծածկեմ եւ ձեր մէջ շունչ պիտի դնեմ եւ դուք պիտի կենդանանաք եւ պիտի գիտնաք թէ Ե՛ս եմ Տէրը:

...

Ահա Ես ձեր գերեզմանները պիտի բանամ եւ ձեզ՝ ձեր գերեզմաններէն պիտի հանեմ...: Երբ ձեր գերեզմանները բանամ եւ ձեզ ձեր գերեզմաններէն հանեմ, պիտի գիտնաք թէ Ե՛ս եմ Տէրը: Եւ իմ Յոգիս ձեր հոգիներուն մէջ պիտի դնեմ եւ դուք պիտի վերակենդանանաք... եւ (այն ատեն) պիտի գիտնաք թէ Ե՛ս՝ Տէրս խօսեցայ եւ կատարեցի» (Մարգարեութիւն Եզեկիելի ԼԷ., 1-6 եւ 12-14):

Իսկապէս մեծ է Մարգարեական այս տեսիլքին նշանակութիւնը:

**ՅԻՍՈՒՄԻ ՊԱՏԿԵՐԱՒՈՐ ՄԵԿ ԱՌԱԿԸ
ԵՒ
ԱՆՈՐ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ
(Աւետարան Դուկասի գլուխ ԺԶ. 19-31)**

Յիսուս պատկերաւոր առակ մը կը պատմէ թէ մահէն ետք ու՞ր կ'երթան մարդոց հոգիները.-

Հարուստ մարդու մը եւ Աղքատի մը մասին է առա-
կը: Երկուքն ալ կը մահանան: Յիսուս կ'ըսէ, որ **«Հրեշ-
տակները աղքատ մարդը տարին «ԱԲՐԱՅԱՄԻՆ ԳԻՐ-
ԿԸ», այսինքն՝ «Աստուծոյ մօտ»:** Կը մահանայ նաեւ
հարուստն ալ եւ կ'երթայ **«Դժոխք»:** Մինչ Դժոխքի տան-
ջանքներուն մէջ էր, կ'ըսէ Յիսուս, հարուստը **«Հեռ-
ունէն կը տեսնէ Աբրահամը եւ Ղազարոսն ալ անոր
գիրկը՝ հանգչած»:**

Հարուստը, մահէն անմիջապէս ետք՝ իր հարս-
տութեան համար չէ որ **«Դժոխք»** գնաց, այլ որովհե-
տեւ կարեկցութիւն չունեցաւ տառապած աղքատին
հանդէպ եւ շռայլ կեանք անցուց: Նոյնպէս, Աղքատ
Ղազարոսը, իր աղքատութեան համար չէ որ **«Աբրա-
համին գիրկը»** կամ **«Աստուծոյ մօտ»** գնաց, այլ որով-
հետեւ ան համբերութեամբ եւ համակամութեամբ
տարաւ իր կեանքին «աղքատութեան» եւ թշուառու-
թեան հետեւանքները (անօթութիւն, հիւանդութիւն,
վերքեր):

1) Հրաներուն համաձայն, **«Մեռելներու աշխարհ»**
կոչուած տեղը այն վայրն է, ուր արդաներուն եւ մե-
ղաւորներուն հոգիները կ'երթան (place of deads) եւ
կը սպասեն մինչեւ Աստուծոյ Վերջին Դատաստանին
օրը (տե՛ս Յայտնութիւն 2. եւ ԻԱ. 12-14):

2) Հրեաներուն համաձայն, **«Դժոխք»** կոչուած տե-
ղը **«Մեղաւոր հոգիներուն պատիժի վայրն էր»** (տե՛ս
Ղուկաս ԺԶ. 23): Այդ վայրը կը կոչուի նաեւ **«Գեհէն»:**

3) Իսկ **«Աբրահամին Գիրկը»** կը նշանակէ **«Ա-
ստուծոյ գիրկը** կամ **Աստուծոյ մօտ»:**

Հետեաբար, համաձայն Յիսուսի պատմած այս
շատ պարզ առակին, յայտնի կը դառնայ, որ մահէն
ետք մարդոց հոգիները կ'երթան կամ **«Աստուծոյ
Գիրկը»** (որ կը նշանակէ **«Աստուծոյ մօտ»**) եւ կամ
«Դժոխք»: Յիսուս ուրիշ մանրամասնութիւններ չէ
փոխանցած մեզի:

Կրկին յիշենք Պօղոս Առաքեալին հաստատումը.-
«Եթէ մենկիմ, ինծի համար շահ է, որովհետեւ Տիրոջ

հետ պիտի ըլլամ... , որովհետեւ ինծի համար կեանքը Քրիստոս է... : Կը ցանկամ այս կեանքէն ելլել (մեռնիլ) եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ, ինչ որ գերազանցօրէն անելի նախընտրելի է» (Փիլիպպեցի Ա. 21-23):

**ԿԸ ԽՕՍԻ ՈՐՂՂՎՓՎՈ ԵԿԵՂԵՑԻՆ
(Եկեղեցւոյ Սուրբ Հայրերուն Հաւատքը)**

1) Մասնակցութեամբ Դ. դարու եկեղեցական մեծ Հայրերու, Նիկիոյ Ա. Եկեղեցական Ժողովը (325 թուականին) ընդունած է Եկեղեցւոյ Ուղղափառ դաւանութիւնը եւ «մեռելներու յարութեան» մասին յստակ բաներով բանաձեւած է «Հաւատամք»ին կամ «Հաւատքի Հանգանակ»ին մէջ. - **«Կը հաւատանք մեռելներու Յարութեան եւ գալիք Յաւիտենական Կեանքին»:**

2) **«Եթէ քրիստոնեայ ես՝ հաւատա՛ Քրիստոսի եւ գործերով ցոյց տուր հաւատքդ: Բայց ինչպե՞ս գործերով ցոյց պիտի տաս. - Երբ մահը արհամարհես, որովհետեւ մենք այսպե՛ս կը տարբերինք անհաւատներէն: Անոնք իսկապէս կը վախնան մահէն, քանի որ Յարութեան Յոյսը չունին: Իսկ դուն, որ վստահ ես յարութեան, ինչու՞ մահէն կը վախնաս»** (ՍԲ. ՅՈՎ-ՀԱՆՆԷՍ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ, Հատընտիր Գիրք եւ ճառք եւ Ներբողեանք, հտ. Բ., Վենետիկ, 1818, էջ 168. թարգմ. Եղիա Վրդ. Թովմասեանի):

3) Սբ. Գրիգոր Լուսաւորիչ կ'ըսէ. - **«Տերը ինքը եկաւ եւ մեռաւ բոլորին համար, որպէսզի բոլորին ալ անմահութիւն պարգեւէ»** (ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ, Պատմութիւն Հայոց, Դ. տպգր., Վենետիկ, 1983, թիւ 2Գ., էջ 465):

4) **«Յարութեան յոյսով հեռացու՛ր քեզմէ խորունկ սուզդ եւ ամբողջութեամբ ձերբազատու՛՛ սուզի տիրութենէն, որպէսզի Քրիստոնեայ կոչուիս: Ուրախ եղիր եւ սպասէ Յաւիտենական Կեանքին»** (ՍԲ. ՅՈՎ-

ՀԱՆ ՄԱՆԴԱԿՈՒՄԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ, Ճառեր, Անթիլիաս, 2001, էջ 358):

5) Նարեկացի Վարդապետը խորապես հաւատալով՝ խօսքը կ'ուղղէ Յիսուս Զրիստոսի.- **«Մահուան ստուերը դուն արշալոյսի կը փոխես», «Յեռացու՛ր ինծմէ, մեղաւորես՝ խռովք պատճառող մահուան հովը»** եւ **«Ողորմէ՛ ինծի այնպէ՛ս, որ անմահ մահով կարեւամ մեռնիլ»** (Սբ. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ՝ Մատեան Ողբերգութեան, Բան Ժ2. ա.: Բան Ժ2. գ. եւ Բան ԼԵ. դ.):

6) Հայ Առաքելական Եկեղեցին կ'ընդունի, որ **«Մահէն ետք»** ննջեցեալներուն հոգիները կ'երթան **«Արդարներուն օթեանը»** եւ հոն կը սպասեն մինչեւ Վերջին Դատաստանին օրը: Այս մասին Սբ. Ներսէս Շնորհալին կը գրէ իր **«Հաւատով Խոստովանիմ»** աղօթքներուն մէջ.- **«Ո՛վ իսկական Լոյս, Զրիստոս, կանչուած օրս արժանացու՛ր հոգիս, ուրախութեամբ տեսնելու լոյսը քու փառքիդ եւ յուսալից հանգչելու արդարներու օթեանին մէջ՝ մինչեւ քու գալուստիդ օրը, ողորմէ՛ քու արարածներուդ եւ ինծի՝ մեղաւորիս»** («Հաւատով խոստովանիմ», թիւ 21):

7) **«Յիսուս Յաւիտենական Կեանքին յոյսը տուաւ մեզի»** (ԶԱԶԱՐԻԱ ԿԹՂ. ԶԱԳԵՑԻ, Ճառք, Վենետիկ, 1995):

8) Պաշտամունքային մեր արարողութիւններէն մէկուն մէջ, Աբ. Ներսէս Շնորհալի Կաթողիկոսը իր խօսքը կ'ուղղէ Յիսուսին եւ կը խնդրէ.-

**Դուն որ «Խաչի կամաւոր մահէն ետք՝
Նոր գերեզմանի մէջ դրուեցար.
Երկրի մէջ երեքօրեայ թաղումով՝
մեզ կրկին կենդանացուցիր,
Քեզի հետ մահուան հողին մէջ իջածներս՝
փողի ձայնով կեանքի կանչէ»**

(Ժամագիրք, Հանգստեան Շարական, տե՛ս Կարգաւորութիւն Հասարակաց Աղօթից Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, Վենետիկ, 1898, էջ 69):

9) **«Յաւիտենական Կեանքին հրաւիրուած ես, ուրեմն առօրեան քաղցր թող չթուի քեզի»** (ՍԲ. ՆԵՐՍԵՍ ԼԱՍԱՐՈՆԱՅԻ, Մեկնութիւն Խորհրդոյ Պատարագին, Վենետիկ, 1847, էջ 119):

10) Սբ. Գրիգոր Տաթևացի Մեծ Վարդապետը հետեւեալ բացատրութիւնները կու տայ «մարմնաւոր» յարութեան մասին.- **«Մեռելներուն յարութիւնը մարմնաւոր է»**: ... **«Եթէ հոգին առանց մարմնին կը վարձատրուի կամ կը պատժուի... , ուրեմն պէտք է որ մարմինն ալ յարութիւն առնէ եւ միասին հատուցում ստանան բարի կամ չար գործերու համաձայն**: ... **Հոգիները Աստուծոյ զօրութեամբ կենդանի են եւ մարմիններն ալ պիտի ըլլան կենդանի»** (ԳՐԻԳՈՐ ՎՐԴ. ՏԱԹԵՒԱՅԻ, Գիրք Հարցմանց, Երուսաղէմ, 1993, էջ 710 եւ 415):³⁴

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

«Մահուան վրայ գերիշխանութիւնը» (անգլ. sovereignty) մարդու գերագոյն երազն է, որ կրնայ իրականանալ միայն «Յիսուս Քրիստոսի հաւատալով» եւ Անոր Աստուածային Խօսքերուն վստահելով:

Յիսուս Քրիստոս, իբր Աստուած եւ Փրկիչ մարդկութեան, մեր հոգիներուն մէջ նետեց **«Յաւիտենական Կեանք»**ին կամ յաւիտենապես ապրելու Յոյսը, քանի որ Ան բացայայտ խօսքերով ըսաւ.- **«Ո՛վ որ ինծի հաւատայ՝ պիտի չմեռնի յաւիտեան»** (Յովհաննէս ԺԱ. 25-26):

Աստուած մեր մարմնեղէն տաճարին (մարմնին) մէջ է եւ Աստուծոյ Յաւիտենական Շունչը կայ մեր մէջ.- **«Զէ՞ք գիտեր, որ ձեր մարմինները տաճարն են Սուրբ**

Յոգիին, որ Աստուծմէ առիք եւ ձեր մէջ կը բնակի» (Ա. Կորնթացի 2. 19): **«Քննեցէ՛ք դուք ձեզ... քրիստոսի ներկայութիւնը կը զգա՞ք ձեր մէջ»** (Բ. Կորնթացի ԺԳ. 5):

Եսայի Մարգարտի Գիրքին մէջ Աստուած կ'ըսէ.- **«Մինչեւ խոր ծերութեան հասնելու ըլլաք... Ե՛ս եմ, որ կը համբերեմ ձեզի, Ե՛ս եմ, որ ստեղծած եմ ձեզ եւ Ե՛ս պիտի լսեմ ձեզի եւ Ե՛ս պիտի ընդունիմ եւ Ե՛ս պիտի փրկեմ ձեզ»** (Եսայի Խ2. 4) եւ ուրիշ տեղ մը.- **«Ես քեզ պիտի չմոռնամ, կ'ըսէ Տէրը: Ես քու անունդ ափերուս մէջ նկարած եմ եւ միշտ իմ դիմացս ես»** (Եսայի 49, 15-16):

Յետեւաբար, համաձայն Պօղոս Առաքեալին, մահուան ծանր եւ դառն իրականութիւնը դիմագրաւելու եւ յաղթելու համար անոր, մեր հաւատքը **«Պէտք է հիմնենք Աստուծոյ զօրութեան վրայ»** (Ա. Կորնթացի Բ. 5), ինչպէս՝ համաձայն Սբ. Գր. Նարեկացի Վարդապետին, հաւատքը պէտք է հիմնուի նաեւ Եկեղեցւոյ Յոգեւոր Իշխանութեան վրայ, որ հոգեւոր լծակներ կը մատակարարէ քրիստոսի հաւատացողներուն, որովհետեւ **«Եկեղեցին սրբութիւններ ունի» եւ կ'իշխէ մահուան վրայ»** (ՍԲ. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ, Մատեան Ողբերգութիւն, Բան Ժ. գ. եւ Բան ՅԵ. Ժ.):

«Նոյնիսկ եթէ քալեմ մահուան ստուերի հովիտէն՝ ես չեմ վախնար.- ո՛րեւէ չարիքէ, որովհետեւ Դուն իմ հետս ես, Տէ՛ր» (Սաղմոս 23, 4):

Գթա՛, Տէ՛ր, մեր ննջեցեալներու հոգիներուն եւ Քու ողորմութեամբդ յիշէ՛ զանոնք, որովհետեւ Քու Սուրբ Արիւնիդ գինն են անոնք» (Շարական):

Բ Ա Յ Ա Տ Ր ՈՒԹ Ի Է Ն ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳԻ

**«Ո՛վ որ ուտե իմ Մարմինս եւ ըմպե իմ Արիւնս»
ան իմ մէջս կը բնակի եւ ես անոր մէջ»**

(Յովհաննէս 2. 57):

ՔՐԻՍՏՈՍ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԵԾ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Յիսուս, յարմար ատենին խօսեր էր «Կեանքի Հաց»ի մասին, որ հնքը պիտի տար. եւ երբ ժամանակը եկաւ՝ բացատրեց թէ ի՞նքն է այդ Հացը. - «Ե՛ս եմ Կեանքի Հացը: ... Ա՛յս է հացը, որ երկինքէն իջած է. եթէ մէկը ուտե՛ պիտի չմեռնի: Ե՛ս եմ կենդանի հացը, երկինքէն իջած: Եթէ մէկը այս հացէն ուտե՛ յաւիտեան պիտի ապրի եւ հացը, որ ես պիտի տամ՝ իմ Մարմինս է, որ ես պիտի տամ աշխարհի (մարդկութեան) կեանքին համար: ... Եթէ չուտէք Մարդու Որդիին Մարմինը... եւ չխմէք անոր Արիւնը՝ կեանք չէք ունենար ձեր մէջ: Ո՛վ որ ուտե իմ Մարմինս եւ խմե իմ Արիւնս՝ յաւիտեան կեանք պիտի ունենայ եւ ես վերջին օրը յարութիւն պիտի տամ անոր: Որովհետեւ իմ Մարմինս ճշմարիտ կերակուր է եւ Արիւնս՝ ճշմարիտ ըմպելի: Ո՛վ որ իմ Մարմինս ուտե եւ իմ Արիւնս խմե, ան իմ մէջս կը բնակի եւ ես՝ անոր մէջ...: Ո՛վ որ այս Հացը ուտե՛ յաւիտեան պիտի ապրի» (Յովհաննէս 2. 35 եւ 48-59):

Շատ յստակ են Յիսուսի այս խօսքերը, անոնց նշանակութիւնը, նպատակը եւ կարեւորութիւնը:

Իր մատնութեան եւ ձեռքակալութեան գիշերը, երբ Հրեայ ժողովուրդի Չատկական Ընթրիքին առիթով Ընթրիքի նստեր էր իր Առաքեալներով (կը կոչենք

Նաեւ Յիսուսի «Վերջին Ընթրիքը» կամ «Տիրոջ Ընթրիքը»), Աբ. Աւետարանը կ'ըսէ թէ Յիսուս «Հացը առաւ, օրհնեց, կտրեց եւ աշակերտներուն տուաւ ըսելով.- **«Առէք, կերէ՛ք, ասիկա իմ Մարմինս է: Եւ (գինիին) բաժակը առնելով՝ գոհացաւ եւ անոնց տուաւ ըսելով. Խմեցէ՛ք ասկէ ամենքդ, որովհետեւ ասիկա Նոր Ուխտի իմ Արիւնս է, որ շատերու համար կը թափուի՝ մեղքերու թողութեան համար»** (Մատթէոս ԻԶ. 26-29):

Յիսուս կը յանձնարարէ նաեւ ըսելով.- **«Ասիկա իմ յիշատակիս համար ըրէք»** (Ղուկաս ԻԲ. 19):

Հրեական սովորութեան համաձայն, այդ հացը «բաղարջ» էր, այսինքն՝ առանց թթխմորի (unleavened bread) եւ առանց աղի, իսկ գինին ալ «անապակ» (այսինքն՝ մաքուր գինի, առանց ջուր խառնելու, undiluted, plain wine): Այս հին սովորութիւնը եւ անանդունութիւնը պահած է Հայ Առաքելական Եկեղեցին:

Ինչպէս կը տեսնենք՝ Յիսուս Իր աշակերտներուն կը պատուիրէ, կը յանձնարարէ Նոյնը ընել «Իր յիշատակին համար».- «Ասիկա ըրէք իմ յիշատակիս համար»: Այս նիւթի մասին հաւատարմօրէն կ'արտայայտուի նաեւ Պօղոս Առաքեալ, Կորնթոսի Յոյն հաւատացեալներուն գրած իր Նամակին մէջ (հաւանաբար գրուած Ա. դարու կէսերուն).- **«Տէր Յիսուս, իր մատնութեան գիշերը հաց առաւ, Աստուծոյ գոհութիւն յայտնեց, կտրեց զայն եւ ըսաւ. Ասիկա իմ Մարմինս է, որ ձեզի համար կը բաշխուի: Ասիկա կատարեցէ՛ք զիս յիշելու համար: Ընթրիքէն ետք, Նոյն ձեռով բաժակը առաւ եւ ըսաւ. Այս բաժակը Աստուծոյ Նոր Ուխտն է, որ իմ Արիւնովս կը կնքուի: Ասիկա կատարեցէ՛ք միշտ եւ ամէն անգամ, որ անկէ խմէք՝ զիս յիշեցէք: Հետեւաբար, ամէն անգամ, որ այս Հացը կ'ուտէք եւ բաժակէն կը խմէք՝ Տիրոջ մահը պատմեցէ՛ք, մինչեւ Իր Երկրորդ Գալուստը»** (Ա. Կորնթացի ԺԱ. 23-26):

Հոս կը նշմարենք այլեւս Սուրբ Պատարագի ծիսակատարութեան արժէքը, զօրութիւնը եւ անոր հո-

գելոր- կրօնական դերը՝ իբր իսկական «հաղորդութիւն» (յարաբերութիւն, միութիւն, communion, co-union), որ կը միացնէ հաւատացեալը թէ՛ Աստուծոյ Որդիին՝ Յիսուս Զրիստոսի եւ թէ՛ հաւատացեալները իրարու.- **«Երբ կը խմենք այն բաժակէն՝ որ Տիրոջ Ընթրիքի յիշատակին կ'օրհնենք, արդեօք Զրիստոսի Արիւնին հաղորդուած չե՞նք ըլլար: Եւ երբ կը ճաշակենք այն Յացէն՝ որ կը կտրենք, արդեօք Զրիստոսի Մարմինին հաղորդուած չե՞նք ըլլար»** կը խորհրդածէ Պօղոս Առաքեալ (Ա. Կորնթացի Ժ. 16):

Իսկապէս մեծ խորհուրդ՝ Յիսուսի կողմէ յայտնուած: Յիսուս այսպէս հաստատեց իր Մարմինին եւ Արիւնին խորհուրդը, այսինքն՝ Սուրբ Յաղորդութիւնը: Իր Առաքեալներուն, աշակերտներուն եւ յաջորդական դարերու ընթացքին իրեն հաւատացող բոլոր հաւատացողներուն Յիսուս ինքզինքը տուաւ իբր կերակուր, իբր կեանքի սնունդ հոգիի եւ «Յաւիտեական Կեանք»ի երաշխիք (guarantee):

Սուրբ Պատարագի պաշտամունքային արարողութեան կեդրոնական պահը՝ Վերջին Ընթրիքի ընթացքին Յիսուսի արտասանած խօսքերն են.- **«Առէ՛ք, կերէ՛ք, ասիկա իմ Մարմինս է: Խմեցէ՛ք ասկէ ամենքդ, որովհետեւ ասիկա է նոր ուխտի իմ Արիւնս, որ շատերու համար կը թափի՝ մեղքերու թողութեան համար»**, (Մատթեոս Ի2. 26-28):

«Պատարագ» կը նշանակէ զոհ, զոհաբերում, զոհագործում, ողջակիզում, նուէր: Յիսուս «իբր զոհ» ողջակիզուեցաւ, պատարագուեցաւ, զոհուեցաւ խաչին վրայ:

Աստուծոյ խօսքը ամենակարող է: Երբ Յիսուս «Առէ՛ք, կերէ՛ք ... Առէք խմեցէ՛ք» բառերը արտասանեց՝ այդ պահին կատարուեցաւ հացին եւ գինիին փոփոխումը, փոխակերպումը (transubstantiation) այսինքն՝ սովորական հացը դարձաւ Զրիստոսի իսկական Մարմինը, գինին ալ՝ Արիւնը, պահելով իրենց արտաքին երեւոյթները: Այս Յացը եւ Գինին (Յիսուսի Մարմինը

եւ Արիւնը) այլեւս հոգեւոր կամ այլաբանական նշանակութիւն չունի, այլ իսկապէս Յիսուսի Մարմինն է եւ Անոր իսկական Արիւնը:

Այս է Իմ Մարմինս... Այս է Իմ Արիւնս...:

Ասիկա՛ է Սուրբ Պատարագին մեծ հորհուրդը, որ Զրիստոս Աստուծոյ հորհուրդն է: Այս ձեւով, Յիսուս՝ Չիւսքը ընդունողներուն, Իրեն հաւատացողներուն եւ ամբողջ մարդկութեան կ'երկարէր Աստուծոյ գութը, սէրը, գորովը, ողորմութիւնը, կարեկցութիւնը, ներողամտութիւնը, մեղքերու թողութիւնը, մարդոց փրկութիւնը եւ կը պարգեւէր «Յաւիտենական Կեանք»:

Յիսուսի Առաքեալները կատարեցին Յիսուսի յանձնարարութիւնը եւ կրկնեցին Վերջին Ընթրիքին այդ ծիսակատարութիւնը՝ Տէր Յիսուսի յիշատակին համար: Զրիստոսնեւութեան առաջին օրերէն արդէն, Աստուածաշունչի ընթերցումին եւ ուսուցումի կողքին, միշտ տեղի կ'ունենար Յիսուսի հաստատած Մարմինին եւ Արիւնին («Յացին եւ Գին»ի) ճաշակումը: Նոր Կտակարանէն՝ «Առաքեալներուն Գործեր»ը եւ Պօղոս Առաքեալին Նամակները բացայայտ կը վկայեն թէ Յիսուսի կողմէ հաստատուած այս ծիսակատարութեան կատարումը՝ Զրիստոսնեական շատ կարեւոր կրօնական պաշտամունք մըն էր: Սբ. Պատարագը, անոնց համար, ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ միջոցը Յիսուս Զրիստոսի հետ միանալու եւ յիշելու Աստուծոյ կողմէ իրագործուած մարդոց Փրկագործութիւնը (Redemption) եւ Յաւիտենական Կեանքին իրականութիւնը:

Բնականաբար, Սուրբ Պատարագին արարողութիւնը զարգացաւ Զրիստոսնեայ Մշակոյթներու գլխաւոր կեդրոններուն մէջ եւ դարձաւ խորհրդանիշը Եկեղեցւոյ ինքնութեան, Եկեղեցւոյ առաքելութեան եւ Զրիստոսնեայ հաւատացեալները, Զրիստոսի Մարմինին եւ Արեան հետ հաղորդուելով՝ Սուրբ Պատարագին մէջ տեսան իրենց Զրիստոսնեական Յաւատքին գլխաւոր եւ գերագոյն արտայայտութիւնը:

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ ԿԱՌՈՅՑԸ

Մեր այսօրուան Սուրբ Պատարագը կը բաղկանայ չորս հիմնական բաժիններէ.-

Ա) Պատրաստութիւն Պատարագի,

Բ) «Ճաշի Ժամ» կամ Աստուածաշունչէն կատարուած Ընթերցումներու բաժին (Հին եւ Նոր Կտակարաններէն),

Գ) «Գոհաբանութիւն» կամ Սուրբ Պատարագ (Սուրբ Հաղորդութեան Խորհուրդը) եւ

Դ) Պատարագի ավարտին Վերջին Օրհնութիւն եւ Արձակում հաւատացեալներու:

Նկատի ունենալ, որ Սբ. Պատարագի «Պատրաստութեան» եւ Պատարագի ավարտին «Վերջին Օրհնութեան եւ հաւատացեալներու Արձակման» բաժինները աւելցուած են յետագայ դարերուն: Ասոնց կարգին ներմուծուած են նաեւ ուրիշ մանր յաւելումներ ալ:

Ա) ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ՉԳԵՍԱՒՈՐՈՒՄ

(Preparation and Vesting)

Պատարագիչ Եկեղեցականը Աւանդատան մէջ կը լուայ իր ձեռքերը (այս լուացումը կը խորհրդանշէ ծիսական մաքրութիւն թէ հոգին պէտք է մաքրել ամէն տեսակ մեղքերէ) եւ ապա կը զգեստաւորուի: Ձեռքերու լուացումը եւ զգեստաւորումը կը կատարուի գանազան աղօթքներով եւ ապա կը յաջորդէ մեղքերու խոստովանութիւնը հաւատացեալներուն դիմաց՝ Սբ. Պատարագի խորհուրդին մօտենալէ առաջ: Խորան բարձրանալով (երբ վարագոյրը կը փակուի) Պատարագիչը կը պատրաստէ հացն ու գինին՝ աղօթքով կը նուիրագործէ զանոնք եւ կը նուիրէ Աստուծոյ՝ ի յիշա-

տակ Յիսուսի: Յատուկ շնորհակալութիւն կը յայտնէ Յիսուսի Մարմինը եւ Արիւնը պատարագելու (զոհե-լու) համար:

Ասկէ ետք, Պատարագիչ եկեղեցականը, Սարկա-լագներով թափօր կազմած,՝ վար կ'իջնէ բեմէն եւ հաւատացեալ ժողովուրդին խնկարկելով Եկեղեցւոյ շուրջ կը դառնայ շարականի երգեցողութեամբ: Ապա կը բարձրանայ Սբ. Խորան:

Ծիսական առումով, Սբ. Պատարագին Խորհուրդը կը սկսի Աստուծոյ Թագաւորութեան գալուստի ուրախ յայտարարութեամբ.- «Օրհնեալ Թագաւորութիւնն Յօր եւ Որդւոյն եւ Յոգւոյն Սրբոյ» բառերով: Այս ուրախ աւետումը, Աստուծոյ հանդէպ երկիւղի եւ ակնածանքի զգացում յառաջացնելով՝ Դ. դարէն սկսեալ ծնունդ տուած է Եկեղեցւոյ մէջ Վարագոյրի գործածութեան: Զրիստոնէական ըմբռնումը Սուրբ Պատարագին, իբր Աստուծոյ Թագաւորութեան նախաճաշակում, կը պահանջէ Զրիստոս Աստուծոյ ներկայութիւնը Սբ. Հաղորդութեան մէջ:

Բ) «ՃԱՇԻ ԺԱՄ»

կամ

Աստուածաշունչէն կատարուած Ընթերցումներու բաժին՝ Հին եւ Նոր Կտակարաններէն

(Յունարէն՝ Synaxis, Անգլերէն՝ Liturgy of the Word կամ Reading of Scriptures)

Սուրբ Պատարագի այս բաժինին մէջ, կը կարդացուին ընթերցումներ՝ Մարգարեութիւններէն, Առաքեալներու գրած Նամակներէն եւ Սբ. Աւետարանէն, որոնց միջոցով Զրիստոս Ինքն է որ կը յայտնուի եւ կը խօսի իր հաւատացեալներուն: Աւետարանի ընթերցումէն առաջ կ'երգենք «Սուրբ Աստուած» երգը («Երեքսրբեան»ը = «երեք անգամ Սուրբ»ը. յունարէն Trisagion): Իսկ Սուրբ Աւետարանի ընթերցումէն անմիջապէս ետք՝ տեղի կ'ունենայ Զարոգ (թէն այսօր

քարոզին պահը փոխադրուած է «Յայր մեր»-էն առաջ), ապա բարձրաձայն կ'արտասանուի «Քրիստոնէական Յաւատքին» խոստովանութիւնը («Յաւատամք» կամ Նիկիական Յանգանակ. Nicene Creed, Profession of Faith), գանազան աղօթքներ, հաւատացեալներուն միջեւ փոխանակուած Ողջունատուութիւն (այսինքն՝ «Սիրոյ Յամբոյր», «Յաշտութեան Յամբոյր», «Սրբութեան» կամ «Խաղաղութեան Յամբոյր», the Kiss of Peace) եւ աղօթական շարականներու երգեցողութիւն: Սբ. Գիրքի բոլոր ընթերցումներն ալ Աստուծոյ Յայտնութիւնը եւ Ուսուցումները կը յիշեցնեն եւ կը փոխանցեն հաւատացեալներուն: Իսկ Սբ. Աւետարանին մէջ՝ մասնայատուկ կերպով Յիսուս կը ներկայանայ իբր «Աստուծոյ Խօսքը», «Մարմնացած Աստուածը» եւ «Երկինքէն իջած Կեանքի Յացը»:

Գ) «ԳՈՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ» կամ «ՇՆՈՐԻԿԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ Աղօթք»

(Eucharistic Prayer կամ Anaphora, գրիի մատուցում. Յունարէն՝ «Eucharist», որ կը նշանակէ գոհաբանութիւն, շնորհակալութիւն, Անգլերէն՝ thanksgiving):

Այս բաժինին մէջ՝ Շնորհակալութիւն կը յայտնենք Աստուծոյ, որովհետեւ Ան մեզ փրկեց: Այս մեծ բաժինը Յացի եւ Գինիի Խորհուրդն է, Սուրբ Պատարագին կորիզը եւ, կեդրոնական բաժինը. այսինքն՝ Գոհութեան, Շնորհակալութեան եւ Փառաբանութեան այն բաժինը, որուն մեծ մասը, բացի քանի մը նախադասութիւններէ, Պատարագիչ Յոգեւորականին կողմէ կ'արտասանուին ծածուկ (առանց երգելու): Գոհաբանութեան այս աղօթքին մէջէն Եկեղեցին կը յիշատակէ Աստուծոյ հրաշալի գործերը՝ ստեղծագործութենէն մինչեւ աշխարհիս վախճանը, որուն կեդրոնը կը հանդիսանան Քրիստոս Յիսուսի Մարդեղութիւնը (Incarnation), Փրկագործութիւնը (Redemption), Յիսուսի

արիւնլուայ Մահը (զոհը, զոհաբերումը կամ ողջակիզումը. Sacrifice) եւ Յարութիւնը:

Սուրբ Պատարագին աղօթքներ կը վերագրուին Ընդհանրական Եկեղեցւոյ որոշ Հայրերու (Church Fathers), ինչպէս նաեւ Հայ Եկեղեցական քանի մը Հայրերու կամ Վարդապետներու, սակայն Գոհաբանութեան այս բաժինը կը վերագրուի Սբ. Աթանաս Աղեքսանդրացի Հայրապետին (+ 373 թուականին):

Աղօթքները կը ցուցնեն Զրիստոնէական ապրումած Հաւատքին նկարագիրը եւ իւրայատկութիւնը: Շնորհակալութեան կամ զոհաբանութեան այս աղօթքին մէջ կը յիշատակուին Յիսուսի Անձին Չոհագործումը (Sacrifice), Սուրբ Հաղորդութիւնը եւ մարդկութեան Փրկագործութեան խորհուրդը Աստուծոյ կողմէ (Redemption): Այս աղօթքը Պատարագիչ Եկեղեցականը կը կատարէ հաւատացեալ ժողովուրդին կողմէ:

Այս աղօթքի ընթացքին, Պատարագիչը կ'աղօթէ նաեւ ողջերուն եւ ննջեցեալներուն համար, Հաւատքի մեծ վկայութիւն տուողներուն համար: Կը յիշատակուին Հայ եւ օտար Սուրբեր, Նահատակներ, Մարտիրոսներ, Եկեղեցւոյ Հայրապետներ, Սուրբ ճգնաւորներ, Եկեղեցւոյ Առաջնորդներ, Սբ. Թագաւորներ, եւ այլն:

Շնորհակալութեան-Գոհաբանութեան երկար աղօթքը կը սկսի «Շնորհք, սեր եւ աստուածային սրբարար զօրութիւնն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյ Սրբոյ» բառերով եւ կ'աւարտի «Եւ եղիցի ողորմութիւն մեծիս Աստուծոյ եւ Փրկչիս մերոյ Յիսուսի Զրիստոսի, ընդ ձեզ՝ ընդ ամենսեսեան»ով («Հայր մեր»էն առաջ):

Գոհաբանութեան Աղօթքի աւարտին, հաւատացեալները միասնաբար երգելով կ'արտասանեն Յիսուսի սորվեցուցած «Հայր մեր» աղօթքը («Տէրունական աղօթքը»): Զրիստոսի հաւատացեալները, որ Եկեղեցւոյ մէջ ներկայ են եւ հաւատքով միացած իրարու, կ'երգեն «Հայր մեր» աղօթքը, իբր Աստուծոյ որդիներ եւ ժառանգակից Յիսուս Զրիստոսի (Հռոմայեցի ԺԳ.

15-17 եւ Գաղատացի Դ. 6-7): Ասկէ ետք՝ հաւատացեալները կը հրաւիրուին պատրաստուելու՝ Սուրբ Զաղորդութիւնը ստանալու եւ ճաշակելու:

Սուրբ Պատարագի խորհուրդին վերջին արարողութիւնը Սուրբ Զաղորդութիւնն է: Մեղքերու խոստովանութենէն ետք (Confession)՝ հաւատացեալներուն կը բաշխուի Սբ. Զաղորդութիւնը (Holy Communion): Զրիստոսի Մարմինը եւ Արիւնը «Յաւիտենական Կեանք» կու տայ ճաշակողին, համաձայն Յիսուսի խոստումին (Տե՛ս Աւետարան Յովհաննէսի 2. 48-59): Պատարագիչ Զահանան եւ բոլոր հաւատացեալները՝ զղջումով, երկիւղով եւ գիտակից հաւատքով կը մօտենան եւ կը ճաշակեն Սուրբ Զաղորդութիւնը՝ իրենց հոգիներու փրկութեան համար: **«Տերը միշտ կը բաշխուի, բայց երբեք չի՛ սպառիր, որովհետեւ Սբ. Զաղորդութեան մէջ Տիրոջ Սերը եւ Զօրութիւնն է որ կը ճաշակենք»** (Սբ. Ներսէս Արք. Լամբրոնացի):

Դ) ՎԵՐՁԻՆ ՕՐՅՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ԱՐՁԱԿՈՒՄ ԶԱՄՏԱՑԵԱԼՆԵՐՈՒ

(Final Blessing and departure)

Գոհաբանութեան կամ Շնորհակալութեան աղօթքերգերէն ետք՝ Սուրբ Պատարագը կը հասնի իր աւարտին, երբ Պատարագիչը կ'երգէ.- «Որ օրինես զայնոսիկ...» աղօթքը: Ապա կը կարդացուի հատուած մը Սբ. Աւետարանէն եւ Պատարագիչը կ'օրհնէ բոլոր ներկայ հաւատացեալները՝ ըսելով.- «Օրհնեալ եղերուք...»: Եւ հաւատացեալները կ'արձակուին՝ հոգեպէս սփոփուած, մխիթարուած, զօրացած եւ «Յաւիտենական կեանքին» յոյսը իրենց մէջ հաստատած:

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ

Հիմնական Գաղափար եւ Մեկնակետ.- Յիսուսի իր «Արիւնը թափեց»... Ինչու՞ եւ որո՞նց համար.-

. «Յիսուսի Արիւնը կը սրբէ մեզ ամեն մեղքէ» (Ա. Յովհաննէս Ա. 7):

. «Յիսուս Զրիստոս սրբելու եկաւ իր մկրտութեամբ եւ արիւնով: Ո՛չ միայն ջուրով, այլ ջուրով եւ արիւնով» (Ա. Յովհաննէս Ե. 6):

. «Ա՛ն է մեր մեղքերը քաւող Չոհը, որ ինքզինքը մատոյց՝ մեր մեղքերը սրբելու համար եւ ո՛չ միայն մեր, այլ նաեւ ամբողջ աշխարհին մեղքերը սրբելու համար» (Ա. Յովհաննէս Բ. 2 եւ Դ. 10):

. «Աստուած մեզի հանդէպ իր սերը յայտնեց անով, որ երբ տակաւին մեր մեղքերուն մէջ էինք՝ Զրիստոս մեզի համար մեռաւ: Իսկ հիմա, որ իր Արիւնով արդարացած ենք՝ որքա՛ն անելի վստահութեամբ կրնանք ըսել թէ Զրիստոսով պիտի փրկուինք» (Հռոմայեցի Ե. 8-9):

«Չոհուելու» այս մտածողութիւնը եւ արտայայտութիւնները կու գան Հին Կտակարանի «Չոհ մատուցանելու» եւ «սրբուելու» ըմբռնումէն, եւ բառամթերքէն (Գիրք Ելից ԻԹ. 36-37): Չոհի եւ զոհ մատուցանելու գաղափարը եւ գործադրութիւնը կը վերյիշեցնէ եւ կ'ոգեկոչէ Յիսուսի կամաւոր զոհաբերումը (self sacrifice): Յիսուս մարդոց «քաւութեան Չոհն է», որ «զոհուեցաւ» եւ իր արիւնով Աստուծոյ համար գնեց նոր ժողովուրդ մը» (Յայտնութիւն Ե. 9) եւ հիմա Յօր առջեւ կը միջնորդէ մեզի համար:

ԻՆՉ Է «ՉՈՅԸ»

(Անգլերէն՝ Sacrifice)

Հին կրօնքներուն մէջ «զոհը» չաստուածները յարգելու լաւագոյն ձեւը նկատուեր էր: Իսկ Աստուածաշունչին մէջ՝ «զոհը» Աստուծոյ տրուած նուէր մըն էր,

յաճախ «պատարագ» կամ «ընծայ» կոչուած (Տե՛ս Մատթէոս Ե. 23, ԻԳ. 18-19, Մարկոս Ա. 44 եւ Առաքեալներու Գործեր գլ. Է. 42, եւայլն):

Նախնական Եկեղեցւոյ Զաւատքին համաձայն, Զրիստոսի մահը Խաչի վրայ նկատուեցաւ միակ իրական Չոհը, որ Աստուծոյ նուիրուեցաւ մարդոց մեղքերու քաւութեան եւ թողութեան համար (անգլերէն՝ atonement, remission):

Նոր Կտակարանին մէջ, Խաչին վրայ Յիսուսի կամաւոր մահը կը նկատուի Աստուծոյ ընծայուած կատարեալ Չոհը (Տե՛ս Եփեսացի Ե. 2: Եբրայեցի Է. 26-28, եւայլն), որ **թե՛ ողջակէզ է եւ թե՛ մեղքի պատարագ** (տե՛ս Եբրայեցի Թ. 11-15 եւ Ժ. 6-10) **եւ թե՛ մեզ Աստուծոյ հետ հաշտեցնելու սահմանուած «խաղաղութեան զոհը»** (Հռոմայեցի Ե. 11: Եփեսացի Բ. 14 եւ Կողոսացի Ա. 20):

«Շնորհակալութիւն կը յայտնենք Զօր Աստուծոյ, որ ... մեզ խաւարի (մեղքի) իշխանութենէն ազատեց եւ բերաւ Իր սիրելի Որդիին իշխանութեան տակ: Եւ Որդին մեզ փրկեց՝ Իր զոհագործական մահով թողութիւն տալով մեր մեղքերուն» (Կողոսացի Ա. 12-14):

«Աստուած մեզի հանդէպ Իր սերը յայտնեց անով, որ երբ տակաւին մեղքի մէջ էինք մենք՝ Զրիստոս մեզի համար մեռաւ: Իսկ հիմա, որ իր Արիւնով արդարացած ենք՝ որքա՛ն անելի վստահութեամբ կրնան ըսել թէ Զրիստոսով պիտի փրկուինք» (Հռոմայեցի Ե. 8-9):

Նկատի ունենալու ենք, որ Նոր Կտակարանի մտածողութեան մէջ, հաւատացեալներուն կողմէ Աստուծոյ ընծայուած կեանքը, գոհաբանական աղօթքները եւ բարեգործութիւններն ալ կը նկատուին «հոգեւոր զոհ եւ պատարագ» (տե՛ս Հռոմայեցի ԺԲ. 1: Փիլիպպեցի Բ. 17 եւ Դ. 18: Բ. Տիմոթէոս Դ. 6: Եբրայեցի ԺԳ. 15-16: Ա. Պետրոս Բ. 5, եւայլն):

ԻՆՉ Է «ՔԱՒՈՒԹԻՒՆԸ»

(Անգեղերեն՝ atonement, expiation, remission)

«Քաւութիւն» կը կոչուի Աստուծոյ կողմէ կատարուած այն արարքը, որ մարդոց մեղքերուն, յանցանքներուն օրինազանցութեան (transgression) պատժապարտութիւնը (indictment) կը ջնջէ: Հին Կտակարանին մէջ Աստուած «քաւութիւն» կը շնորհէր խորհրդանշական զոհերով: Իսկ Նոր Կտակարանին համաձայն՝ այդ Քաւութիւնը կը շնորհէ Ինքը՝ «Աստուծոյ Գառնուկը», կոչուած իսկական ու կատարեալ Չոհին՝ Յիսուսի Արիւնով, որ թափեցաւ «Շատերուն մեղքերը քաւելու համար» (տե՛ս Մատթեոս ԻԶ. 28: Մարկոս ԺԴ. 24: Յովհաննէս Ա. 29: Հռոմայեցի Գ. 23-25: Եբրայեցի Ա. 3, Բ. 17, Թ. 12-14: Ա. Յովհաննէս Բ. 2 եւ Դ. 10):

Ահա թէ ի՛նչ կ'ըսէ Պօղոս Առաքեալ.- «Աստուած Ներեց մեր բոլոր յանցանքները եւ Իր աստուածային իշխանութեամբ ջնջեց օրինազանցութեան համար մեզի դեմ արձակուած դատապարտութեան վճիռը, զայն Խաչափայտին գամելով» (Կողոսացի Բ. 13-14):

Եբրայեցիներուն Նամակին Հեղինակը (գլ. Թ. 6-10 եւ 18, գլ. ԺԳ. 10-12) ցոյց կու տայ թէ հին քաւութեան զոհերը կը նախապատկերացնէին Յիսուսի՝ «Աստուծոյ Գառնուկին» կամաւոր մահը եւ Յարութիւնը, որ Իր անձին զոհաբերումով (պատարագումով)՝ յաւիտենական Քաւութիւն բերաւ Իրեն հաւատացողներու մեղքերուն համար:

Սուրբ Պատարագի սրբազան Պաշտամունքին դիմաց, Հայ Եկեղեցւոյ հեղինակաւոր եւ Սուրբ Հայրապետներէն մէկը կը խորհրդածէ.- Սուրբ Պատարագի «**Խորհուրդ**»ին **Սեղանը փառքի աթոռ է եւ Քրիստոս երկինքէն իջնելով՝ անոր վրայ կը դրուի՝ որ միշտ կը բաշխուի ամենուն փրկութեան համար**» (Յովհան Մանդակունի Կաթողիկոս, Ճառք, Բ. տպ., Վենետիկ, 1860, էջ 169):

Ուրեմն, բաւարար չէ Սուրբ Պատարագի արարողութեան ներկայ գտնուիլ միայն իբր հանդիսատես կամ իբր դիտող կամ լսող: Ամէն հաւատացեալ մասնակից պէտք է ըլլայ «հոգիով եւ ճշմարտութեամբ»: Ամէն հաւատացեալ պէտք է ընդունի եւ զգայ թէ Պատարագիչ Եկեղեցականը կ'աղօթէ հաւատացեալներուն անունով: Եւ «Ողջոյն տուք միմեանց ի համբոյր սրբութեան» ի պահուն՝ հաւատացեալները բոլոր կ'ողջունեն Զրիստոս Աստուծոյ ներկայութիւնը՝ երբ սկիզբ կը գետեղուի Սբ. Սեդանին վրայ: Ասկէ կը հետեւցնենք թէ Սուրբ Պատարագը «հաւաքական» պաշտամունք է, որուն կը մասնակցի ամբողջ Եկեղեցին, այսինքն՝ մասնակցին բոլոր հաւատացեալները եւ ասոր համար է, որ Պատարագիչին գրեթէ բոլոր աղօթքները կը կատարուին միշտ յոգնակի ձեւով.- **«ԽՆՆՂԵՄՔ», «ԵՐԿՐԱԿԱԳԵՄՔ ԵՎ ԱՊԱՀԵՄՔ»** (կը խննդենք, կ'երկրպագենք եւ կ'աղաչենք), **«Առաքեա՛ առ մեզ զՅոգիքո Սուրբ»** (Սուրբ Յոգիդ դրկէ մեզի), **«ՏԷ՛ր, ընկա՛լ զաղաչանս մեր»** (ՏԷ՛ր, մեր աղաչանքները ընդունէ՛), եւ ուրիշ արտայայտութիւններով:

Հոս է որ կը սկսի Զրիստոսի հետեւող հաւատացեալներուն ապրումը եւ Զրիստոսի Մարմինին ճաշակումի ամբողջ հոգեւոր խորհուրդը, նշանակութիւնը եւ կարեւորութիւնը: Յիսուսի Մարմինին եւ Արինին հաղորդուելով՝ հաւատացեալները մասնակից կ'ըլլան ա՛յն օրհնութիւններուն, շնորհքներուն եւ պարգեւներուն, որ Յիսուս Ինքը տուաւ Խաչին վրայ մեռնելով, այսինքն՝ մեղքերու թողութիւն (ներում) եւ քաւութիւն, Աստուծոյ հետ հաշտութիւն եւ Յաւիտենական Կեանք...:

Անգամ մը որ կը հասկնանք Յիսուսի Մարմինին եւ Արինին՝ այսինքն՝ Սուրբ Հաղորդութեան զարմանալի Խորհուրդը, մեր ֆիզիքական մարմինը, իր բոլոր զգայարանքներով - արտայայտուած լռութեամբ, ինքնամփոփումով, կեդրոնացումով, ձեռքերու միացումով կամ բարձրացումով, մարմնի խոնարհումով, երկրպագութեամբ, ծնրադրութեամբ, յուզումով, լա-

ցով կամ արցունքով - կը մասնակցի այս աղօթական արարողութեան՝ Յիսուսի այս Մեծ Խորհուրդին հանդէպ մեր հաւատքը արտայայտելու եւ ապրելու:

Սուրբ Պատարագի ընթացքին այսպէս է որ հաւատացեալները կրնան իրենց Փրկութիւնը եւ «Յաւիտենական Կեանքը» տեսնել, հրճուիլ եւ ապրիլ Յիսուս Զրիստոսի միջոցով:

Պատարագի մասնակցութեամբ, հաւատացեալները բաժնեկից կը դառնան իրենց մեղքերու Թողութեան, մեղքերու Բաւութեան եւ Յաւիտենական Կեանքին, որ Յիսուս կը բաշխէ բոլոր անոնց, որոնք կը հաւատան Իրեն եւ Չիկը կ'ընդունին...: Սբ. Պատարագին հաւատացեալներուն մասնակցութիւնը, ամէն բանէ առաջ, Հաւատքէ բխած արտայայտութիւն մըն է, որ հաւատացեալը հոգեկան կապով կը միացնէ Տէր Յիսուսի հետ: Այս իմաստով ալ, Սբ. Պատարագը կը նկատուի Եկեղեցւոյ ամենէն Սուրբ Խորհուրդը (sacred Sacrament):

Ասոր համար է, որ Սուրբ Պատարագը կը դառնայ նաեւ ծիսական փառաբանութեան (glorifying) եւ օրհնութեան (blessing) արտայայտութիւն մը՝ հանդէպ Զրիստոս Աստուծոյ՝ մարդկութեան շնորհած մեղքերու Թողութեան եւ յաւիտենական «Փրկութեան» մեծ պարգեւին համար: Սուրբ Պատարագով Եկեղեցին կը յիշատակէ հաւատացեալ մարդոց «Փրկութիւնը»: Գիտակից այս Մեծ Խորհուրդին, Հաւատացեալները կ'աղօթեն միասին, միասիրտ եւ միաբան կերպով:

Հետեւաբար, բոլոր հաւատացեալները եւ Սուրբ Պատարագին մասնակցողները պարտաւոր են բաւարար կերպով ծանօթ ըլլալ Սուրբ Պատարագի պաշտամունքային խորհուրդին:

Սուրբ Պատարագը Եկեղեցւոյ Հաւատքին ամենէն կարեւոր արտայայտութիւնն է:

Հաւատացեալներուն կողմէ Սուրբ Պատարագին մասնակցութիւնը իր գագաթնակէտին կը հասնի այն պահուն, երբ անոնք՝ գիտակցութեամբ եւ հաւատքով

«Սուրբ Հաղորդութիւն» կը ստանան եւ կը ճաշակեն: Եկեղեցին կը հաւատայ, որ երբ հաւատացեալները Սուրբ Հաղորդութիւն կը ստանան ու կը ճաշակեն, զարմանալի հրաշագործութեամբ կ'ընդունին Նոյն Տէր Յիսուս Բրիստոսը: Այս մէկը հաւատքի գործ է:

Ճաշակելու համար Բրիստոսի Մարմինը՝ պայման է ունենալ «Սէր» Աստուծոյ եւ Նոյն հաւատքը ունեցող եղբայրներուն հանդէպ: Բրիստոնեական այս Սէրը Սբ. Պատարագի ընթացքին կ'արտայայտուի հաւատացեալներուն միջեւ փոխանցուած «Խաղաղութեան կամ Հաշտութեան Համբոյրով», երբ երգչախումբին հետ կ'երգենք «Բրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ»ը: Սէրը չափանիշն է Բրիստոսի Սիրոյն եւ բոլոր հաւատացեալները, համաձայն Յիսուսի յանձնարարութեան, պարտաւոր են իրարու հանդէպ ունենալ այդ Սէրը. - **«Իմ պատուէս է, որ դուք իրար սիրեք՝ ինչպէս ես ձեզ սիրեցի»** (Յովհաննէս ԺԵ. 12-13):

Իսկ եթէ չենք սիրեր, պէտք է մեր կեանքին ընթացքը սրբագրենք եւ մեր անկեղծ ինքնաճանաչումը եւ ինքնաքննութիւնը պէտք է յանգի գոջումի, այսինքն՝ «Մեղքերու խոստովանութեան» եւ թողութեան՝ Սբ. Հաղորդութիւնը ճաշակելէն առաջ, ապա թէ ոչ, Սուրբ Հաղորդութիւնը ստանալով՝ մենք մեզ կը դատապարտենք, ինչպէս Պօղոս Առաքեալ կը հաստատէ. - **«Ո՛վ որ անարժանութեամբ ուտէ այս Հացը կամ խմէ Տիրոջ բաժակէն, Տիրոջ Մարմինին եւ Արեան դեմ մեղանչած կ'ըլլայ: Ուստի, ամեն մարդ նախ ինքզինքը թող քննէ եւ ապա միայն այս Հացէն ուտէ եւ Բաժակէն խմէ, որովհետեւ ո՛վ որ անարժանութեամբ կ'ուտէ եւ կը խմէ՝ այդ ուտելով եւ խմելովը ինքզինքը դատապարտութեան կ'ենթարկէ, քանի որ զանազանութիւն չի՝ դներ սովորական հացին եւ Տիրոջ Մարմնին միջեւ»** (Ա. Կորնթացի ԺԱ. 27-29):

Այս մեծ Խորհուրդին համար, Սուրբ Հաղորդութենէն առաջ, Եկեղեցին իր բոլոր հաւատացեալները կը հրաւիրէ ըսելով. -

**«Քրիստոս զոհուելով կը բաշխուի մեր մէջ. Ալե-
լուիա:**

Իր Մարմինը մեզի կու տայ իբր կերակուր եւ

Իր Սուրբ Արիւնը կը ցօղէ մեր վրայ. Ալելուիա:

Մօտեցէ՛ք Տիրոջ եւ լոյս ստացէ՛ք. Ալելուիա:

Ճաշակեցէ՛ք եւ տեսէք թէ քաղցր է Տերը. Ալելուիա»:

ՄԵՐ «ՈՒՂՂԱՓԱՌ» ՀԱՄԱՏՔԸ

- Առարկություններ
- Լուսաբանություններ
- Պատասխաններ

ՄԵՐ ՆՊԱՏԱԿԸ

Ընդառաջելով մեր հաւատացեալներու բուռն փափաքին, հարկ նկատուեցաւ համառօտ գիծերու մէջ գրաւոր ներկայացնել եւ լուսաբանել Հայ Բողոքական կամ Աւետարանականներուն կողմէ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ «Ուղղափառ Հաւատք»ին դէմ կատարուած որոշ առարկություններ, նոյնիսկ մեղադրանքներ, որոնք սակայն կը հերքուին նոյնիսկ Աստուածաշունչ Մատեանի Նոր Կտակարանին վկայություններով:

Այս կիւրք պարտաւորուած կ'արծածենք՝ լուսաբանելու համար մեր հաւատացեալները, ներկայացնելով այն հիմնական տարբերությունները, որոնք կան Հայ Առաքելական Եկեղեցիին եւ Հայ Բողոքականներուն կամ Աւետարանականներուն միջեւ:

Լաւ է տեղեակ ըլլալ, որ ինչպէս իրենք կը խոստովանին, Հայ Բողոքականներուն **«Տարբերությունները (Հայ Առաքելական) Մայր Եկեղեցին՝ վարդապետական եւ աստուածաբանական են»** (ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ. ՎԱՅԱՆ, 160ամեակ Հայաստանեայց Աւետարանական եկեղեցիի, Royal Oak, MI., 2006, էջ 222-223):

Այս արտայայտութիւնը յստակօրէն կը յայտնէ իրենց «բաժանումը» եւ դաւանական տարբերութիւնը Հայ Առաքելական Ուղղափառ Եկեղեցիէն:

Հետեւաբար, մեր լուսաբանությունները, յստակումները, հերքումները եւ պատասխանները անհրաժեշտ նկատուեցան, որպէսզի մեր հաւատացեալ-

ները ծանօթանան մեր Եկեղեցւոյ «Ուղղափառ» (Orthodox) Հաւատքի քանի մը կարեւոր ճշմարտութիւններուն, միաժամանակ ծանօթանալով նաեւ հիմնական տարբերութիւններուն եւ գիտակցաբար ճշտեն իրենց Հաւատքին քայլերը եւ ուղղութիւնը:

ՍԻԱԼ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ

ԵՒ

ՍԻԱԼ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հայ Բողոքական կամ Աւետարանական Համայնքին «Հաւատքի Հաստատում»ի յայտարարութեան մէջ (Statement of Faith) կը գտնենք հետեւեալ անճիշտ հաստատումը.- “We, the Armenian Evangelical Church rooted in an ancient heritage extending to the Apostles”:

Այս հաստատումը չի՛ համապատասխաներ պատմական իրականութեան եւ ճշմարտութեան: Արդեօք ի՞նչ ճամբով եւ որու՞ն միջոցով «իրենց եկեղեցին» արմատացած եւ Առաքեալներուն շարունակութիւնը կը նկատուի, եկեղեցական նուիրապետական (hierarchy) ի՞նչ ուղղափառ շարունակութեամբ կամ եկեղեցական իշխանութեան ի՞նչ փոխանցումով, երբ 1846 թուականին, Օսմանեան Կայսրութեան Մայրաքաղաք՝ Կոստանդնուպոլսոյ Հայութեան մէջ, Ամերիկեան եւ Անգլիական «Բողոքական» Դեսպանատուներուն եւ իրենց օտար (Ամերիկացի եւ Անգլիացի) արբանեակներուն քաղաքական հետապնդումներով (ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ. ՎԱՅԱՆ, Կարեւոր դէպքեր եւ դէմքեր Հայ Բրիտոնեական Պատմութեան մէջ, Southfield, Michigan, 2001, էջ 215 եւ 221)՝ յաջողեցան «Հայ Բողոքական եկեղեցի» ստեղծել, այդ ալ խռովութիւններով, ընկերային պայքարներով եւ եկեղեցական «բաժանում»ով եւ կամ երբ այսօր, անոնք սկսած են հրապարակի վրայ նոր բանաձեւ մը օգտագործել եւ տարածել՝ ըսելով թէ Հայ Բողոքական կամ Աւետարանական եկեղեցին «Հայ եկեղեցիէն ծագած է»:

Ընդունելի չէ անճիշտ եւ սխալ տեղեկություններ եւ բանաձեւումներ փոխանցել հաւատացեալներուն:

Ահա թէ ինչո՛ւ մեր Հաւատացեալները ճանչնալու եւ եկեղեցւոյ պատմական իրականութիւնները:

Հարկ է գիտնալ նաեւ, որ Հայ Բողոքական Համայնքը՝ Օսմանեան Պետութեան մօտ, 1847 թուականին, արձանագրուած է իբր **«Փրոթեստան Միլլէթ»** (Բողոքական Համայնք) անունով (ՕՐՄԱՆԵԱՆ ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔ., Ազգապատում, հտ. Գ., Պէյրութ, 1961, էջ 3826: ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ. ՎԱՅԱՆ, Կարեւոր դէպքեր եւ դէմքեր Հայ Զրիստոնէական Պատմութեան մէջ, Southfield, 2001, էջ 210):

Պէտք է յիշել, որ «Բողոքական բարեկարգիչները», այդ օրերուն, հաւակնած էին Հայ Առաքելական Եկեղեցին «բարեկարգել», որուն համար ալ, 1846ին, Կ. Պոլսոյ Մատթէոս Արք. Պատրիարք Չուխաճեանին կողմէ իբր խռովարարներ արտաքսուեցան Հայ Եկեղեցիէն (ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ. ՎԱՅԱՆ, Կարեւոր դէպքեր եւ դէմքեր Հայ Զրիստոնէական Պատմութեան մէջ, Southfield, 2001, էջ 214 եւ 218):

Հայ Բողոքական Համայնքը, պաշտօնական, յախումն եւ ինքնահաճ յայտարարութիւն մըն ալ կատարած է ըսելով. - **«Յաւիտենական բաժանումով զատուած ենք Հայոց Եկեղեցիէն եւ հնար չկայ՝ որ դարձեալ միանանք՝ առանց անոր (Հայ Եկեղեցիին) սխալները ընդունելու»** (ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ. ՎԱՅԱՆ, յիշուած աշխատութիւն, էջ 90):

Անարդարանալի արտայայտութիւն մը...:

Նոր ժամանակներուն, 2006ին, Հայ Բողոքականներուն կողմէ թելադրուեցաւ հետեւեալը. - **«Յանձնարարելի է, որ Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ՝ մեր բոլոր եկեղեցիները եւ եկեղեցական միութիւնները այսուհետեւ կրեն «Աւետարանական» մակդիրը»** (ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ. ՎԱՅԱՆ, յիշուած աշխատութիւն, էջ 225):

Ինչո՞ւ յանկարծ այս միտքը եւ թելադրիչ յայտարարութիւնը. արդէօք նո՞ր անդրադարձան «Բողոքել»

Եւ «Բողոքական» եզրերուն անպատեհութիւնը, երբ տակաւին իրենց ներկայացուցիչներէն մէկուն գրութիւնը անգլերէնի թարգմանուելով՝ նոր հրատարակուեցաւ 1987ին հետեւեալ խորագիրով.- KASSOUNY YEGHIA, The Cultural contributions of Protestantism to the Armenian Nation, Paramus, New Jersey, 1987:
Ինչու՞ այս հակասութիւնները...

**ՀԱՅ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ
ԿԱՍ
ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ
ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔՆԵՐ
ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՅ
ՈՒՂԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ ԴԵՍ**

**ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔ ԹԻՒ 1
(Objections and Accusations)**

Քաղկեդոնի 451ի թուականի Եկեղեցական ժողովին որոշումները մերժելով՝ Հայ Եկեղեցին այդ թուականին հեռացավ Ընդհանրական Եկեղեցույ Միութենէն (left the unity of the Universal Church: Տե՛ս ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ., ՎԱՅԱՆ, Կարեւոր Դեպքեր եւ Դէմքեր Հայ Զրիստոնէական Պատմութեան մէջ, Southfield, Michigan, 2001, էջ 194):

**ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԵՐՔՈՒՄ
(Անգլերէն՝ rebutal)**

Քաղկեդոնի 451 թուականի ժողովը Բիւզանդիոնի (Կոստանդնուպոլսոյ) կամ այսօրուան Իսթանպուլի Քատրքէոյ կամ Գատրգիւղ (հին անունով՝ Քաղկեդոն) արուարձանին մէջ տեղի ունեցած Եկեղեցական ժողով մըն էր, ուր խօսուած է Յիսուսի Անձին եւ Անոր Բնութեան մասին: Փաստօրէն, Հաւատքի կամ Դաւանանքի (creed, profession) վերաբերող ժողով մըն էր, որ Զրիստոսի անձին մէջ յայտարարեց «Երկու բնութիւն - Աստուածային եւ Մարդկային»: Հայ Եկեղեցին, այդ շրջանին, զբաղած էր Հայաստանի քաղաքական, ազգային եւ կրօնական լուրջ պատերազմով մը (451 թուականին), որ ծանօթ է մեզի «Վարդա-

նանց Պատերազմ» անունով (Պարսիկներու կրակապաշտ կրօնքին դեմ):

Այդ շրջանին, Յայերը արդէն որդեգրեր եւ կառչեր էին 431 թուականի Եփեսոս Զաղաքին մէջ կայացած Տիեզերական Եկեղեցւոյ Գ. Ժողովի այն բանաձեւին, որ կը վերաբերեր Յիսուսի Անձին մէջ գտնուող Աստուածային եւ Մարդկային «Բնութիւններուն» (natures), յստակելով որ Յիսուսի Անձին մէջ **կան Երկու Բնութիւններ, սակայն ՄԵԿ ԱՆՁԻ ՄԵՉ**: Այսինքն՝ Զրիստոսի մէջ Աստուածային եւ Մարդկային երկու Բնութիւնները «սերտօրէն միաւորուած են»: Այս երկու Բնութիւնները, Յիսուս Զրիստոսի Անձին մէջ, գոյութիւն չունին առանձին- առանձին, այլ **«միաւորուած են» անշփոթ, անփոփոխ եւ անբաժանելի միութեամբ**:

Եփեսոսի Տիեզերական Ժողովին դաւանական այս արտայայտութիւնը բանաձեւած էր Սուրբ Կիրեղ Աղեքսանդրացի Յայրապետը (+ 444ին), ըսելով թէ **«Մի է բնութիւն մարմնացելոյ Բանին»**, այսինքն՝ **Մարմնացած Բանին (Յիսուս Զրիստոսի) մէջ «մէկ է բնութիւնը»՝ Անոր Անձին մէջ ընդունելով աստուածային եւ մարդկային «երկու բնութիւններուն սերտ միութիւնը**:

Եփեսոսի Գ. Տիեզերական Եկեղեցւոյ Ժողովը հաւանութիւն տուած է Սբ. Կիրեղ Յայրապետի այս բանաձեւին՝ իբր Յաւատքի եւ Դաւանութեան արտայայտութիւն: Յայ Եկեղեցին ընդունած է Եփեսոսի Գ. Ժողովին հեղինակութիւնը եւ անոր համար ալ մերժած է Զաղկեդոնի Ժողովին նոր բանաձեւը կամ դաւանական արտայայտութիւնը, իր յարումը պահելով Եփեսոսի Գ. Ժողովի բանաձեւին՝ հաւատարիմ մնալով Աղեքսանդրիայի Յայրերու դաւանական հոգիին եւ աստուածաբանական (theological) ուղիին: Ծիշտ այս դաւանանքին համաձայն՝ Յայ Եկեղեցւոյ Յայրերը յստակ բառերով գրեցին.- **«Կատարեալ Աստուածը՝ կատարեալ մարդ էրաւ, հոգիով, միտքով եւ մարմնով, մէկ անձ, մէկ դէմք եւ միացած մէկ բնութիւն»**

(«Դաւանութիւն Ողղափառ Հաւատոյ», տե՛ս Փոքր ժամագիրք, 4րդ. տպգր., Անթիլիաս, 1986, էջ 6):

Հայ Եկեղեցին հարկ չտեսաւ նոր ժողովի եւ նոր բանաձեւերու՝ երբ ընդունած էր արդէն Նիկիոյ, Եփեսոսի եւ Կ. Պոլսոյ Եկեղեցական Ժողովներուն որոշումները:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին - Ասորի, Ղպտի, Յնդիկ Մալապար եւ Եդովպական Եկեղեցիներուն հետ- մերժելով Զաղկեդոնի Ժողովին բանաձեւը՝ վերահաստատեց եւ անփոփոխ պահեց Եփեսոսի Եկեղեցական Ժողովին (431 թուականին) դաւանական կեցուածքը եւ բանաձեւը՝ դաւանելով Յիսուսի Անձին մէջ **«աստուածային եւ մարդկային բնութիւններուն սերտ միութիւնը»**՝ հակառակ Զաղկեդոնի Ժողովին կողմէ կատարուած նոր բանաձեւին:

Ուշադիր.- Հայ Եկեղեցին կը խօսի Յիսուսի մասին՝ թէ Ան երկու բնութիւններով է (այսինքն թէ Յիսուս Կատարեալ Աստուած եւ Կատարեալ Մարդ է), բայց ո՛չ «երկու բնութիւններու մէջ» (Jesus Christ as being of two natures, not in two natures):

Անոնք, որ կ'ըսեն թէ Հայ Եկեղեցին ինքզինքը հեռացուց «Ընդհանրական Եկեղեցւոյ Միութենէն»՝ քանի որ մերժած է Զաղկեդոնի 451ի Եկեղեցական Ժողովը եւ անոր առած որոշումները, պատմականօրէն կը սխալին: Հայ Եկեղեցին մնաց եւ կը շարունակէ մնալ մինչեւ այսօր այդ նոյն Եկեղեցիին անբաժան մասը, ինչպէս որ իսկապէս միացած մնաց մինչեւ 431 թուականի Եփեսոսի Եկեղեցական Ժողովը:

Բետեւաբար, ճիշտ չէ ըսել **«Հայ Եկեղեցին հեռացած է Ընդհանրական Եկեղեցւոյ Միութենէն»:**

ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԹԻՒ 2

Ինչպէս օտար, այնպէս ալ Հայ Բողոքականներուն կամ Աւետարանականներուն համաձայն՝ Մարդու Փրկութիւնը «Հաւատքի միջոցով» տեղի կ'ունենայ, արդարանալով Զրիստոսի արդարութեամբ եւ ո՛չ թէ

բարի գործերով կամ «արժանաւոր գործերով» (meritorious works), ինչպէս աղօթք, պահեցողութիւն-ծոմապահութիւն, զղջում եւ բարեգործութիւն (prayer, fasting, penance and beneficence):

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅԵՐՔՈՒՄ

Այս տեսակետը կը հերքուի՝ Նոր Կտակարանի հետեւեալ բացայայտ վկայութիւններով.-

- **Յիսուս ըսաւ.**- «Ո՛չ թէ ինծի ՏԷ՛ր, ՏԷ՛ր ըսողը Երկնքի Արքայութիւնը պիտի մտնէ, այլ ո՛վ որ Երկնաւոր Զօրս կամքը կը կատարէ» (Մատթէոս Է. 21):

- **Յիսուս ըսաւ.**- «Կու գայ ժամանակը, երբ բոլոր անոնք, որ գերեզմաններու մէջ են՝ պիտի լսեն Մարդու Որդիին (Յիսուսի) ձայնը եւ դուրս պիտի ելլեն. անոնք որ բարի գործ ըրած են՝ կեանքի յարութեան համար, իսկ անոնք, որ չար գործած են՝ դատապարտութեան յարութեան համար» (Յովհաննէս Ե. 28-29):

- **«Յիսուս ըսաւ.**- «Մայրս եւ եղբայրներս անոնք են, որ Աստուծոյ Խօսքը կը լսեն եւ կը կատարեն» (Ղուկաս Ը. 21):

- **Յակոբոս Առաքեալ կ'ըսէ.**- Աստուծոյ «Պատուիրանները լսելով մի՛ գոհանաք, այլ կատարեցէ՛ք զանոնք, այլապէս դուք ձեզ խաբած կ'ըլլաք: Որովհետեւ ո՛վ որ կը լսէ պատուիրանը, բայց չի՛ կատարեր, կը նմանի անոր, որ ուշադրութեամբ ինքզինքը կը դիտէ հայելիին մէջ եւ հազիւ հայելիէն հեռացած՝ այլեւս չի՛ տեսներ ինքզինքը եւ կը մոռնայ իր ինչպէս ըլլալը: Մինչդեռ ան, որ իր աչքերը կը բարձրացնէ Աստուծոյ ազատարար ու կատարեալ Օրէնքին եւ անոր մէջ կը յարատեւէ, այնպիսին լսելէ յետոյ չի՛

մոռնար, այլ կը գործադրէ Օրէնքը: Ան երանելի պիտի ըլլայ գործադրելուն համար» (Յակոբոս Ա. 22-25)

• **Դարձեալ Յակոբոս Առաքեալն է ըսողը.**- «Եղբայրներ, ի՞նչ օգուտ այն մարդուն, որ կ'ըսէ թէ հաւատք ունի, երբ որ հաւատքին արտայայտութիւնը եղող գործեր չունի: Արդեօք այդպիսի հաւատքը կրնա՞յ զայն փրկել: Ենթադրենք, որ կիսամերկ եւ օրուան հացին կարօտ եղբայր մը կամ քոյր մը ձեզի դիմեց: Եթէ ձեզմէ ո՛րեւէ մէկը անոնց ըսէ՝ Գացէ՛ք, Աստուած ձեզի հետ ըլլայ, տաքցէ՛ք եւ կշտացէ՛ք եւ անոր մարմնին համար պետք եղած զգեստը կամ ուտելիքը չտայ, ի՛նչ օգուտ ունի: Նոյնպէս ալ հաւատքը առանձին՝ առանց գործերու մեռած է» (Յակոբոս Բ. 14-17):

• **Պօղոս Առաքեալ կը թելադրէ.**- «Ձանացեք միշտ բարիք ընել: ... Բարիին կառչեցէ՛ք» (Ա. Թեսաղոնիկեցի Ե. 15-22):

• **Յիսուսի համաձայն,** Պատուիրաններուն առաջինն է.- «Պիտի սիրես քու Տէր Աստուածդ բոլոր սրտովդ, բոլոր անձովդ, բոլոր մտքովդ եւ բոլոր զօրութեամբդ», բայց շուտով կ'աւելցնէ հետեւեալը.- «Երկրորդ Պատուիրանն ալ ասոր նման է. Ընկերդ պիտի սիրես քու անձիդ պէս. ասոնցմէ աւելի մեծ ուրիշ պատուիրան չկայ» (Մարկոս ԺԴ. 32): Յիսուսի այս խօսքերը կ'առաջնորդեն ընկերը սիրելու գթասրտութեամբ, օգնութեամբ, բարեգործութեամբ:

• **Յիսուս ըսաւ.**- «Երբ դուն ծոմ պահես,՝ օձէ՛ գլուխդ եւ լուա՛ երեսդ, որպէսզի մարդիկ չտեսնեն թէ ծոմ կը պահես, այլ միայն Հայրդ, որ կը տեսնէ կատարածդ՝ պիտի վարձատրէ քեզի» (Մատթէոս 2. 16: Տե՛ս նաեւ Դուկաս Ե. 35):

• **Յարութիւն առած Յիսուսը իր Աշակերտներուն ըսաւ.** - «Խաղաղութիւն ձեզի. ինչպէս Յայրը զիս որկեց, ես ալ ձեզ կը որկեմ: Այս խօսքերը ըսելով՝ փչեց անոնց վրայ եւ ըսաւ. Առէ՛ք Սուրբ Հոգին. որոնց որ մեղքերը ներքէ՛ ներուած ըլլան եւ որոնց որ չներքէ՛ թող ներուած չըլլան» (Յովհաննէս Ի. 22-23):

• **Յիսուս Պետրոս Առաքեալին կ'ըսէ.** - «Քեզի պիտի տամ երկնքի Արքայութեան բանալիները եւ ինչ որ կապես երկրի վրայ՝ կապուած պիտի ըլլայ երկնքի մէջ եւ ինչ որ ներես երկրի վրայ՝ ներուած պիտի ըլլայ երկնքի մէջ» (Մատթէոս ԺԶ. 19):

• **Յովհաննէս Առաքեալ իր Նամակներէն մէկուն մէջ կ'ըսէ.** - «Եթէ խոստովանիւք մեր մեղքերը, վստահ եղէք թէ Աստուած, որ արդար է, պիտի ներէ մեր մեղքերը եւ մեզ պիտի սրբէ մեր բոլոր անիրաւութիւններէն» (Ա. Յովհաննէս Ա. 9):

• **Յիսուսի Աշակերտները** «Եկեղեցւոյ համար երեցներ ձեռնադրեցին՝ Ծոմապահութեամբ աղօթք ընելով...» (Առաքեալներու Գործեր ԺԴ. 23):

• **Յիսուս յայտնապէս ըսաւ.** - «Կու գայ ժամանակը, երբ բոլոր անոնք, որ գերեզմաններու մէջ են՝ պիտի լսեն անոր (Մարդու Որդիին՝ Յիսուսի) ձայնը եւ դուրս պիտի գան. անոնք որ բարիք գործած են՝ յարութիւն պիտի առնեն եւ ապրին, իսկ անոնք, որ չարիք գործած են՝ յարութիւն պիտի առնեն եւ դատապարտուին» (Յովհաննէս Ե. 28-29):

• **Պօղոս Առաքեալ կը թելադրէ.** - «Ձանացէ՛ք միշտ բարիք ընել թէ՛ իրարու եւ թէ՛ բոլորին» (Ա. Թեսաղոսիկեցի Ե. 15):

ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԹԻՒ 3

Համաձայն Հայ Բողոքականներուն կամ Աւետարանականներուն, Եկեղեցւոյ մէջ կան ՄիւձՅՆ ու ՄիւձՅՆ ԵՐԿՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ- Sacraments (ո՛չ եօթը).- Սկրտութիւն եւ Յիսուսի Վերջին Ընթրիքը (ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ. ՎԱՅԱՆ, յիշուած աշխատութիւն, էջ 84), որոնք հաւաքուած Եկեղեցին կրնայ մատակարարել Սկրտութիւնը եւ Սուրբ Հաղորդութիւնը (to administer the sacrament of baptism and communion): Բայց ուշադիր.- **«Հայ Բողոքականները չեն ընդունիր Սուրբ Պատարագը»** (ՕՐՄԱՆԵԱՆ Մ. ԱՐՔ., Ազգապատում, հտ. Գ. Պէյրուֆ, 196, էջ 3805: Սբ. Պատարագի մասին տե՛ս Առարկութիւն թիւ 4): **Չեն ընդունիր նաեւ Երեցներու կամ Քահանաներու շնորհուած «Մեղքեր ներելու իշխանութիւնը»:** Օրմանեան Սրբազան դեռ կը շարունակէ.- **«Անոնք կը խօթօժին Հայ Եկեղեցւոյ դաւանական եւ կանոնական սկզբունքները.- Եկեղեցւոյ Խորհուրդները, Սուրբերու բարեխօսութիւնը, խաչերուն եւ սրբապատկերներու յարգանքը, Պահքի կանոնները ...եւայլն»** (ՕՐՄԱՆԵԱՆ ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔ., Ազգապատում, հտ. Գ., Պէյրուֆ, 1961, էջ 3802-3826: Տե՛ս նաեւ ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ. ՎԱՅԱՆԻ յիշուած աշխատութիւնը, էջ 84-85):

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԵՐՔՈՒՄ

«Սկրտուելու» մասին Յիսուսի յանձնառութիւնը եւ «Աստուծոյ Արքայութիւն»ը մտնելու Յիսուսի պայմանը տեսնել Յովհաննէսի Աւետարան Գ. 3-5: Տիրոս Գ. 4-7 եւ Եփեսացի Ա. 13:

Ընդունելով ՄիւձՅՆ երկու Խորհուրդներ, Բողոքականները կը մերժեն Եկեղեցւոյ միւս Խորհուրդները (Sacraments):

Անոնք կը մերժեն եւ չեն ընդունիր **«մարդոց մեղքերը ներելու»** Եկեղեցւոյ իշխանութիւնը (Քահանաներուն

կամ Եկեղեցականներուն կողմէ), որոս մասին բացա-
յայտօրէն կը վկայուի Սուրբ Աւետարանին մէջ: Լաւ
կարդանք.-

- **Յիսուս խօսեցաւ** «Մեղքեր ներելու իշխանու-
թեան» մասին (Ղուկաս Ե. 18-26):

- **Յարութիւն առած Յիսուս ըսաւ իր Աշակերտ-
ներուն.**- «Առէ՛ք Յոգին Սուրբ, եթէ մեկուն մեղքերը նե-
րէք՝ թող ներուած ըլլան եւ եթէ չներէք՝ թող ներուած
չըլլան» (Յովհաննէս Ի. 22-23):

- **Յիսուս ըսաւ իր Առաքեալներուն.**- «Վստահ
գիտցէք թէ ինչ որ ներէք երկրի վրայ՝ ներուած պիտի
ըլլայ երկնքի մէջ եւ ինչ որ չներէք երկրի վրայ՝ ներ-
ուած պիտի չըլլայ երկնքի մէջ» (Մատթէոս ԺԸ. 18:
Տե՛ս նաեւ Ղուկաս Ե. 18-24):

- **Եկեղեցւոյ համար Երեցներու կամ Քահանա-
ներու Ձեռնադրութեան** մասին գրուած է թէ Յիսուսի
Աշակերտները «Եկեղեցւոյ համար Երեցներ ձեռնադ-
րեցին՝ ծոմապահութեամբ աղօթք ընելով» (Առաքեալ-
ներու Գործեր ԺԴ. 23, 2. 6):

ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԹԻՒ 4

Հայ Բողոքականները կամ Աւետարանականները
կ'ընդունին, որ Սուրբ Հաղորդութիւնը միայն տեսա-
նելի «խորհրդանշան» մըն է (symbol) կամ փոխաբե-
րական (symbolic) արտայայտութիւն է Յիսուսի մահ-
ուան: Համաձայն անոնց, Սուրբ Հաղորդութիւնը Յի-
սուսի իսկական Մարմինը եւ Արիւնը չեն, այլ միայն
կը յիշեցնեն Քրիստոսի Պատարագը: Կարդացէք այս
արտայայտութիւնը, որ հակառակ է Յիսուսի խօսքե-
րուն.- «Անոք, որ կը հաւատան թէ օրինութեան աղօթ-

քեն ետք հացը եւ գինին կը գոյափոխուին ու մարմին կը դառնան եւ զանոնք կ'ընդունին իրենց մեղքերուն թողութեան համար՝ մեծապէս կը սխալին եւ երբեք չեն փրկուիր» (ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ ՅՈՎՅԱՆՆԵՍ, Աստուծոյ փրկութեան ծրագիրը, Պէյրութ, 1971, էջ 552): «Յաղորդութիւնը Յիսուսի մարմինը յիշատակող նշանակ է թէ Յիսուս իր փառաւորեալ մարմինով երկինքն է» (ԹՈՒԹԻԿԵԱՆ ՎԵՐ. Վահան, յիշուած հրատարակութիւն, էջ 85):

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅԵՐԲՈՒՄ

Այս առարկութիւնն ալ կը հերքուի Նոր Կտակարանին հետեւեալ վկայութիւններով.-

- **«Յիսուս հաց առաւ, օրհնեց, կտրեց եւ բաժնեց աշակերտներուն՝ ըսելով.** Առէ՛ք, կերէ՛ք, ասիկա իմ մարմինս է: Ապա առաւ բաժակը, շնորհակալութիւն յայտնեց Աստուծոյ եւ տուաւ իր Աշակերտներուն՝ ըսելով. Բոլորդ իմեցէ՛ք ասկէ. ասիկա իմ արիւնս է, որով Աստուծոյ հետ Նոր ուխտ կը կնքուի եւ որ շատերու համար կը թափուի՝ իրենց մեղքերու թողութեան համար» (Մատթէոս ԻԶ. 26-28):

- **Յիսուս յստակ բառերով ըսաւ.-** «Ե՛ս եմ Կեանքի Յացը:... Այս է հացը, որ երկինքէն իջած է. եթէ մէկը ուտէ ասկէ՝ պիտի չմեռնի: Ե՛ս եմ Կենդանի հացը, երկինքէն իջած: Եթէ մէկը այս հացէն ուտէ՝ յաւիտեան պիտի ապրի եւ հացը, որ ես պիտի տամ՝ ԻՄ ՄԱՐՄԻՆՍ է, որ ես պիտի տամ աշխարհի կեանքին համար: ... Ծջմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, եթէ չուտէք Մարդու Որդիին Մարմինը եւ չիմէք անոր Արիւնէն՝ կեանք պիտի չունենաք ձեր մէջ: Ո՛վ որ Մարմինէս կ'ուտէ եւ Արիւնէս կը իմէ՝ յաւիտեանական կեանք կ'ունենայ եւ ես յարութիւն պիտի տամ անոր վերջին օրը, քանի որ Մար-

մինս ճշմարիտ կերակուր է եւ Արիւնս՝ ճշմարիտ խմելիք: Ո՛վ որ Մարմինես կ'ուտէ եւ Արիւնես կը խմէ՝ մէջս կը բնակի եւ ես՝ անոր մէջ: ... Ո՛վ որ իմ Մարմինես կ'ուտէ՝ պիտի ապրի ինծմով» (Յովհաննէս 2. 48-57):

«Բողոքականներուն դիրքը շատ բացայայտ է: Անոնք սկզբունքով թթխմոր հացը կ'ընդունին որպէս թթխմոր հաց, անապակ գինին ալ որպէս անապակ գինի եւ զանոնք կը ճաշակեն ու կ'ըմպեն իբր այդ՝ յիշելով Յիսուսի «մարմին իմ»ը եւ «արիւն իմ»ը: ... Հաղորդութիւնը խորհուրդ մը չէ Բողոքականներուն համար, այլ յիշատակի պաշտօն մը: Անոնց համար՝ մեր իմաստով խորհուրդ չկայ» (ՄԱՐԹԱՅԵԱՆ ՅԱԿՈԲ, Համայնապատկեր Հայ Մշակոյթի, հտ. Ա., Իսթանպուլ, 2004, էջ 131-132):

Բողոքականներուն մերժողական այս կեցուածքը Քրիստոնէական Դաւանանքին հակառակ է: Առանց Սուրբ Հաղորդութեան չի՛ կրնար Եկեղեցի ըլլալ, որովհետեւ Սուրբ Հաղորդութիւնը Քրիստոսի Եկեղեցիին հոգեւոր, կրօնական, բարոյական, ընկերային եւ սերունդներու կրթական կեանքին աղբիւրն է:

ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԹԻՒ 5

Հայ Բողոքականներուն կամ Աւետարանականներուն համաձայն՝ ո՛րեւէ Քրիստոնէայ կազմակերպուած խումբ կամ խմբակ՝ Յիսուս Քրիստոսի Եկեղեցին է: Յիսուսի իսկական Եկեղեցին անտեսանելի Եկեղեցի է: Իսկ տեսանելի Եկեղեցին կրնայ սխալներ գործել եւ կը գործէ:

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԵՐՔՈՒՄ

Այս տեսակէտն ալ կը հերքուի Նոր Կտակարանին հետեւեալ վկայութիւններով. -

• **Յիսուս Պետրոս Առաքեալին ըսաւ.** - «Ըեզի կ'ըսեմ թէ դուն ես ժայռը եւ այդ ժայռին վրայ պիտի շինեմ իմ Եկեղեցիս, որ մահն անգամ իր ամբողջ զօրութեամբ պիտի չկարենայ յաղթահարել: Ըեզի պիտի տամ Երկնքի Արքայութեան բանալիները եւ ինչ որ կապես երկրի վրայ՝ կապուած պիտի ըլլայ երկնքի մէջ եւ ինչ որ արձակես երկրի վրայ՝ արձակուած պիտի ըլլայ երկնքի մէջ» (Մատթէոս ԺԶ. 18-20):

• **Յիսուս ըսաւ.** - «Ուր որ երկու կամ երեք հոգի հաւաքուին իմ անունովս, ես հոն եմ՝ անոնց մէջ» (Մատթէոս ԺԸ. 20):

• **Յիսուս իր Առաքեալներուն ըսաւ.** - «Ո՛վ որ ձեզի լսէ՝ ինծի լսած կ'ըլլայ եւ ո՛վ որ ձեզ մերժէ՝ զիս մերժած կ'ըլլայ...» (Ղուկաս Ժ. 16):

• **Յիսուս իր Առաքեալներուն ըսաւ.** - «Դուք չէ որ զիս ընտրեցիք, այլ ես ձեզ ընտրեցի» (Յովհաննէս ԺԵ. 16):

• **Յիսուս իր Առաքեալներուն ըսաւ.** - «Ինչպէս որ Յայրս զիս դրկեց՝ ես ալ ձեզ կը դրկեմ» (Յովհաննէս Ի. 21):

• **Պօղոս Առաքեալ հաստատ համոզումով գրեց.** - «Ես ձեզի փոխանցեցի այն Հաւատքը, որ նախ ես ընդունեցայ» (Ա. Կորնթացի ԺԵ. 3):

ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԹԻՒ 6

Հայ Բողոքականներուն կամ Աւետարանականներուն համաձայն՝ Մարդուս «Փրկութիւնը» կը ստացուի **ՄԻԱՅՆ** «Հաւատքի ճամբով» եւ Եկեղեցին եւ Բա-

հանայութիւնը չեն կրնար մարդոց «Փրկութիւն շնորհել»՝ անոնց մեղքերը ներելով:

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԵՐՔՈՒՄ

Այս առարկութիւնն ալ բացայայտօրէն կը հերքուի Նոր Կտակարանին վկայութիւններով:

- Հարկ է նախ կարդալ Մարկոսի Աւետարանին գլուխ Բ., 1-12 եւ Դուկասի Աւետարանին գլուխ Ե., 17-26 համարները, ուր Յիսուս հիւանդներ կը բժշկէ եւ անոնց «մեղքերը կը ներէ»:

- **Յիսուս պաշտօնապէս Պետրոս Առաքեալին իշխանութիւն՝ տուաւ մարդոց մեղքերը ներելու** (Մատթէոս ԺԶ. 19):

- **Յիսուս ուրիշ առիթով, իր միւս Աշակերտներուն ալ տուաւ աստուածային իշխանութիւն՝ մարդոց մեղքերը ներելու** (Մատթէոս ԺԸ. 18):

- **Յարութենէն ետք՝ Յիսուս Աշակերտներուն ըսաւ.**- «Առէ՛ք Սուրբ Հոգին, եթէ մէկուն ներէք իր մեղքերը՝ թող ներուած ըլլան եւ եթէ չներէք մէկուն մեղքերը՝ թող ներուած չըլլան» (Յովհաննէս Ի. 22-23):

- **Յովհաննէս Առաքեալ իր Նամակներէն մէկուն մէջ կ'ըսէ.**- «Եթէ խոստովանիք մեր մեղքերը, վստահ եղէք թէ Աստուած, որ արդար է, պիտի ներէ մեր մեղքերը եւ մեզ պիտի սրբէ մեր բոլոր անիրաւութիւնները» (Ա. Յովհաննէս Ա. 9):

ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԹԻՒ 7

Մարիամ կոչուած Կոյսը Յիսուսի մայրն էր, բայց ո՛չ «Աստուծոյ»: Այս կարծիքը ժամանակին Նեստորական աղանդը (անգլ. Nestorian heresy) յայտնած էր արդէն եւ հիմնովին հերքուած՝ Եփեսոսի Գ. Եկեղեցւոյ Տիեզերական Ժողովով (431 թուականին):

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԵՐՔՈՒՄ

Այս առարկութիւնն ալ կը հերքուի՝ Նոր Կտակարանին հետեւեալ վկայութիւններով.-

- Կը թելադրենք կարդալ Ղուկասի Աւետարանին Առաջին Գլուխը, համարներ 26-38, ուր կը ներկայացուի Յիսուսի Ծնունդին աւետումը Մարիամ Կոյսին, երբ Հրեշտակը յստակ բառերով կ'ըսէ Մարիամին.- «Սուրբ Հոգին պիտի իջնէ քու վրայ եւ Բարձրեալին զօրութիւնը հովանի պիտի ըլլայ քեզի. այս պատճառով, Սուրբը, որ քեզմէ պիտի ծնի՝ Աստուծոյ Որդի պիտի կոչուի» (Ղուկաս Ա. 26-38):

- Կը թելադրուի կարդալ նաեւ Ղուկասի Աւետարանին Առաջին Գլուխը, ուր կը նկարագրուի Մարիամ Կոյսին այցելութիւնը Եղիսաբեթին եւ բացայայտ կը ներկայացուի Մարիամը իբր «Տիրոջ մայրը» (Ղուկաս Ա. 46-55):

- Հայ Առաքելական Եկեղեցին այս Հաւատքին վրայ հաստատուած՝ իր Եկեղեցւոյ Շարականներուն մէջ բազմաթիւ անգամներ Սուրբ Կոյս Մարիամը կը կոչէ «ԱՍՏՈՒՎԾ-ա-մայր», «ԱՍՏՈՒՎԾ-ա-ծին» եւ «ՏԻՐ-ա-մայր» (Տիրոջ Մայրը) պատուանուններով:

ԵՉՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Իբր եզրակացութիւն՝ տեղին է մեր բոլոր հաւատացեալներուն յիշեցնել եւ թելադրել Պօղոս Առաքեալին ծանր բառերով յանդիմանական եւ սթափումի առաջնորդող խօսքերը (ուղղուած Գաղատացիներուն).-

• **«Շատ կը զարմանամ, որ շուտով կը լքէք Աստուծոյ Աւետարանը, որ ձեզ Քրիստոսի հրաւիրեց եւ այլափոխուած աւետարանի մը ականջ կու տաք: Գիտցէ՛ք, որ չկայ ուրիշ աւետարան: Սակայն կան մարդիկ, որոնք ձեր միտքերը կը պղտորեն եւ կ'ուզեն Քրիստոսի Աւետարանը չարափոխել: Բայց ո՛վ որ մեր քարոզածէն տարբեր աւետարան մը կը քարոզէ ձեզի, ո՛վ ալ ըլլայ, նոյնիսկ մենք կամ երկինքէն Յրեշտակ մը՝ թող անիծեալ ըլլայ»** (Գաղատացի Ա. 8):

• **«Մի՛ կարծէք թէ ձեզի հանդէպ յատուկ հետաքրքրութիւն ցուցաբերող այդ մարդիկը ձեր բարիքը կը խորհին: Ո՛չ»** (Գաղատացի Դ. 17):

• **«Երանի՛ թէ արմատէն կտրուէին ձեր միտքը պղտորող այդ մարդիկը»** (Գաղատացի Ե. 12):

Շուրջ 1600 տարիներ առաջ, Վարդանանց Պատերազմի շրջանին (451 թուականին), Հայ Եկեղեցւոյ Հայրերը իրենց Դաւանանքը այսպէս սահմանեցին.- **«Մենք Հայր կը ճանչնանք Սուրբ Աւետարանը եւ Մայր՝ Առաքելական Եկեղեցին...: Եւ ո՛րէն մէկը թող չփորձէ մեզ այս համոզումներէն հեռացնել: Մեր այս հաւատքէն ո՛չ ոք կրնայ մեզ խախտել եւ հեռացնել»** (ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՄԱԳԻՐ, 5րդ դար):

Չմոռնանք, որ «Եկեղեցին Զրիստոսի Մարմինն է, ամբողջացումն է Զրիստոսի, որ կ'ամբողջացնէ ամեն ինչ, ամեն տեղ» (Եփեսացի Ա. 23):

Չմոռնանք նաեւ, որ Զրիստոսի Ուղղափառ **«Եկեղեցին սրբութիւններ ունի»** - Խորհուրներ, Շնորհքի աղբիւրներ (ՍԲ. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ, Մատեան Ողբերգութեան, Բան Ժ. գ.):

Դաւանական այս սկզբունքներուն հակառակ պնդողներն են, **«Որ իրենք զիրենք կ'անջատեն Եկեղեցւոյ Գլուխէն, որ է Նոյն ինքը Զրիստոս, ինչպէս նաեւ Մէկ Եկեղեցւոյ անդամակցութենէն»** (ՍԲ. ՆԵՐՍԵՍ ԼԱՍԲՐՈՆԱՑԻ, Մեկնութիւն Պատարագի Մեկնութիւն, Վենետիկ, 1847):

Յետեւաբար, **«Մեզի համար անընդունելի երեւոյթ է, որ Եկեղեցի մը ուրիշ Եկեղեցիի մէջ միսիոնարութիւն կատարէ. անիկա ուղղակի դէմ է Զրիստոնէութեան հոգիին եւ ըմբռնումին: Յետեւաբար, կը բողոքենք Եկեղեցիի մը ա՛յլ Եկեղեցւոյ մէջ միսիոնարութիւն կատարելու գաղափարին դէմ»** (ՅՈՎՍԵՓԵԱՆ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԹՂ., Դէպի Լոյս եւ Կեանք, Երեւան, 1994, էջ 294-295):

Ուրեմն, «հաւատարիմ» ըլլանք Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ուղղափառ Դաւանութեան եւ հեռու մնանք մեր Հայրերու Հաւատքին Դաւանութիւնը «բարեփոխութեան» կամ «բարեկարգութեան» (անգլ. reform, reformation) անունով փոփոխութիւններ քարոզողներէ:

Չհեռանանք Հայ Առաքելական Եկեղեցիէն, մանաւանդ թէ խորացնենք եւ զարգացնենք Հայ Առաքելական Եկեղեցիին պատկանելու մեր գիտակցութիւնը, կապուած մնանք եւ յարգենք մեր Հայ Եկեղեցին, որուն Հաւատքը թէ՛ Առաքելական է եւ թէ՛ Ուղղափառ (Orthodox):

ՍՈՒՐԲ ՊՍԱԿԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՀԻՄՔԸ

Քրիստոնեական Սուրբ Պսակը ունի «Սրբազան» բնոյթ եւ նշանակութիւն:

Ասոր համար Ուղղափառ Եկեղեցին պարտական կը զգայ յայտնաբերել, բացատրել, լուսաբանել եւ հաւատացեալներուն փոխանցել այս Խորհուրդին (Անգլերէն՝ sacrament) կրօնական բովանդակութիւնը, նշանակութիւնը եւ արժէքը:

Ի՞նչ կը խորհի Ուղղափառ Եկեղեցին

Ուղղափառ Եկեղեցւոյ ըմբռնումը, Քրիստոնեական Սուրբ Պսակի Խորհուրդի մասին, շատ յստակ է. - Ամուսնութիւնը հիմնական բջիջն է (fundamental cell) ա՛յն մարմինին, որ «Ընկերութիւն» (society) կը կոչուի: Ասոր համար Ուղղափառ Եկեղեցին, ինչպէս Հայ Առաքելական Եկեղեցին, Աստուծոյ անուսով կ'օրհնէ ամուսնական վիճակը, որպէսզի այր ու կին կարենան բարձրանալ եւ իրականացնել, ամբողջացնել եւ հասնիլ ամուսնութեան հիմնական նպատակին, այսինքն՝ կարենան ստեղծել Քրիստոսասէր (Christ-loving) եւ Աստուածահաճոյ (God-pleasing) ընտանիք մը:

Երբ ամուսնական վիճակը կ'ապականի (contaminated) «աշխարհիկ» ընկերութենէն (secular society) եւ զրկուիլ Քրիստոնեական արժէքներէն, այն ատեն հիմնական միութիւնը եւ զաւակներու առողջ դաստիարակութիւնը կ'ապականի, կ'աղաւաղուի (corrupted): Առանց այս «սրբազան» նկարագրին եւ վիճակին (holy state) ընտանիքը կը վերածուի նշանակութենէ զուրկ ընկերային վիճակի:

Կանայի Հարսանիքին Խորհուրդը

(Աւետարան Յովհաննէսի,
գլուխ Բ., 1-11)

Յովհաննէս Աւետարանիչը կը պատմէ, որ օր մը՝ Յիսուս, տակաւին իր առաքելութիւնը չսկսած՝ ներկայ գտնուած է հարսանիքի մը եւ այդ հարսանիքի ընթացքին մեծ հրաշք մը կատարած է: Յովհաննէս Առաքեալ, որ ներկայ եղած է միւս Առաքելներուն հետ, կ'ըսէ թէ «**Յիսուս Գալիլիա հասնելուն երրորդ օրը հարսանիք մը կար Կանա քաղաքին մէջ եւ Յիսուսի մայրը (Մարիամ Աստուածածինը) հոն էր: Յիսուս եւ իր աշակերտներն ալ հրաւիրուած էին**»:

Նշանակալից է, որ այդ հարսանիքը Յիսուսի Գալիլիա հասնելուն ԵՐՐՈՐԴ ՕՐՆ ԷՐ: Այս մէկը ցոյց կու տայ թէ Յիսուս ամէն օր կ'աշխատէր, ամէն օր նոր գործ եւ նոր ծառայութիւն մը կը կատարէր: Երկրի վրայ Յիսուս ո՛չ մէկ օր անցուցած է առանց աշխատանքի: Ո՛վ որ Յիսուսի կը հետեւի կամ Անոր հետ կ'ապրի, իր կեանքին բոլոր օրերը աշխատանքի օրեր պետք է ըլլան: Այն օրը, որ բարեգործութիւն չենք կատարեր՝ մեռած օր, կորսուած օր պետք է նկատել: Յիսուս միշտ կը գործէ.- **«Իմ Հայրս մինչեւ հիմա կը գործէ, Ե՛ս ալ կը գործեմ**» կ'ըսէ Յիսուս (Յովհաննէս Ե. 17):

Երուսաղէմը եւ անոր շրջակայ քաղաքները եւ գիւղերը լեցուն էին հրեական Օրէնքի ուսուցիչներով, Փարիսեցիներով, ազգամուլ եւ ծայրայեղական հրեաներով: Ասիկա կ'ըսենք, որովհետեւ **«ջուրը գինիի փոխել»**ու հրաշք մը ապահովաբար կրնար շատ մեծ աղմուկ բարձրացնել:

Յիսուս, այդ հարսանիքին ներկայ գտնուելով՝ ցոյց տուաւ թէ իրեն համար հարսանիքը կարելորդ նշանակութիւն մը ունի: Հարսանիքին ներկայ գտնուելով՝ Յիսուս հարսանիքը վերածեց «Խորհուրդ»ի (sacrament), Խորհուրդ՝ որովհետեւ Աստուծոյ ներկայու-

թեամբ եւ օրհնութեամբ հիմը կը դրուի Ընտանիքին, այսինքն՝ լրիւ կը հասկցուի Սուրբ Ամուսնութեան կրօնական խորհուրդը, «Սուրբ Ընտանիք» հասկացողութիւնը:

Լաւ պիտի ըլլար, որ բոլորս գիտակցեինք թէ Յիսուս կ'ուզէ ներկայ ըլլալ մեր հարսանեկան ուրախութիւններուն եւ իր աստուածային ներկայութեամբ օրհնել Յարսը եւ Փեսան: Ամենքս ալ լաւ գիտենք, որ այսօրուան մեր հարսանեկան խրախճանքներուն մէջ բացակայ է Յիսուս Զրիստոսը, որովհետեւ հոն չկան Աստուած փառաբանող հոգեւոր երգեր, չկան օրհնութեան երգեր, հոն չենք լսեր Աստուծոյ ուղղուած շնորհակալական խօսքեր:

Եթէ Յիսուս ներկայ եղաւ Կանայի հարսանիքին, ասիկա ցոյց կու տայ նաեւ թէ Աստուծոյ կամքն է, որ պսակուողները Եկեղեցի ներկայանան եւ Եկեղեցւոյ մէջ պսակուին, Եկեղեցւոյ Գլուխին՝ Զրիստոս Յիսուսի աստուածային ներկայութեան:

Պէտք չէ հեռանալ Աստուծմէ...:

Կանա քաղաքին մէջ տեղի ունեցող հարսանիքը կ'ընթանայ ուրախ-գուարթ, երբ յանկարծ ուրախութեան մէջ՝ Յիսուսի մայրը, Մարիամ Աստուածածինը, կ'անդրադառնայ թէ **«գինին սպառած է»** եւ Յիսուսի դառնալով պարզ բառերով կ'ըսէ.- **«Գինի չունին»**: Մարիամ, իբր մայր Յիսուսի, վստահութեամբ լեցուն էր Յիսուսի հանդէպ: Ան գիտեր, որ Յիսուս փոքր տարիքէն աղօթքի կեանք ունեցած էր, մաքուր կեանք, սուրբ կեանք: Այդպիսի կեանք ունեցողը չի՛ կրնար անհնազանդ ըլլալ իր մօր խնդրանքին, չէր կրնար անտարբեր գտնուիլ մօր հանդէպ, մանաւանդ գիտեր թէ Յիսուս բացարձակ կարողութիւն ուներ այդ հարցին լուծում տալու: Յիսուս, որ տակաւին իր առաքելութիւնը պաշտօնապէս չէր սկսած, լաւ կը հասկնայ մօրը դիմումը եւ չի՛ մերժեր մօր՝ Մարիամին ազնիւ ու բարեգործ մտահոգութիւնը եւ վեց մեծ կարասներու մէջ լեցուած ջուրերը (որոնք կը ծառայէին ձեռքեր

լուսալու) կը փոխէ գինիի, ցոյց տալու համար թէ հնքը աշխարհ եկած էր Աստուծոյ ներկայութիւնը ցոյց տալու եւ զգացնելու մարդոց եւ այդ աստուածային ներկայութեան ուրախութիւնը պարգեւելու մարդոց:

Մեր հարցումը հետեւեալն է. - Մենք մեր կեանքի մէջ ունի՞նք արդեօք Աստուծոյ ներկայութիւնը եւ այդ ներկայութեան ուրախութիւնը: Մեր կեանքին մէջ՝ Աստուծոյ միջամտութեան ուրախութիւնը կը զգա՞նք, կ'ապրի՞նք: Գիտե՞նք թէ Աստուծոյ ներկայութիւնը երջանկութիւն եւ խաղաղութիւն կը բերէ մեզի:

Եթէ Գինին կը խորհրդանշէ (symbolize) Աստուծոյ ներկայութեան ուրախութիւնը, ուրեմն բոլոր անոնք՝ որ կը հաւատան Յիսուս Զրիստոսի՝ պետք է իրենց հայեացքը կեդրոնացնեն Յիսուսի վրայ եւ կատարեն անոր խօսքերը, դիմեն Անոր՝ ստանալու համար «Փրկութեան ուրախութիւնը», ինչպէս Մարիամ Աստուածամայրը ըրաւ. - Այդ դժուար պահին, Մարիամ դիմեց Յիսուսին: Ուրախութիւն կամ երջանկութիւն գտնելու համար՝ պետք է դիմել Աստուծոյ՝ Յիսուս Զրիստոսի, որպէսզի մեր բոլոր տեսակի դժուարութիւնները, նեղութիւնները կամ կեանքին բոլոր ջուրերը Գինիի փոխէ, ուրախութեան վերածէ:

Եթէ Գինին ուրախութեան խորհրդանշիչ է, նկատի ունենանք նաեւ, որ այդ Գինին կրնայ յանկարծ վերջանալ, սպառիլ եւ այս կեանքի ուրախութիւնը ավարտիլ: Աշխարհի ուրախութիւնը, հանգիստը եւ վայելքը ժամանակաւոր են: Մեր ուշադրութիւնը պետք է կեդրոնացնենք Զրիստոսի տալիք այն Նոր Գինիին վրայ, որ **«Յօր Արքայութեան մէջ պիտի խմենք»** (Մատթեոս Ի2. 29): Նոր Գինին, որու մասին կը խօսի հնքը՝ Յիսուս, Փրկութեան Գինին է, որ երբեք չի՝ սպառիր:

Շատ հետաքրքրական է նաեւ Յիսուսի մօր խօսքը՝ ուղղուած հարսանիքի խրախճանքին ծառայողներուն. - **«Ի՛նչ որ Յիսուս ըսէ՝ ձեզի՛ կատարեցէ՛ք»**: Ասկա Յիսուսի մօր՝ Մարիամին պատուէրն է:

- Աստուած Քորեբի մէջ ժայռէն ջուր հոսեցուց (Գիրք Ելից ԺԵ. 6),
 - Աստուած աղբիւրները ճեղքեց եւ երկնքին պատուհանները բացաւ՝ ջրհեղեղով մաքրելու երկիրը (Ճննդոց Է. 11-12),
 - Աստուած Կարմիր Ծովին ջուրերը երկուքի բաժնեց (Գիրք Ելից ԺԴ. 21-22),
 - Աստուած Սինայի Անապատին մէջ ժայռէն յորդառատ ջուր հոսեցուց (Թիւք Ի. 11),
 - Աստուած փոս մը բանալով՝ ջուր խմցուց Սամսոնին (Գիրք Դատաւորաց ԺԵ. 18-19),
 - Աստուած Եղիա եւ Եղիսէ Մարգարէներու ոտքերուն առջեւ Յորդանան Գետի ջուրերուն մէջ ցամաք ճամբայ բացաւ (Դ. Թագաւորաց Բ. 8 եւ 14),
 - Աստուած Ուխտի Տապանակը շալկող հրեայ Քահանաներուն առջեւ Յորդանան Գետին ջուրերը ցամքեցուց (Գիրք Յեսուայ Որդւոյ Նաւեայ Գ. 14-17):
- Այս բոլոր հրաշքները ցոյց կու տան Աստուծոյ ներկայութիւնը եւ Անոր աստուածային զօրութիւնը, միջամտութիւնը հաւատացողներու կեանքին մէջ:

Պէտք է նկատի ունենանք, որ Յիսուս նոյն Աստուածն է, որ Մարգարէներուն խօսեցաւ եւ անոնց յայտնուեցաւ: **«Քրիստոսն է Աստուծոյ զօրութիւնը եւ Աստուծոյ իմաստութիւնը»** (Ա. Կորնթացի Ա. 24): Յիսուս, իբր Աստուած, իբր Տէր եւ Փրկիչ մարդկութեան, հարսանիքի մը ընթացքին, երբ **«Իր առաջին հրաշքը կատարեց՝ Ան իր աստուածային փառքը յայտնեց եւ աշակերտները հաւատացին Անոր»** (Յովհաննէս Բ. 11): Յիսուս իր այդ հրաշքով՝ ներկայ եղողները գինովութեան չմղեց, այլ ցոյց տուաւ իր աստուածային թէ՛ ներկայութիւնը եւ թէ՛ զօրութիւնը՝ որպէսզի ներկայները ճանչնան իր աստուածութիւնը...:

Աստուած թոյլ կու տայ, որ որոշ նեղութիւններու հանդիպինք, այո՛, բայց անոնց միջոցով ցոյց կու տայ

նաեւ իր ներկայութիւնը, կը հասնի օգնութեան եւ կ'առաջնորդէ մեզ իրեն:

Յիսուս, իբր տէր եւ Աստուած, Ադամին եւ Եւային միաւորութիւնը անգամ մը եւս հաստատեց եւ վաւերացուց Կանա քաղաքի հարսանիքին ներկայ գտնուելով եւ ջուրը գինիի փոխելու հրաշքով: Այդ մեծ հրաշքը Աստուծոյ Օրհնութիւնն էր նորապսակներուն ուղղուած:

- Ամուսնութեան ծիսական արարողութիւն կատարողը Եկեղեցականն է, Աստուծոյ պաշտօնեան (agent) կամ ներկայացուցիչը, որովհետեւ ան է միջնորդը, ամուսնական մատանիներ դնողը, թագերը դնողը, հարսն ու փեսան իրարու միացնողը եւ Աստուծոյ օրհնութիւնը փոխանցողը:

- Սուրբ Ամուսնութիւնը սիրոյ, փոխադարձ յարգանքի, նուիրումի, հոգատարութեան, անկեղծութեան եւ վստահութեան միութիւն մըն է: Պօղոս Առաքեալ երբ կը թելադրէ «**Կինե՛ր, հնազանդ եղէք ձեր ամուսիններուն**», այս արտայայտութեան մէջ չկայ ո՛րեւէ տեսակի թիրիմացութիւն թէ կինը պէտք է ճնշուած ու զրկուած անձնաւորութիւն ըլլայ: Բացարձակապէս ո՛չ:

Ամուսնութիւնը «սուրբ» կապ մըն է գոյգերու միջեւ եւ իբր այդ՝ Ամուսնութեան մէջ պէտք է ըլլայ հաւատք, սէր, բարեկամութիւն (friendship), հասկացողութիւն (understanding), փոխադարձ վստահութիւն (mutual confidence), իրարօգնութիւն (support) եւ հաւատարմութիւն (faithfulness):

Ասիկա է Ամուսնութեան ամբողջ ներքին բովանդակութիւնը:

- Պօղոս Առաքեալ Եկեղեցին եւ Ամուսնութիւնը պատկերաւոր կերպով իրարու կը նմանցնէ եւ անոր համար՝ Ամուսնութիւնը կը նկատէ սրբազան ու նուիրական **«Մեծ Խորհուրդ»** մը (Եփեսացի Ե. 32): Զրիստոնէայ Ընտանիքը կը դառնայ մանրակերտը (model) Եկեղեցիին, որուն Գլուխը ինքը՝ Զրիստոսն է, դարձեալ Պօղոս Առաքեալին համաձայն (Եփեսացի Ե. 23):

**ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ
ՍՈՒՐԲ «ՈՒՆՏԸ»
ԵՒ
ԱՆՈՐ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՄԸ**

Ամուսնութեան խորհուրդը հաստատուած է Աստուծոյ իսկ կողմէ եւ Անոր օրհնութեամբ: Աստուածաշունչի Շննդոց Գիրքին մէջ կը կարդանք.- **«Աստուած ստեղծեց մարդը իր պատկերին համաձայն: Իրեն նման ստեղծեց մարդը. արու եւ էգ ստեղծեց զանոնք: Եւ Աստուած օրհնեց զանոնք եւ ըսաւ. Աճեցէ՛ք եւ բազմացէ՛ք»** (Շննդոց Ա. 27-28): «Ամուսնական Միութիւնը» ներկայ է Ադամի եւ Եւայի կեանքին մէջ: Եւ քանի որ Աստուծոյ կողմէ հաստատուած է եւ **«Աստուծոյ Խօսքը ճշմարտութիւն է»** (Յովհաննէս ԺԷ. 17), անոր համար ալ Ամուսնութիւնը «սուրբ» է:

Աստուած Ամուսնութիւնը հաստատած է մարդոց բարիքին եւ անոնց երջանկութեան համար, Աստուծոյ նպատակն է մարդկութեան համար: Երբ մարդիկ կ'ամուսնանան եւ ընտանիք կը կազմեն՝ Աստուած կ'օրհնէ զանոնք եւ ամուսին ու կին կ'օրհնուին զաւակներով:

Այս մասին խօսք ունի նաեւ Պօղոս Առաքեալ: Ան համոզուած է, որ Ամուսնութիւնը Միութիւնն է Յիսուս Քրիստոսի եւ Եկեղեցւոյ: Եւ ճիշտ ասոր համար Սբ. Պօղոս Ամուսնութիւնը կը կոչէ «Մեծ խորհուրդ».- **«Աստուծոյ ծրագրին կապուած մեծ խորհուրդ մըն է ասիկա, որ ինծի համաձայն՝ Քրիստոսի եւ Եկեղեցիին կը վերաբերի»** (Եփեսացի Ե. 32): «Մեծ» եւ «Սուրբ» խորհուրդ մը՝ որովհետեւ «աստուածային» ծրագիր մըն է:

Կեանքի այս միութեան պատճառով, Սբ. Պօղոս յաճախ կ'ըսէ թէ **«Եկեղեցին Քրիստոսի Մարմինն է»** (Եփեսացի Ա. 23) եւ այդ **«Մարմինին Գլուխը՝ Ինքը Քրիստոսն է»** (Կողոսացի Ա. 18): Ասոր համար, երկու

Քրիստոնեայ անձեր Քրիստոսի մէջ կը կազմեն «ՄԵԿ մարմին» (Ծննդոց Բ. 18-24: Մատթեոս ԺԹ. 5), որուն համար ալ՝ Քրիստոնեական Ամուսնութեան մէջ գոյութիւն պետք է ունենայ սեր, հանդուրժողութիւն, հասկացողութիւն, փոխադարձ յարգանք, վստահութիւն եւ իրարօգնութիւն:

Ամուսնացող Քրիստոնեայ զոյգը գիտակից յարգանքով իրարու կը միանան ցկեանս՝ իրենց կեանքը եւ Աստուծոյ Խօսքերը միասին ապրելու համար: Այս «Ուխտը» կամ «Միութիւնը» իրենք՝ ամուսնացողները կը կնքեն, իրենք զիրենք իրարու նուիրելով՝ Քրիստոսի հետ միութեան մէջ: Հետեւաբար, Ամուսնութիւնը Խորհուրդ մըն է՝ սուրբ, օրհնուած եւ մշտական (everlasting), միշտ նկատի ունենալով Աստուծոյ եւ Եկեղեցւոյ իրականութիւնները: Ասկա՛ է Քրիստոնեական Ամուսնութեան բարձրութիւնը, նշանակութիւնը եւ Աստուծոյ ծրագիրին արժէքը:

Քրիստոնեական այս ըմբռնումը նկատի ունենալով, լաւ պիտի ըլլայ, որ հաւատացեալ զոյգերը, իրենց 10ամեակ, 20ամեակ կամ աւելի տասնամեակներու առիթով՝ Եկեղեցի հրաւիրուին զաւակներով եւ Աստուծոյ ներկայութեան դիմաց վերանորոգեն իրենց Ամուսնական Միութեան Սուրբ Ուխտը՝ աղօթքով, շարականով եւ Աստուծոյ Օրհնութեամբ:

Այս առիթները կրնան Քրիստոնեայ Ամուսիններուն տալ իրենց «Մկրտութեան Սուրբ Խորհուրդը» հոգեպէս վերանորոգելու, թարմացնելու, հաւատքի գիտակցութիւնը վերարթնցնելու եւ զօրանալու, Քրիստոնեական Կեանքը աւելի խորացնելու եւ Աստուծոյ ծրագրին միշտ աւելի հաւատարիմ ըլլալու:

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ՍՈՒՐԲ «ԽՈՐՅՈՒՐԴԸ» ԵՒ ԱՆՈՐ ՎԵՐԱՆՈՐԴՈՒՄԸ

Մկրտութիւնը ուղղակիօրէն հաստատուած է մեր Տիրոջ՝ Յիսուս Զրիստոսի կողմէ. - **«Գացէ՛ք, աշակերտեցէ՛ք բոլոր ազգերը, մկրտեցէ՛ք զանոնք Յօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին անունով»** (Մատթէոս ԻԸ. 19): **«Եթէ մէկը ջուրէն եւ Հոգիէն չծնի՝ չի՛ կրնար Աստուծոյ Արքայութիւնը մտնել»** (Յովհաննէս Գ. 5): Այս Խօսքերուն վրայ հաստատուած, Յիսուսի հաւատացողները պարտաւոր են մկրտուած ըլլալ՝ միանալու համար Տիրոջ՝ Յիսուսի, յաւիտենապէս փրկուելու համար:

Այս մասին խօսք ունի նաեւ Պօղոս Առաքեալ. - **«Մենք, որ Յիսուս Զրիստոսի միանալով մկրտուեցանք, մկրտութեամբ Անոր մահուան հաղորդակից դարձանք: Այսինքն՝ Մկրտութեամբ Անոր հետ միասին թաղուեցանք եւ մահուան հաղորդ եղանք, որպէսզի ինչպէս Զրիստոս Յօր փառքով յարութիւն առաւ մեռելներէն, նոյնպէս մենք ալ նորոգուած կեանքով ապրինք»** (Հռոմայեցի 2. 4-5): Առաքեալը նոյն միտքը կը հաղորդէ նաեւ ուրիշ սամակի մը մէջ. - **«Հաւատքի ճամբով Զրիստոսի միացաք, Մկրտուելով՝ Անոր հետ միասին թաղուեցաք եւ Անոր հետ ալ յարութիւն առիք, քանի որ հաւատացիք Աստուծոյ զօրութեան»** (Կողոսացի Բ. 11-12):

Ի՞նչ է Մկրտութեան Սուրբ Խորհուրդին արդիւնքը, հետեւանքը:

Առաքեալներու օրերէն ի վեր Եկեղեցին «Մկրտութիւն»ը ըմբռնած է հետեւեալ խորհուրդներով եւ արտայայտութիւններով. -

1) Հաւատքի խոստովանութիւն, «Աստուծոյ Խօսքին հաւատալ» (Յովհաննէս Գ. 3-5): Մկրտուողը կը խնդրէ «Հաւատք, Յոյս եւ Սէր»:

2) Ջուրի մեջ Զրիստոսի հետ մեռնիլ-թաղուիլ եւ յարութիւն առնել (Կողոսացի Բ. 11-12),

3) **«Կրկին ծնիլ», «Նոր արարած դառնալ» եւ «Աստուծոյ Թագաւորութենէն ներս մտնել»** (Յովհաննէս Գ. 3: Բ. Կորնթացի Ե. 17: Ա. Յովհաննէս Ե. 1),

4) Զրիստոսով կը սկսի նոր կեանք մը եւ միութիւն-յարաբերութիւն մը Աստուծոյ հետ (Յովհաննէս ԺԵ. 1-8: Ա. Պետրոս Գ. 21),

5) Մկրտութեամբ հաւատացեալը Աստուծոյ ընտանիքին, այսինքն՝ Զրիստոսի Մարմինին մաս կը կազմէ (Ա. Կորնթացի ԺԲ. 13), անդամ կը դառնայ այդ Մարմինին (Եկեղեցւոյ) եւ այլեւս Անոր կը պատկանի-
«Անգամ մը, որ Զրիստոսի միանալով մկրտուեցաք, այլեւս Զրիստոսն է որ կ'ապրի ձեր մէջ» (Գաղատացի Գ. 27):

Մկրտութեան Սուրբ Խորհուրդով մկրտուողը «կը ստանայ Աստուծոյ Սուրբ Յոգիին Շնորհքները», կը դառնայ «նոր մարդ» եւ արժանի կը դառնայ «Աստուծոյ Արքայութիւնը» ժառանգելու:

Զրիստոնէական ա՛յս հասկացողութիւնը նկատի ունենալով, լաւ պիտի ըլլայ, որ մկրտուած հաւատացեալներ -իրենց 10ամեակ, 20ամեակ կամ անելի տասնամեակներու ամիթներով- Եկեղեցի հրաւիրուին զաւակներով եւ Աստուծոյ ներկայութեան դիմաց վերանորոգեն իրենց Մկրտութեան Սուրբ Ուխտը՝ արօթքով, շարականով եւ Աստուծոյ Օրհնութեամբ:

Հոս ալ պիտի կրկնենք նոյնը.- Այս ամիթները կրնան Զրիստոնէայ Ամուսիններուն տալ իրենց «Մկրտութեան Սուրբ Խորհուրդը» հոգեպէս վերանորոգելու, թարմացնելու, հաւատքի գիտակցութիւնը վերարթնցնելու, Զրիստոնէական Կեանքը անելի խորացնելու եւ Աստուծոյ ծրագրին միշտ անելի հաւատարիմ ըլլալու:

ՆՈՒԵՐ ՏԱԼՈՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔ

«ՏՈՒԷ՞ք եւ Աստուած ալ ձեզի պիտի տայ»
(Ղուկաս 2. 38):

Աստուծոյ կամ օգնութեան կարօտ ո՛րեւէ անձի մը «ՆՈՒԵՐ» տալու կրօնական հասկացողութիւնը խոր արմատներ ունի Աստուածաշունչ Մատեանին մէջ: Հաւատքէ եւ մարդասիրութենէ մղուած **Բարեգործութիւնը** շատ լուրջ շեշտով թելադրուած ու պահանջուած է Սուրբ Գիրքէն: Օգնութեան նպատակով «Բարիք գործել», Նուեր տալ ուրիշներու, Նուեր տալ Եկեղեցւոյ կարիքներուն եւ անոր կրօնական աշխատանքներուն կամ Նուեր տալ մարդասիրական հաստատութիւններու՝ Քրիստոնէական Վարդապետութեան մէջ ըմբռնուած են իբր համարժէք Բարեգործութիւններ:

Աստուածաշունչ Մատեանը յանձնարարութիւններ ունի այս մասին.-

- **«Քու արդար վաստակովդ պատուէ՛ Տերը եւ արդար աշխատանքիդ արդիւնքէն բաժին յատկացուր Անոր»** (Առակներ, Գ. 9):

- **«Ո՛չ մէկը Աստուծոյ առջեւ դատարկ ձեռքով երեւի: Ամէն մարդ պէտք է տայ իր կարողութեան համեմատ, համաձայն այն օրհնութեան, որ Տէր Աստուած տուած է քեզի»** (Երկրորդ Օրէնք Ժ2. 17):

- Յիսուս յստակ կը պատգամէ.- **«ՏՈՒԷ՞ք եւ Աստուած ալ ձեզի պիտի տայ. պիտի տայ առատ չափով՝ զեղուն առատութեամբ»** (Ղուկաս 2. 38):

- Սբ. Պօղոս Առաքեալ այս մասին կ'արտայայտուի աւելի իրապաշտ բառերով.- **«Հարուստները թող չիպարտանան եւ անկայուն հարստութեան չվստահին, այլ վստահին միայն Աստուծոյ: ... Բարիք գործեցէ՛ք, բարի գործերով հարստացէք, առատաձեռն**

եղէք եւ ձեր ունեցածով՝ պատրաստ եղէք ուրիշներուն օգնելու» (Ա. Տիմոթէոս 2. 17-19):

- «Եղբայրսիրութիւնը մնայուն սկզբունք թող ըլլայ ձեզի համար: Դրամասիրութիւնը ձեր կեանքին մէջ տեղ թող չունենայ, որովհետեւ Աստուած ինքը կ'ըսէ.- Երբեք երեսի վրայ պիտի չթողում եւ պիտի չանտեսեմ քեզ (Երկրորդ Օրէնք ԼԱ. 6-8): Մի՛ մոռնաք բարեգործութիւն ընել եւ օգնել ուրիշներուն, որովհետեւ ասոնք են Աստուծոյ հաճելի զոհողութիւնները» (Եբրայեցի ԺԳ. 1, 5 եւ 16):

- «Յաւատքէ թելադրուած Բարեգործութիւն գործադրեցէք» (Փիլիմոն 6):

Աստուծոյ կողմէ «ուրիշին օգնելու» եւ նուէր տալու յանձնարարութիւնը կամ «Բարիք ընելու» գործադրութիւնը, Ընդհանրական Եկեղեցին ալ, իր գոյութեան առաջին իսկ օրէն, որդեգրած է հաւատքով եւ մարդասիրական լուրջ համոզումներով:

Եկեղեցւոյ դարաւոր կեանքի ընթացքին, եկեղեցական ներկայացուցիչները միշտ ալ արձագանգած են Սիրոյ եւ Բարեգործութեան այս պատուիրանի քրիստոնէական նշանակութեան մասին: Անոնցմէ մէկն է, օրինակ՝ Ն. Շնորհալի Յայրապետը, (ԺԱ. դար).- «Ամէն եղանակի բերքերէն բաժին հանեցէք Աստուծոյ՝ տալով աղքատներուն, կարօտեալներուն» (Սբ. Ներսէս Շնորհալի):

Մարդասիրութիւնը եւ Բարեգործութիւնը՝ քրիստոնէութեան կողմէ պահանջուած գոյգ առաքինութիւններ են: Մարդասէր եւ Բարեգործ անձը կրօնական բարձր արժէք կը ներկայացնէ Աստուծոյ Աչքին, որովհետեւ Սիրոյ վրայ հաստատուած գործ մըն է անոր կատարածը: Բարեգործութիւն կատարողը եւ Նուէր տուողը կ'արժանանայ Աստուծոյ օրհնութեան եւ պարգէններուն:

Նուիրատուութիւնը, երբ կը կատարուի սիրով եւ հաւատքի գիտակցութեամբ, **ի՛նչ չափի ալ ըլլայ՝ միշտ**

Կ'արժանանայ Աստուծոյ Օրհնութեան.- «Ձեր յոգնութիւնը առանց վարձատրութեան չի' մնար Աստուծոյ առջեւ» կ'ըսէ մեծ Առաքեալը Պօղոս (Ա. Կորնթացի ԺԶ. 58):

Օգնել ուրիշին, պատսպարել, սփոփել, կրթութիւն եւ ուսում տալ ուրիշներուն, նիւթապէս օժանդակել Եկեղեցւոյ կրօնական ու բարոյական առաքելութիւններուն, դրամական հովանաւորութեամբ քաջալերել հոգեւոր, մտաւոր եւ մշակութային աշխատանքները, եւայլն, միշտ կը մնան ու պիտի մնան Եկեղեցւոյ յատուկ գնահատանքին եւ օրհնութեան արժանացող իրականութիւնները:

Աստուծոյ տուած կ'ըլլանք, երբ մարդասիրաբար նիւթական նուէրներ կու տանք Դպրոցներու, Ծերանոցներու, Որբանոցներու, Բարեսիրական հաստատութիւններու, Եկեղեցիներու կամ Վանքերու:

«Տալը» Սիրոյ պատուիրան է, Սիրոյ արտայայտութիւն է, Սիրոյ ապացոյցն է:

Մարդասիրութիւնը եւ Բարեգործութիւնը, իբր գործնական արտայայտութիւն Սիրոյ, Աստուծոյ հաճելի գործ է եւ Անոր գործին շարունակութիւնը եւ անոր համար ալ անոնք կ'արժանանան գնահատանքի:

Նարեկացի Վարդապետը իւրայատուկ պատկերով կ'անդրադառնայ «Նուէր տալու» Զրիստոնէական առաքինութեան մասին.- **«Մեծապէս կը հարստանաս՝ երբ կու տաս, գանձերդ աւելի կը շատնան՝ երբ կը նուիրես, շտեմարաններդ աւելի կը լեցուին՝ երբ ուրիշին կը նուիրես»** (ՍԲ. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ, Մատենա Ողբերգութեան, Բան ԼԱ. ա.):

Հետեւաբար, չմոռնանք **«... Բարեգործութիւն ընել եւ օգնել ուրիշներուն, որովհետեւ ասոնք են Աստուծոյ հաճելի գոհողութիւնները»** (Եբրայեցի ԺԳ. 16):

**ԵԿԵՂԵՑՈՅ ԶՕՐՈՒԹԵԱՆ
ՅՈԳԵՒՈՐ ՅՐԱՊՈՅՐԸ
ԵՒ
ՁԳՈՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ**

«Ես սորվեցուցի ձեզի Զրիստոսի ճամբան ...
եւ իրեն միանալով՝ դուք սորվեցաք
թէ Յիսուսի մէջ է ճշմարտութիւնը»

(Եփեսացի Դ. 20-21)

Զրիստոնէութեան սկզբնական ժամանակաշրջա-
նէն՝ մենք կրնանք բազմաթիւ դասեր, նիւթեր եւ օրի-
նակներ քաղել Եկեղեցւոյ Յաւատքին, Յիսուսի Ան-
ձին եւ Անոր Վարդապետութեան հանդէպ հաւատա-
ցեալներու ուժեղ կապուածութեան (Անգլ. embracing
Christ), ինչպէս նաեւ անոնց հոգեկան հրայրքին (pas-
sion) եւ ոգեւորութեան (enthusiasm) վերաբերեալ:

Այս տեսակիւնէն՝ մենք կրնանք հետեւեալ նիւթը
ձեւակերպել՝ **«Եկեղեցին իր նախնական շրջանին եւ
ներկայիս»** համեմատական բանաձեւումով:

Սկզբնական շրջանին Եկեղեցին փոքր էր, հաւա-
տացեալները սակաւաթիւ էին: Իսկ այսօր Եկեղեցին
դարձած է բազմամարդ, միլիոնաւոր հաւատացեալ-
ներ: Զրիստոնէաներ կը գտնուին աշխարհի ամեն
կողմ: Բնութեան մէջ ամեն առողջ մարմին կ'աճի:
Այսպէս եղած է նաեւ Եկեղեցւոյ պարագան, որ իբր
առողջ մարմին, աճած է փոքր շարժումէ մը եւ այսօր՝
Զրիստոսի հետեւող հետեւորդները տարածուած են
ամեն կողմ՝ ամեն տեսակ ժողովուրդներով եւ պայ-
մաններով:

Ի՞նչ է պատճառը, որ Զրիստոնէութիւնը այսքան
տարածուած է:

Կ'անդրադառնամ երեք հիմնական պատճառներու.-

Ա) Եկեղեցին արագ աճած է, որովհետեւ Յիսուսի Անձին եւ Անոր Վարդապետութեան հանդէպ **հրապոյր մը, ձգողականութիւն մը (attraction) ստեղծուած է**: Ինչպէս գտարիւն հրեայ եւ մոլեռանդ փարիսեցի Պօղոս Առաքեալը (Փիլիպպեցի Գ. 5), Նիկողեմոս օրէնագետ փարիսեցի վարդապետը (Յովհաննէս Գ. 1), յոյներ, հռոմայեցիներ, չքաւորներ, հարուստներ, անգրագետներ, մտաւորականներ, գիտնականներ, զինուորականներ, հիւանդներ, բժիշկներ, համալսարանի դասախօսներ եւ բազմամիլիոն անձեր դարձած են քրիստոնէայ, միացած են Եկեղեցւոյ եւ անոր ճամբով ալ Յիսուսի: Յիսուս Իրեն ձգեց-հրապուրեց ամեն դասակարգէ մարդիկ՝ իր սկզբունքներով, սիրոյ վարդապետութեամբ, իր պատուիրաններով, մեռելներու «մարմնաւոր» Յարութեանի խոստումներով, ինչպէս նաեւ «Յաւիտենական Կեանք»ի խոստումներով, որոնք հաստատ այս աշխարհէն չէին:

Բ) Եկեղեցին աճած է, որովհետեւ արտակարգ երեւոյթ մը կար Յիսուսի հաւատացող հետեւորդներուն միջեւ: Նկատի ունենանք, որ Յիսուսի հետեւորդները ամենքն ալ կատարեալ չէին: Ո՛չ այդ շրջանին, ո՛չ ալ ներկայիս: Բայց անոնց կեանքին մէջ զարմանալի երեւոյթ մը կար, որ յատուկ ուշադրութիւնը գրաւեց հեթանոս աշխարհին, այսինքն՝ **ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԵՏԵՈՐԴՆԵՐԸ ԻՐԱՐ ԿԸ ՍԻՐԷԻՆ** այնպիսի հոգիով, որ ուրիշներ չունէին: Չարմանալի իրականութիւն մը կար, որ անոնց համար կարելի դարձուց «կեանքը արժեւորել» եւ ապրիլ այնպէս, ինչ որ ուրիշներ կարող չէին: Եւ գլխաւոր պատճառներէն մէկը, որ Եկեղեցին արագօրէն աճեցաւ եւ տարածուեցաւ, ա՛յն էր, որ Յիսուսի հետեւորդները եղբայրական անկեղծ **ՍԷՐ ՈՒՆԷԻՆ ԻՐԱՐՈՒ ԶԱՆԴԷՊ**: Անոնք, ո՛չ միայն իրենց

հաւատքը, սերն ու գորովը կը փոխանցէին իրարու, այլ միևնույն իսկ իրենց ունեցած նիւթական բարիքները: Յիսուս այդպէս յանձնարարեր էր իր հետեւորդներուն: Պօղոս Առաքեալ այդ սիրով կ'արձագանգէ. - **«Աստուծոյ նմանեցէք իբր սիրելի որդիներ եւ սիրով շարժեցէք»** (Եփեսացի Դ. 1-2):

Այս է պատճառը, որ յարմար ատենին եւ յատուկ բառապաշարով պէտք է բացատրել եւ համոզել թէ հաւատացեալին մէջ **«Յիսուս»ով «Նոր Կեանք» մը կը սկսի**: Ասոր համար ըսինք թէ հաւատացեալին կեանքը պէտք է հիմնուած ըլլայ «Սիրոյ» սկզբունքին վրայ. - Գլխաւոր եւ գերագանց պատուիրանը կամ օրէնքը, համաձայն Յիսուսի, ՍԵՐՆ Է. ՍԵՐ Աստուծոյ հանդէպ եւ ՍԵՐ Ընկերոջ հանդէպ (Մատթէոս ԻԲ. 34-40): **«Ինչպէս ես ձեզ սիրեցի, դուք ալ իրար սիրեցէք: Ամենքը ասով պիտի ճանչնան թէ դուք իմ աշակերտներս էք»** (Յովհաննէս ԺԳ. 34-35): **«Ձեր սերը անկեղծ թող ըլլայ, կ'ըսէ Պօղոս Առաքեալ, ...: Եղբօր պէս իրար սիրեցէք գորովանքով: Յարգելու մէջ իրար գերագանցեցէք: Կարիքի մէջ եղող եղբայրներուն օգնեցէք եւ միշտ հիւրասէր եղէք...»** (Հռոմայեցի ԺԲ. 9-16): Պօղոս Առաքեալ, Կորնթոսի քրիստոնէաներուն գրած Առաջին Նամակին մէջ ալ կը խօսի Սիրոյ մասին, իբր Աստուծոյ գերագոյն նուէրը մարդուն: **Առանց այդ Սիրոյ «Ոչինչ կ'արժեն»** (Ա. Կորնթացի ԺԳ. 1-13):

Եւ դեռ, նոյն Առաքեալը, Գաղատիայի հաւատացեալներուն գրած իր Նամակին մէջ կը յայտնէ թէ **Քրիստոնէական Կեանքին ոճը եւ ընթացքը պէտք է «Սիրոյ արտայայտութիւնը ըլլայ, որ կու գայ Յիսուսի հանդէպ մեր ունեցած հաւատքէն»** (Գաղատացի 2. 1-2):

Ուրեմն, մենք պէտք է ընդունինք Հաւատքի եւ Աստուծոյ Շնորհքին ներկայութիւնը, գորութիւնը եւ դերը քրիստոնէայ մարդուն կեանքին մէջ, նկատի ունենալով, որ Քրիստոնէութիւնը կեանքի ոճ է, որակ է, որ անհատի մը կեանքին մէջ գործնականապէս

կ'արտայայտուի հոգեւոր եւ բարոյական արժէքներու տիրական ներկայութեամբ եւ գործադրութեամբ:

Գ) Եկեղեցին արագօրէն անեցաւ, որովհետեւ ԵԿԵՂԵՑԻՅ ՌԻՍՈՒՑՈՒՄԻՆ ՄԷՋ «ճակատագրական» (crucial) երեւոյթ մը կար: Եկեղեցին բարձրաձայն սորվեցուց, որ **Յիսուս ԿԵԱՆՔԻ ՃԱՆԱՊԱՅՆ Է, ԿԵԱՆՔԻ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆ Է**: Եկեղեցին չըսաւ թէ Յիսուս ճամբաներէն մէկն է կեանքին: Եկեղեցին փոփոխութեան չ'ենթարկեց Յիսուսի այս յստակ արտայայտութիւնը եւ բանաձեւը: Եկեղեցին պահեց այս համոզումը, հաւատքը եւ զայն քարոզեց...: Եկեղեցին միշտ ըսաւ.- «Քրիստոս ճանապարհն է» կեանքին, Քրիստոս «Յաւիտենական կեանքն է»: Պօղոս Առաքեալ հաւատաց եւ յայտարարեց.- «Յիսուսի մէջ է ճմարտութիւնը» (Եփեսացի Դ. 21): Եկեղեցին այս հաստատումը չվերածեց կամայական ընտրութեան մը, որ կարելի է ընդունիլ կամ ո'չ, այլ շեշտեց ու պնդեց ա'յս հաւատքին իրականութիւնը, ճմարտութիւնը եւ կարելորութիւնը, որ պետք է ընդունիս քու սեփական վտանգիդ կամ կորուստիդ դիմաց: Անշուշտ, այս երեւոյթը բացայայտ եւ ուժեղ մարտահրաւեր (challenge) մըն էր այդ ժամանակի հեթանոս աշխարհին ուղղուած:

Շատ նշանակալից է «Առաքեալներու Գործեր» գիրքին հեղինակը՝ Ղուկաս Աւետարանիչին նկարագրած այն դէպքը, որ Յիսուսի Յարութենէն յիսուն օրեր ետք, երբ հաւատացեալները միասին հաւաքուած էին Երուսաղէմի մէջ՝ Աստուծոյ Յոգին կամ Քրիստոսի Յոգին եկաւ անոնց վրայ.- **«Անոնք տեսան հրեղէն լեզուներ, որոնք տարածուեցան եւ հանգչեցան իւրաքանչիւրին վրայ»** (Առաքեալներու Գործեր Բ. 1-3):

Հաստատ կարելի է ըսել, որ **«Եկեղեցին բռնկած էր» Քրիստոսի Յոգիով** (The Church was on fire):

Անշուշտ, ասիկա ըսելու պատկերաւոր ձեւ մըն է, հաստատելու կամ ընդգծելու համար թէ նախնական Եկեղեցւոյ հաւատացեալները խանդավառ էին, ուժգ-

Նօրէն հրապուրուած էին Տէր Յիսուսի աստուածային Անձով, լեցուած էին հոգեկան կեսունակութեամբ մը, «Յոգիի» ուժեղ եռանդով եւ չափերով հրապուրուած էին Յիսուսի աստուածային Անձով: Այդ օր, հաւատացեալները հոգեպէս այնպիսի «բռնկած վիճակ» ունէին, որ որոշ մարդիկ խորհեցան թէ անոնք գինովցեր էին: Պետրոս Առաքեալ իսկոյն փարատեց անոնց կարծիքը եւ բացատրեց թէ անոնք գինով չէին, այլ լեցուած ու բռնկած էին «Աստուծոյ Սուրբ Յոգիով» (Առաքեալներու Գործեր գլ. Բ.):

Նկատի ունենալով Զրիստոսի աստուածային այս հրաշագործ ներգործութիւնը, Պօղոս Առաքեալ կ'ըսէ. - **«Սբ. Յոգիին Կրակը մի՛ մարեք ձեր մէջ»** (Ա. Թեսաղոնիկեցի Ե. 19): Սբ. Յոգին, Նոր Կտակարանին մէջ կը կոչուի նաեւ **«Յիսուսի Յոգի»**, **«Զրիստոսի Յոգի»**, **«Աստուծոյ Յոգի»** եւ **«Տիրոջ Յոգի»**: Ուրեմն, ո՛չ միայն ունենալ այդ «Սբ. Յոգիին Կրակը», այլ պահել եւ միշտ աւելի վառ պահել...:

Ուրեմն, համաձայն մեր Հաւատքին, **Եկեղեցին «աստուածային զօրութիւն» ունի**, **«աստուածային առաքելութիւն» ունի եւ յաւիտենական կեանքի արժէքներ կը պարունակէ**, որոնք հաւատքով գտան եւ իւրացուցին Յիսուսի Առաքեալները, միւս աշակերտները եւ դարերու բազմամիլիոն հաւատացեալները եւ անոնց սերունդները: Անոնք կեանքին իսկական նշանակութիւնը եւ արժէքը գտան Զրիստոսի Անձին, Անոր Յոգիին եւ Անոր Եկեղեցիին մէջ: **«Եկեղեցին, կ'ըսէ Սբ. Գրիգոր Նարեկացին, կեանքի այն զանձարանն է, որ կազմուեցաւ այն վերնատան սրահին մէջ, ուր մեր փրկութեան խորհուրդը կատարուեցաւ եւ որ Աստուծոյ Յոգին լեցուց եւ իր զօրութիւնը փայլեցուց անոր մէջ: ... Եկեղեցին, այս պաշտելի թագուհին, որ է անշնչական եկեղեցին, կեանք կու տայ եւ կ'իշխէ մահուան վրայ»** (Մատեան Ողբերգութեան, Բան ՀԵ., Թ եւ Ժ. թրգմ. Թորգոմ Եպս. Գուշակեանի):

Անկասկած, «Կեանք»ը եւ «մահուան վրայ գեր-
իշխանութիւնը»՝ մարդու գերագոյն երազները կը
կազմեն...:

Կ'եզրակացնենք: Եկեղեցին, այսօր ալ չէ կորսն-
ցուցած իր հոգեւոր գօրութիւնը, գրաւչութիւնը, հմայքը
(appeal) եւ ձգողականութիւնը (attraction):

Նշանաւոր Կանտին ըսած է թէ «Քրիստոսը միայն
Քրիստոնեաներուն չի՛ պատկանիր, այլ ամբողջ մարդ-
կութեան»:

«Քրիստոսի Յոգին» իսկապէս կը գործէ եւ կը
ներգործէ մարդոց մէջ: **«Աստուած ինքն է, որ կը ներ-
գործէ ինչ որ կը կամենաք ու կը կատարէք (ձեր
փրկութեան համար աշխատելով), որպէսզի իր կամ-
քին համաձայն շարժիք»** (Փիլիպպեցի Բ. 12-13): Յե-
տեւաբար, մեր «Քրիստոնեական Յաւատքին Լոյսը»,
Քրիստոսի օգնութեամբ կրնայ ճեղքել մարդկային եւ
ընկերային խաւարը եւ որպէսզի մարդ անհատը կա-
րենայ ապրիլ եւ երջանկութիւն ու խաղաղութիւն
գտնել՝ պետք ունի Քրիստոս Աստուծոյ ներկայութեան
եւ Անոր աստուածային ներգործութեան:

Ահաւասիկ այս վառ ու բռնկած Յոգին է, որ Եկե-
ղեցին, իրեն յատուկ առաքելութեան ճամբով, կ'աշ-
խատի մարդոց փոխանցել, միշտ մտքի առջեւ ունե-
նալով այն իրականութիւնը, որ "Education is not some-
thing you can finish" (Isahac Asimov. Ռուս անուանի
մտաւորական):

Փափաքելի պիտի ըլլայ, որ մենք գտնենք նախ-
նական Եկեղեցւոյ սուրբումբի, համբերութեան եւ ծա-
ռայութեան հոգին:

ԸՆՏԱՆԻՔ, ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ «ԱԶԳԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՅԹ»

Ա) ԸՆՏԱՆԻՔ

ԵՒ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ամուսնական միությունը կը կազմուի երկու կողակից այր եւ կին անհատներէ: Այս միությունը ունի իրաւասութիւններ եւ պարտաւորութիւններ:

Ծնողներու պարտականութիւններուն ամենէն կարելորն են. -

. Չաւակներու հոգածութիւնը, հոգատարութիւնը եւ անոնց

. Բարոյական (moral), Ընկերային (social) եւ հոգեկան (spiritual) առողջ դաստիարակութիւնը:

Բնականաբար, սիրոյ կողքին, ընտանեկան առողջ միութիւն մը ծնողներէն կը պահանջէ շարք մը զոհողութիւններ, պարտաւորութիւններ, ծառայութիւններ եւ երկար ու համբերատար նուիրում եւ աշխատանք:

Մանուկը կամ պատանին անմեղ է, տակաւին տկար եւ անկարող, բայց մեծ կարելորութիւն ունի մարդկութեան եւ ազգին համար: Մանկութեան, պատանեկութեան եւ երիտասարդութեան հանգրուաններուն՝ զաւակը պէտք է դաստիարակել, տաշել-յղկել-կազմաւորել, որպէսզի ան աճի առողջ, արթուն միտքով, ազնիւ եւ առաքինի զգացումներով, համապատասխան կենցաղով, վարքով, որպէսզի դառնայ «Մարդ», գլխագիր «Մարդ»: Այս գլխագիր «Մարդը» կը ձեւանայ եւ կը կազմաւորուի միայն «Բարոյական Դաստիարակութեամբ» (moral education), ինչ որ կը սկսի ազնիւ եւ համերաշխ ընտանեկան բոյնէն ներս:

Չաւակի կազմաւորումը շատ կարելոր է պատանհին, երիտասարդին եւ ապագայ Մարդուն համար, ինչ որ տեղի կ'ունենայ քանի մը կարելոր գործօններով կամ ազդակներով (factor, impulse), այսինքն՝

- Ընտանեկան եւ ընկերային միջավայրի առողջ ազդեցութիւններով եւ

- Դաստիարակութեամբ իւրացուած առաքինութիւններով եւ բարոյական սկզբունքներով:

Փաստուած է, որ այս ազդակները եւ անոնց ազդեցութիւնը կը մնան մինչեւ մահ եւ գրեթէ անփոփոխ:

Չաւակները ունին որոշ բնածին բարեմասնութիւններ, յատկութիւններ, սակայն աճումի ընթացքին անոնք կ'անցնին ֆիզիքական ձեւաւորումի, կազմաւորումի հանգրուաններէ, ինչպէս նաեւ մարդկային արժէքներ, յատկութիւններ, սկզբունքներ եւ արժէքներ մշակելու զանազան փուլերէ. ասոնց կողքին նաեւ հոգեբանական վերիվայրումներ կամ ելեւէջներ, որոնք բոլորն ալ իրենց դերը կ'ունենան զաւակներու կեանքին եւ անոնց անհատականութեան կազմաւորումին եւ ընտանեկան դաստիարակութեան աշխատանքներուն վրայ:

1) Բայց ի՞նչ է Դաստիարակութիւնը

Դաստիարակութիւնը ուսում չէ, գիտութիւն չէ, այլ մարդկային յարաբերութիւններու ազնիւ կենցաղավարութիւն, առողջ ու կիրթ նկարագրի ձեւաւորում, բարեկիրթ անձնաւորութեան կազմաւորում, ազնիւ հոգիի եւ ձեւերու իւրացում եւ գործադրութիւն, եւայլն: Ուսումը մարդու մտքին կը հայթայթէ սնունդ եւ կ'ընդարձակէ մտային հասողութեան հորիզոնները, մինչ Դաստիարակութիւնը կամ Կրթութիւնը մարդու կեանքը կը կանոնաւորէ, անոր հոգին կ'ազնուացնէ եւ նկարագիրը կը կազմաւորէ: Ուսումը եւ Դաստիարակու-

թիւնը մարդուս կու տան «անհատականութիւն» կամ «անձնականութիւն» (personality):

Ուսումը վերապահուած է Դպրոցներու, Վարժարաններու եւ Համալսարաններու, իսկ Դաստիարակութիւնը, տարբեր ազդակներու կամ միջոցներու կողքին, ամբողջութեամբ վերապահուած է Ընտանիքին:

Երբ Ընտանիքը թերական իր Դաստիարակչական պարտականութիւններուն մէջ, վստահաբար գաւակներուն կեանքը կը քայքայուի շատ կանուխ:

Ընտանեկան Դաստիարակութեան հիմնական նպատակն է պատրաստել կրթուած, աշխատասեր, բարոյականի տէր գաւակներ, եւ օժտել զանազան առաքիւնութիւններով.- ազնուութիւն, յարգանք, մարդասիրութիւն, ծառայասիրութիւն, իրարօգնութիւն, կարգապահութիւն, խղճմտանք, արդարութիւն, պարկէշտութիւն, համեստութիւն եւ համերաշխութիւն, որպէսզի անոնց մտային աշխարհը եւ խառնուածքը ազնուանայ եւ ընկերութեան մէջ կարենան գտնել իրենց պատշաճ դիրքը, մակարդակը, արժէքը եւ հոգեկան ուրախութիւնը:

Վարքագիծի այս բարեմասնութիւններով, կը կերպարանափոխուի մանուկին, պատանիին կամ երիտասարտին ներաշխարհը, գիտակցութիւնը, մտածելակերպը եւ վարքագիծը, յարաբերութիւնները մարդոց եւ Աստուծոյ հետ եւ կեանքը կ'ապրի բարոյական եւ ընկերային ազնիւ արժէքներով եւ նոր ձեւակերպումներով:

Կայ սակայն իրականութիւն մը.- Դաստիարակութիւնը այնպիսի աշխարհ մըն է, որ չես կրնար ավարտել:

Հետեւաբար, Ընտանեկան Դաստիարակութիւնը ծառայական գիտակից եւ պատասխանատու առաքելութիւն մըն է եւ անոր նախապայմաններն են ծնողական Սէրը եւ Բարոյականի գիտակցութիւնը:

2) Ի՞նչ է Բարոյականությունը (morality)

Բարոյականությունը, որ կը վերաբերի ազնիւ եւ բարի վարքագծի ընդհանուր բարձրութեան կամ որակին, մարդուս այն տեսակի ապրելակերպն է, որուն մաս կը կազմեն կեանքի բնական եւ առաքինական սկզբունքները եւ օրէնքները, որոնք մարդուս կեանքը եւ գործերը կը կառավարեն, կ'ուղղեն, կ'առաջնորդեն: Ուրիշ խօսքով, Բարոյականությունը ամբողջութիւնն է մարդկային ա՛յն ձգտումներուն, զգացումներուն եւ գործերուն, որոնք անձի մը կամ ժողովուրդի մը մէջ կը ճանչցուին իբր կեանքի տեսական, գործնական, նիւթական եւ հոգեկան բարի, ընտիր եւ բարձր արտայայտութիւն: Բարոյականությունը կը մղէ անհատը բարին եւ ազնիւը գործադրելու եւ չարէն խուսափելու: Բարոյականութեան բովանդակությունը կը փոխուի ժողովուրդի մը ընդհանուր զարգացման համապատասխան, համաձայն դասակարգային, ինչպէս նաեւ չարի եւ բարիի յարաբերական ընկալումէն: Մարդկութեան բարիի եւ չարի ծնունդ տուողը միշտ եղած է Ընտանիքը:

Ընտանիքը մարդկութեան առաջին կրթարանն է, ուր հայրն ու մայրը կը գործեն իբր դաստիարակներ, ուսուցիչներ եւ նկարագիր կերտողներ: Ընտանիքը միայն ֆիզիքական կառոյց չէ, այլ զգացական եւ հոգեկան ապրումներու աղբիւր եւ աւազան: Այս բոյնին, աղբիւրին եւ աւազանին մէջ՝ կրթուած եւ առաքինի զաւակները կը կազմեն թանկագին տարրերը մարդկութեան եւ ազգին:

Բ) «ԱԶԳԱՅԻՆ» ԼԵՃՈՒ

ԵՒ

«ԱԶԳԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՅԹ»Ի ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ժողովուրդի մը ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆԸ պահպանող ոյժը ՄՇԱԿՈՅԹՆ Է: Մշակոյթ

ըսուածը մեր ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆՆ Է: Անիկա՛ Է նաեւ մեր ազգային դիմագիծը, մեր ինքնութիւնը քնորոշող եւ ուրիշ ժողովուրդներէ զանազանող բովանդակութիւնը:

Մշակոյթ հասկացողութեան մէջ գոյութիւն ունին.-

- Նիւթական Մշակոյթ,
- Հոգեւոր կամ Կրօնական Մշակոյթ եւ
- Լեզու եւ Իմացական Մշակոյթ:

Այս երեք իրականութիւնները մեզի տուած են «Հայ Մշակոյթ»ը կամ «Ազգային Մշակոյթ»ը եւ երաշխաւորած են Հայութեան գոյատեւումը:

Մարդկային **ընկերաքաղաքական պատմութիւնը** (չեմ սիրեր գործածել «Ճակատագիր» եզրը), մեզի չէ թոյլատրած, որ Մշակոյթին լայն չափերով կարենանք տալ **«քաղաքացիական» դիմագիծ**, այսինքն՝ ընկերային Դաստիարակութեան եւ Մշակութային Դաստիարակութեան ճամբով կարենանք կերտել «Հայ Զաղաքացի»:

Օրինակով մը բացատրեմ: Համայնավարական կամ Սովետական իշխանութեան տարիներուն, Հայաստանի մէջ, ղեկավարութեան խիստ յանձնարարականը եղած էր կերտել «Սովետական քաղաքացի»: Միւս կողմէ, Հայ Սփիւռքը, կրթական կամ դաստիարակչական ծրագիրներու ճամբով՝ աշխատած է կերտել «Հայ մարդ»ը, բայց ո՛չ «Հայ Զաղաքացի»: Այս իրականութիւնը մեր ազգային պատմութեան էջերուն մէջ գոյութիւն ունեցած է հինէն:

Լեզուն Ազգի հոգին է: Երբ կենդանի է այդ հոգին՝ ողջ է նաեւ Ազգը: Երբ ո՛րեւէ Ազգ կը կորսնցնէ իր Լեզուն, ուշ կամ կանուխ հետագային կ'անհետանայ պատմութեան թատերաբեմէն:

Այսօր, Հայութեան ներկայ Մշակութային միջին մակարդակը այնքա՛ն նուազած է, որ այլեւս չի՛ թուիր կապ ունենալ մեր դարաւոր եւ հարուստ Մշակոյթին հետ: Կ'ակնարկեմ, օրինակ, երիտասարդութեան խօ-

սակցական Հայերենին կամ ընկերային կենցաղավարութեան: Ընտանեկան մշակոյթի մակարդակը ենթարկուած է հեռատեսիլի մակերեսային եւ անորակ, անդաստիարակ նսեմութեան: Կազմակերպուած խրախճանքներու ընթացքին մեր ժողովուրդին նախասիրութիւնը եղած է ականջ եւ ուղեղ խլացնող անորակ աղմուկը, նոյնքան ալ անշնորհք պարերու ընկերակցութիւնը, եւայլն, եւայլն:

Ժամանակակից Հայերէնը ունի երկու ճիւղաւորում.- Արեւելահայերէն եւ Արեւմտահայերէն: Ասիկա հետեւեալն է մեր պատմութեան դաժան ընթացքին: Արեւմտահայերէն խօսողները զրկուեցան իրենց հայրենի բնաշխարհին մէջ ապրելու իրաւութեն. մէկ մասը բնաջնջուեցաւ, միւս մասն ալ սփռուեցաւ աշխարհի գանազան կողմերը:

Այսօր, Հայերէն Լեզուի պահպանումը միայն Հայաստանի Պետութեան հարցը չէ, այլ նաեւ մեր ժողովուրդին, այսինքն՝ հանրութեան: Եթէ ամէն Հայ անհատ որոշէ, որ իր ընկերային յարաբերութիւնները պիտի կատարէ Հայերէնով, ուրեմն պետք է նաեւ գիտնայ, որ Հայերէն գրաւոր խօսքը անհրաժեշտ է Մեսրոպեան տառերով կատարէ:

Հայերէն Լեզուին պահպանումը ազգային գիտակցութեան, արժանապատուութեան եւ կրթութեան հարց է: Միւս կողմէ, եթէ մէկը հանրութեան խօսք ունի ըսելիք հեռատեսիլով կամ հանրային ամբիոններէ, պետք է ընտրէ գրական կամ մաքուր Հայերէնը՝ իբր հաղորդակցութեան միջոց: Պետութիւնը Հայերէնը կը հռչակէ իբր Պետական Լեզու, բայց իւրաքանչիւր Հայ ընելիք ունի: Ամէն մէկը պետք է պահապան ու պաշտպան կանգնի Հայերէն Լեզուին, այլապէս չենք կրնար ապահովել Հայերէն Լեզուին լիարժեք գործածութիւնը:

Դժբախտաբար, Հայ Կազմակերպութիւններու առաջնորդները, ղեկավարներ եւ մտաւորական խաւերը կը մնան անտարբեր: Մեր երկրին պետական

մարմինները, որոնց վստահուած է Հայ Մշակոյթը՝ արդէն նահանջի մէջ կը թուին ըլլալ: Դժբախտաբար, Մշակութային մակարդակի պահպանումին հարցով թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ Սփիւռքի մէջ շահագրգռութեան լուրջ նուազում մը կը տիրէ: Անշուշտ, բացառութիւնները միշտ կը մնան յարգելի: Բայց հիմնականօրէն՝ մեր ժողովուրդին Մշակութային մակարդակին անկումը մտահոգութեան առարկայ չի՛ թուիր ըլլալ:

Մեր մտահոգութիւնը «Հայ-Ազգային Մշակոյթը» մեր առօրեայ կեանքին մէջ ընդգրկելու մասին է: Մեր Մշակոյթին հանդէպ կրաւորական եւ անտարբեր կեցումածքէն սթափելու մասին է: Մշակոյթի եւ Մտաւորական կեանքի մասին է մեր խօսքը: Բովանդակութեան, խորքի եւ հոգեմտաւոր ստեղծագործութեան մասին է մեր խօսքը եւ մանաւանդ՝ մեր Պատմութիւնը եւ Մշակոյթը ճանչնալու, գնահատելու, անոր ամբօրէն կապուած մնալու եւ Հայ Զաղաքացիական գիտակցութիւն կերտելու մասին է: «Զաղաքացիութիւն» եզրով կը հասկնանք «քաղաքակրթական» նկարագիր եւ անոր կապուած առաքիլութիւններ եւ դրսեւորումներ (civility):

Այս մտահոգութեամբ հարց կու տամ. - Մեր Դպրոցներուն եւ Վարժարաններուն մէջ ու՞ր են Հայ Մշակոյթի Պատմութեան եւ Ինքնութեան դասանիւթերը: Ժամանակը կը սահի եւ մեր կրթական-ուսումնական ծրագիրներուն մէջ տեղ չեն տրուին այսպիսի կարեւոր նիւթերու, նկատի առնելով անոնց բովանդակութիւնը, նշանակութիւնը եւ կարեւորութիւնը: Թոյլ տուէք ինձի, որ մատս վերքի մը վրայ դնեմ: Ժամանակն է, որ Հայաստանի եւ Սփիւռքի ամբողջ ուսուցչական կազմերը պէտք է անցնին ուսումնական, կրթական եւ մշակութային նոր բովանդակութեան եւ նպատակներու համապատասխանող ծրագիրներէ եւ պատրաստութիւններէ:

Մենք կը հաւատանք եւ համոզուած ենք, որ այս ձեւով միայն կը ստեղծուի գործնական եւ կառուցո-

ղական հաստատ շղթայ մը: Այսպես է, որ Ազգային Ինքնութիւնը կ'ամրապնդուի, այսպես է, որ Մշակոյթը եւ սերունդներու դաստիարակութիւնը կը ստեղծեն Յայ գիտակից քաղաքացիներու սերունդ՝ օժտուած մեր Ազգային Ինքնութիւնը եւ Մշակոյթը ճանչնալու, գնահատելու գիտակցութեամբ եւ Ազգային Ինքնութեան արժանապատուութեամբ:

Այսօր կրնայինք ա'յս գիտակցութեամբ եւ քայլերով հասած ըլլալ նպատակին, եթէ մեր կրթական համակարգին եւ տեղական ուսումնական ծրագիրներու մէջ ներառուէին Յայ Մշակոյթի մասին նուիրուած զանազան դասանիւթեր եւ բովանդակութիւն (Նիւթական Մշակոյթ, Հոգեւոր Մշակոյթ, Իմացական Մշակոյթ, Հայկ. Ճարտարապետութիւն, Զանդակագործութիւն, Աստղագործութիւն, Գորգագործութիւն, Մետաղագործութիւն-Արծաթագործութիւն, Փայտափորագրութիւն, Ձեռագիր Մատենաներու Գրքարուեստ, Եւայլն, Եւայլն): Անշուշտ, այս բոլորը դասաւանդելու պատրաստուած արհեստավարժ դաստիարակներով եւ մեթոտաբանական մօտեցումով: Այս իմաստով, մեր ուսումնակրթական համակարգէն ներս՝ հարկ է արմատական փոփոխութիւններ պահանջող նոր ծրագիր եւ նոր իրավիճակ մշակել եւ գործադրել:

Միայն այսպիսի ծրագրի եւ անոր գործնական կիրարկումին հասնելէն յետոյ՝ հիմք եւ իրաւունք կ'ունենանք խօսելու «Ազգային Ինքնութիւն», «Ազգային Մշակոյթ» եւ անոնց կապուած հասկացողութիւններու եւ արժեքներու մասին: Արդեօք ինչպէ՞ս կրնանք անուանել ցանկացած ազգային արժեք, երբ ամեն Յայ Համայնք կամ Գաղութ ունի արժեքներու տարբեր հասկացողութիւններ եւ արտայայտութիւններ:

Չեմ ուզեր խորանալ քաղաքականութեան ուղիներու մէջ: Սակայն, մէկ բան կը փափաքիմ յայտնել այս ծիրէն ներս. - Հայ քաղաքական, եկեղեցական եւ դաստիարակչական առաջնորդներու իսկական վարկանիշը պետք է յայտնուի մեր Ազգային Մշակոյթի

մթնոլորտին մեջ: Մեր քաղաքականությունը պետք չէ հեռանայ Հայ Ազգային Մշակոյթի սահմաններէն: Հո՛ւն է որ պետք է քննարկուի, վերլուծուի եւ հետապնդուի **Ընտանիք, Դաստիարակութիւն, Մշակոյթ եւ Քաղաքականութիւն** հասկացողութիւններու իրարմէ անբաժան բովանդակութիւնը եւ կարեւորութիւնը: Գերագոյն այս կարգավիճակին է, որ պետք ձգտի մեր կրթութեան, ուսումի, գիտութեան եւ մշակոյթի ամբողջ առաքելութիւնը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
• Սրտի Խօսք	3
• Աղօթել՝ Աստուծոյ հետ ըլլալու եւ Աստուծոյ հետ Ապրելու	4
• Խառն Ամուսնութիւններ	8
• Ուխտագնացութիւն	16
• Ո՞վ է Ուխտաւորը	20
• Կը հաւատանք Մեռելներու «Մարմնաւոր» Յարութեան	22
• Բացատրութիւն Սուրբ Պատարագի	36
• Մեր «Ուղղափառ» Հաւատքը	52
• Հայ Բողոքականներուն կամ Աւետարանականներուն կողմէ առարկութիւններ եւ մեղադրանքներ Հայ Եկեղեցւոյ Ողղափառութեան դէմ	56
• Սբ. Պսակին Խորհուրդը եւ Անոր Քրիստոնէական Հիմքը	71
• Քրիստոնէական Ամուսնութեան Սուրբ «Ուխտը» եւ Անոր Վերանորոգումը	78
• Մկրտութեան Սբ. Խորհուրդը եւ անոր վերանորոգումը	80

- Նուէր տալու քրիստոնէական Արժէքը 82
- Եկեղեցւոյ Չօրութեան Հոգեւոր Հրապոյրը
եւ Չգողութիւնը 85
- Ընտանիք, Դաստիարակութիւն
եւ Ազգային Մշակոյթ 91